

Sosyal Hizmet

Perspektifinden Güncel Konular: Sorun Analizinden Çözüm Önerilerine

Editor
Elif Özlem Özçatal

BİDGE Yayınları

Sosyal Hizmet Perspektifinden Güncel Konular: Sorun Analizinden
Çözüm Önerilerine

Editör: Doç. Dr. Elif Özlem ÖZÇATAL

ISBN: 978-625-6707-91-7

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2023

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

ÖNSÖZ

Ülkemizde ve dünyada, sosyal hizmet alanına olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. 21. yüzyıl, bireylerin, ailelerin ve toplumun refahını etkileyen sosyal sorunların derinleştiği, çeşitlendiği ve şiddetlendiği bir dönemi yansıtmaktadır. Bu nedenle, sosyal hizmet alanında sosyal sorunların analizi ve çözümüne yönelik politika ve uygulamaların geliştirilmesi için bilgi birikimine olan ihtiyaç artmıştır. Ayrıca, sosyal hizmet disiplini, sosyal gelişme, sosyal değişim, sosyal bütünleşme, sosyal refah düzeyinin yükseltilmesi, insanların güçlendirilmesi gibi amaçları gerçekleştirmek için tüm nüfus gruplarını kapsayan sosyal politikaların oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet konularında bilimsel çalışmalar yaparak bu alandaki bilgi üretiminin sağlanması da önem arz etmektedir. Bu kitap, sosyal hizmet alanındaki güncel sosyal konuları tanımlayarak ve çözüm önerileri geliştirerek sosyal hizmet disiplini çerçevesinde hazırlanmıştır.

Sosyal hizmetin ilgilendiği güncel sorunlar hakkında bilgi sağlamayı amaçlayan çalışmaları içeren **“Sosyal Hizmet Perspektifinden Güncel Konular: Sorun Analizinden Çözüm Önerilerine”**, isimli bu kitapta sosyal hizmete ilişkin farklı konularda yapılan çalışmalar bir araya getirilmiştir. Hazırlanan bu kitapta, sosyal hizmet perspektifinden çoklu dezavantajlılık, afetler, evlilik ve boşanmada sosyal medyanın etkileri, geniş kitleleri etkileyen sosyal yardımlar, şiddete uğrayan kadınlara yönelik klinik sosyal hizmet uygulamaları gibi alanlara ilişkin güncel konular derinlemesine analiz edilmiş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Beş bölümden oluşan kitabımızın ilk bölümünde Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan ÇELEN tarafından kaleme alınan **“Çoklu Dezavantajlı Bireylerde İhtiyaç Düzeyinin Mülakat (Görüşme) Tekniği İle Belirlenmesi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”** başlıklı çalışma bulunmaktadır. Bu bölümde araştırmacı, toplumun en hassas ve yardıma en çok ihtiyaç duyan kesimlerinden olan çoklu

dezavantajlarla karşı karşıya kalan bireylerin ihtiyaçlarını belirleme ve onlara daha iyi hizmet sunma konusunda Türkiye’de çoklu dezavantajlı bireylerle yapılan mülakatlar yoluyla ihtiyaç düzeylerinin nasıl belirlenebileceği ve bu sürecin hangi adımlardan oluştuğunun detaylı bir değerlendirmesini sunmaktadır. Çalışma, çoklu dezavantajlarla mücadelede ve çoklu dezavantajlılıkta ihtiyaç düzeyinin belirlenmesi sürecinde mülakat tekniğinin önemini vurgulamakla kalmayıp aynı zamanda çoklu dezavantajlılara yönelik daha etkin sosyal politikaların geliştirilmesi ve uygulanması açısından da büyük bir öneme sahiptir.

İkinci bölümde, Doç. Dr. Harun Ceylan ve doktora öğrencisi Hesna Kesen tarafından hazırlanan “Afetlerde Sosyal Hizmet ve Türkiye’de Afet Yönetimi” başlıklı çalışma yer almaktadır. Bu çalışma, afetlerin neden olduğu zorluklara odaklanarak, kriz anlarında sosyal hizmetin rolünü ve Türkiye’de afet yönetiminin nasıl şekillendiğini incelemektedir. Araştırmacılar, afet ve acil durumun tanımı, afet yönetimi ve aşamaları, afetlerde sosyal hizmet ve kuramları, afetlerde sosyal çalışmacının rolü, Türkiye’de afet yönetimi gibi konular çerçevesinde bireylerin iyilik hallerini olumsuz etkileyen ve dezavantajlı duruma getiren afetlerde sosyal hizmetin rolünü derinlemesine analiz etmektedirler. Çalışma, afetlerin sosyal boyutlarını anlamak için sosyal hizmetin nasıl kullanılabileceğini değerlendirirken aynı zamanda Türkiye’deki afet yönetimi süreçlerine dair bir perspektif sunmaktadır. Araştırmacılar, sosyal hizmetin afet yönetimindeki etkinliğine vurgu yaparak, bireylerin ve toplumun afetle başa çıkma süreçlerinde, özellikle dezavantajlı bireylerin psikososyal açıdan güçlendirilmesinde sosyal hizmetin önemini açıkça ortaya koymaktadırlar.

Kitabın üçüncü bölümünde, Dr. Salih KARİP tarafından kaleme alınan “Sosyal Medyanın Evliliklerde Oluşturduğu Dinamikler ve Boşanma Üzerine Etkileri” başlıklı çalışma bulunmaktadır. Bu bölümde, araştırmacı, sosyal medyanın evlilik ilişkilerine, iletişime ve boşanma süreçlerine olan potansiyel etkilerini ele almaktadır. Çalışmada, sosyal medyanın evliliklerde yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler detaylı bir şekilde incelenerek,

bu etkilerin boşanma süreçlerini nasıl etkilediği araştırılmaktadır. İletişimdeki değişikliklerden güven sorunlarına, sosyal medyanın evliliklerdeki rolünden boşanma sürecindeki psikolojik ve duygusal etkilere kadar geniş bir konu yelpazesi ele alınmaktadır. Çalışma, sosyal medyanın aşırı ve yanlış kullanımının bireylerin iyilik halini olumsuz etkileyerek, ilişkilerin sürdürülebilirliği konusunda evlilik ve psikososyal sonuçları uzun süre devam eden bir olgu olarak boşanmalar üzerindeki olumsuz etkilerini tespit etmekte ve bu konuda önerilerde bulunmaktadır.

Kitabın dördüncü bölümünde, Öğretim Görevlisi Sinan BALCI tarafından hazırlanan “Türkiye'deki Sosyal Yardımların Değerlendirilmesi” isimli çalışma yer almaktadır. Bu çalışma, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de geniş kitleleri etkileyen ve insanların yaşam koşullarını iyileştirerek sosyal güvence sağlayan sosyal yardımları odak noktasına almaktadır. Çalışmada, Türkiye'deki sosyal yardım mekanizmaları detaylı bir şekilde incelenmiş olup, mevcut sistemlerin işleyişi ve sosyal yardımların Türkiye'deki rolü ve etkisi konularında derinlemesine bir anlayış sunulmaktadır. Çalışma aynı zamanda sosyal yardım ve sosyal hizmet ilişkisine vurgu yapmakta, dünya genelindeki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de sosyal yardım ve programlarının tasarımı ve uygulanması sürecinde dikkate alınması gereken sorunları tespit edip, bu sorunlara çözüm önerileri sunmaktadır.

Kitabın son bölümünde, Prof. Dr. Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN ve Dr. Öğr. Üyesi Melike YALÇIN'ın şiddete maruz kalan kadınlar için kadın sığınmaevlerinde uygulanabilecek klinik sosyal hizmet tekniklerini ve uygulamalarını konu eden “Clinical Social Work Practices for Battered Women” başlıklı çalışma yer almaktadır. Çalışmada, cinsiyet temelli şiddete maruz kalan ve travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, düşük özsaygı gibi ağır sorunlar yaşayan kadınlar için kadın sığınmaevlerinde sunulacak hizmetlerde kadınların ruhsal ve sosyal iyilik hallerine katkı sağlamanın temelinde olan klinik sosyal hizmetin önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca, klinik sosyal çalışma müdahalelerinin

teorik ve pratik temelleri bu bağlamda detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Bu kitabın, sosyal hizmet alanında çalışan ve bu alana ilgi duyan herkes için faydalı olmasını temenni ederim. Kitap, sosyal hizmet alanındaki çalışmalara odaklanmanın yanı sıra ilgili konulardaki acil ihtiyaçlara ve uzun vadeli stratejilere odaklanarak, sosyal politika ve uygulamalarını da içeren geniş bir perspektif sunmaktadır. Bölüm yazma çağrımı olumlu cevaplayarak katkıda bulunan tüm yazarlara, kitabın her aşamasında yanımızda olan BİDGE Yayınevi yetkililerine ve çalışanlarına teşekkür ediyorum.

Editör

Doç. Dr. Elif Özlem ÖZÇATAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER	7
Çoklu Dezavantajlı Bireylerde İhtiyaç Düzeyinin Mülakat (Görüşme) Tekniği İle Belirlenmesi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme.....	9
Ali İhsan ÇELEN	9
Afetlerde Sosyal Hizmet ve Türkiye’de Afet Yönetimi	51
Hesna KESEN	51
Harun CEYLAN.....	51
Sosyal Medyanın Evliliklerde Oluşturduğu Dinamikler Ve Boşanma Üzerine Etkileri	76
Salih KARİP	76

Türkiye'deki Sosyal Yardımların Değerlendirilmesi	95
Sinan BALCI.....	95
Clinical Social Work Practices for Battered Women.....	113
Melike YALÇIN.....	113
Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN	113

BÖLÜM I

Çoklu Dezavantajlı Bireylerde İhtiyaç Düzeyinin Mülakat (Görüşme) Tekniğı İle Belirlenmesi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme

Ali İhsan ÇELEN¹

Giriş

Toplum içinde yaşayan bireylerin tehlikeye maruz kalma olasılıkları arttıkça dezavantajlılar (hatta birden fazla tehlikeye maruz kalarak çoklu dezavantajlılar) grubuna dahil olma olasılıkları da artmaktadır. Özellikle 21. yy.'ın ilk çeyreğinde yaşanan; ekonomik, sosyal ve siyasi krizler, doğal afetler, salgın hastalıklar, demografik, kültürel ve teknolojik gelişmeler dezavantajlılık tanımını dolayısıyla sosyal güvenlik kavramının boyutlarını genişleterek yeniden belirlemiştir. Diğer bir ifade ile bir yandan tehlike olasılıklarının artması, o güne kadar yürütülen özellikle tek

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, aliihsancelen@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8009-3432

yönlü belirlenen sosyal güvenlik politikalarını yetersiz kılmış her geçen gün daha güçlü ve kapsamlı politikalara ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda geliştirilen sosyal politikaların tam ihtiyaç duyulan kesimlere aktarılması ideal bir sosyal devlet anlayışının oluşmasında büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında sosyal devlet ilkesi gereği elde edilen refahın toplumun her kesimine adil ve eşit bir şekilde dağıtılması sorunu, bir yandan artma potansiyeli taşıyan tehlike faktörleri diğer yandan ihtiyaç kavramının değişen niteliği ve her zaman tehlikelerin zararlarından kendilerini kurtarmakta en fazla zorluk çeken dezavantajlıların varlığı ile her geçen gün daha da karmaşıklaşmaktadır. Bu süreçte özellikle ihtiyaç kavramının ne olduğu ve nasıl anlaşılması gerektiği ve hangi ölçüler içerisinde uygulanması gerektiği oldukça tartışmalı bir alanı oluşturmaktadır. Pür-liberal sistemlerde tamamen işleyişe bırakılan (piyasa-birey) bu dağılım, sosyalist sistemlerde devlet tekeline terk edilmiştir. Sosyal devlet anlayışında refahın; ne, ne kadar, nereye ve nasıl dağıtılacağı devlet-piyasa ekseninde şekillenmektedir. Toplum nezdinde bugüne kadar tartışmalı olan bu konu çoklu dezavantajlı gruplarda çok daha tartışmalı hale gelmekte ve temelde yoksulluk kavramı ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır.

Bu kapsamda kişisel refahı ölçüt olarak kabul eden parasalcı yaklaşıma karşılık kapasite yaklaşımı yoksulluğu, toplumda yaşamak için gerekli fonksiyonları yerine getirebilecek kapasiteye sahip olamama açısından değerlendirmektedir. Sosyal dışlanma yaklaşımı bireylerin veya grupların yaşadıkları topluma tam olarak katılamamalarını dikkate alırken katılımcı yaklaşım yoksulları karar alma süreçlerine dahil ederek yoksulluğun ne demek olduğuna odaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile katılımcı yaklaşım yoksulların bakış açılarından hareket etmektedir (Arabacı, 2017: 146-150). Buna göre yapılan çalışma, katılımcı yaklaşım boyutunda çoklu dezavantajlıların mülakat yoluyla temel ihtiyaçların belirlenmesi ve karar alma sürecine dahil edilmesi gerektiği esasına dayanmaktadır. İlk bölümde çoklu dezavantajlılığın tanımı, çoklu dezavantajlılığı ortaya çıkaran tehlike türleri ve çoklu dezavantajlılığın boyutları ele alınmıştır. İkinci bölümde çoklu dezavantajlılık, ihtiyaç ve

yoksulluk kavramları açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde çoklu dezavantajlılığı ortaya çıkaran tehlike türleri Türkiye açısından değerlendirilmiş ve potansiyel çoklu dezavantajlılık kaynakları (birden fazla tehlikeye maruz kalma açısından) irdelenmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise çoklu dezavantajlılıkta ihtiyaç düzeyinin belirlenmesi sürecinde mülakat tekniğinin önemi vurgulanmıştır. Sonuç olarak mülakat tekniği çoklu dezavantajlılarda ihtiyaç düzeyinin belirlenmesi sürecinde kullanılabilecek en ideal tekniklerden biridir. Bu yaklaşım çoklu dezavantajlılara yönelik daha etkin sosyal politikaların geliştirilmesi ve uygulanması açısından büyük önem taşımaktadır.

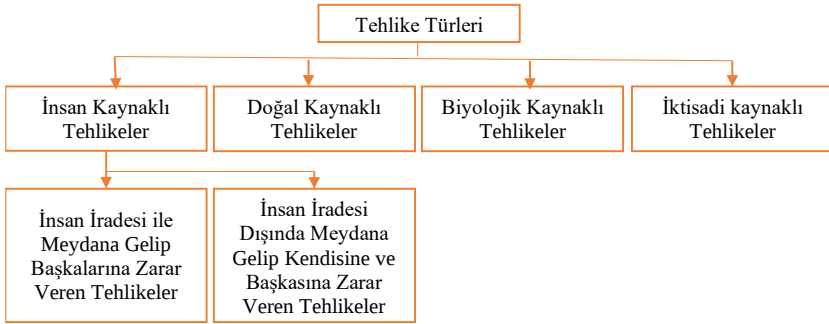
1.Çoklu Dezavantajlılığın Tanımı ve Boyutları

Sosyal politika (içtima-i siyaset); sosyal sınıfların hareketleri, zıtlıkları ve mücadeleleri karşısında devleti ve hukuk düzenini ayakta tutma ve sürdürme odaklı politikalar bütünü olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda sosyal politika, bir sınıfı (çoğunlukla zayıf ve toplum hiyerarşisinin aşağısında bulunan bir sınıfı) koruyan destekleyen ve bu sınıfa refah aktaran buna karşılık başka bir sınıfı (çoğunlukla güçlü ve toplum hiyerarşisinin yukarısında bulunan bir sınıfı) ihmal eden veya zayıflatan politikaları kapsamaktadır. Ancak sosyal politika tüm bu politikaları uygularken sadece bir sosyal sınıfın avantaj ve dezavantajını düşünmeyip çoğunlukla bir bütün içerisinde kalkınma, adalet ve hukuk işleyişini dikkate almaktadır. Buna göre sosyal politikalar, bir sosyal denge ve uyuşma politikaları bütünü (Kessler, 1945: 4-5) olup sosyal gelişme, sosyal adalet, sosyal barış, sosyal denge, sosyal bütünleşme ve sosyal demokrasi hareketleriyle bir toplumun denge içerisinde varlığını sürdürmesini, toplumsal bunalım ve çatışmaların aşılmasını dolayısıyla sağlıklı bir toplum düzeninin oluşturulmasını esas almaktadır (Güven, 2013: 24).

Tarihsel gelişim süreci içerisinde sosyal politikalar, geleneksel dönemde (sanayi devrimi) işçileri özellikle dokuma ve maden işçilerini kapsarken modern dönemde (sanayi devrimi sonrası endüstrileşme döneminde) tüm sanayi kollarında çalışanları, hizmet

kesiminde çalışanları ve tüm toplum kesimlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Altan, 2021: 24). Diğer bir ifade ile sosyal politika kapsamına giren konular tarihsel gelişim açısından değerlendirildiğinde dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde ilerlemiştir. Dar anlamda sosyal politika; kapitalist toplum yapısını ve iktisat düzenini esas almakta, işçi sınıfı ile burjuva sınıfı arasındaki sosyal sınıf çelişkilerinden yola çıkmakta, sanayi devriminden günümüze kadar taşınan ve hızlı sanayileşmenin ortaya çıkardığı sosyal sorunları çözümlemeye çalışmakta ve yarattığı yıkımları önlemeye çalışmakta sosyal adaleti, sosyal refahın dolayısıyla sosyal bütünleşmenin ön koşulu olarak görmekte ve çalışma yaşamını toplumu açıklayabilecek en temel unsur olarak görmektedir. Geniş anlamda sosyal politika ise ekonomik olayların sonuçlarının toplum yaşamı üzerindeki bütün etkilerini esas almaktadır. Buna göre geniş anlamda sosyal politika, toplum politikalarının en geniş kapsamını içermekte, tüm sınıfların ve grupların sosyal durumlarıyla ilgilenmekte, sağlık, eğitim, konut, çevre, yerleşim sorunları, personel sorunları ve demokratikleşme kavramlarını geniş bir çerçevede ele almakta ve yoksullukla savaşımı en tipik toplum politikası olarak benimsemektedir (Güven, 2013: 13-15; Tuna & Yalçıntaş, 1999: 27-29).

Öte yandan sosyal politikaların kapsamının ve derinliğinin belirlenmesinde bireyin ya da toplumun maruz kaldığı tehlikelerin (ya da risk boyutlarının) belirleyici bir rolü vardır. Bu durum tarihsel gelişim süreci içerisinde olduğu gibi günümüzde de (ülkeler bazında, bölgeler bazında, sektörler ya da ait olunan toplumsal gruplar bazında da) geçerlidir. Maruz kalınan; insan kaynaklı tehlikeler, doğal kaynaklı tehlikeler, biyolojik kaynaklı tehlikeler ve iktisadi kaynaklı tehlikeler söz konusu birey ya da toplumsal grubun ihtiyaçlarını birinci derecede etkilemekte dolayısıyla sosyal politikalar bu yönde daha yoğun şekillenmektedir (Şekil 1).

Kaynak: Yazgan, 2011: 53-62'den derlenerek hazırlanmıştır.

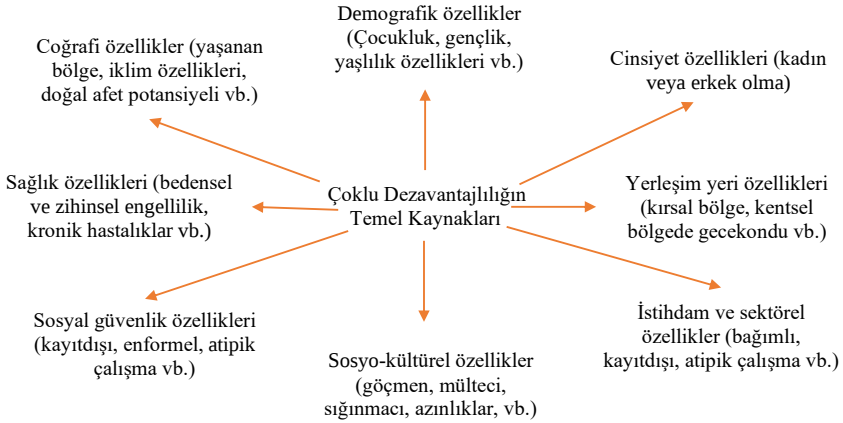
Şekil 1: Sosyal Güvenlik İhtiyacını Belirleyen Tehlikeler

Şekil 1'e göre:

- İnsan kaynaklı tehlikeler:
 - İnsan iradesi ile meydana gelip başkasın zarar veren tehlikeler; hırsızlık, kundaççılık, yaralama, öldürme, savaşılar, adam kaçırma vb. tehlikeleri kapsamaktadır.
 - İnsan iradesi dışında meydana gelip kendisine ve başkasına zarar veren tehlikeler; hata, ihmal ve kusur sonucunda ortaya çıkan tehlikeleri kapsamaktadır.
- Doğal kaynaklı tehlikeler; seller, dalgalar, depremler, aşırı sıcaklık, aşırı kuraklık, fırtınalar vb. tehlikeleri kapsamaktadır.
- Biyolojik kaynaklı tehlikeler; yaşlılık, ölüm, virüs ve mikropların neden olduğu hastalıklar vb. tehlikeleri kapsamaktadır.
- İktisadi kaynaklı tehlikeler; enflasyon, işsizlik, iflaslar, gelir dağılımı adaletsizliği sonucunda ortaya çıkan açlık, yoksulluk vb. tehlikeleri kapsamaktadır.

Bir toplumun sahip olduğu; demografik şartlar (nüfusun yaşa göre dağılımı, doğurganlık hızı, ölüm oranı, cinsiyet oranı,

bağımlılık oranı vb.), sosyo-ekonomik şartlar (işgücünün sektörel dağılımı, mesleki statüler vb.), iktisadi şartlar (milli gelir, gelir dağılımı, istihdam seviyesi, verimlilik vb.) ve kültürel şartlar (örfler, adetler, dini kurum ve kuruluşların etkinliği, eğitim, sağlık ve beslenme düzeyleri vb.) tehlike boyutlarının kapsam ve derinliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bireylerin tehlikeye uğrama olasılıklarını da doğrudan etkileyen bu şartlar bir ülkenin küresel düzeyde; az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş kategorilerinde yer almasına göre veya yerel düzeyde sahip olduğu bölgesel özelliklere göre farklılaşabilmektedir (Şekil 2). Dolayısıyla tüm bu özelliklerle tek tip sosyal politikalardan çok daha özel ve karmaşık sosyal politikalara olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

Kaynak: Altan, 2021: 33-34'ten esinlenerek hazırlanmıştır.

Şekil 2: Sosyal Güvenlik İhtiyacını Belirleyen Tehlikeler

Çoklu dezavantajlılık birden fazla dezavantajlılık faktörünün özelliklerle uzun vadeli yoksulluk, yoksunluk, travma, istismar, ihmal vb. deneyimlerle şekillenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Edges, 2015: 7). Diğer bir ifade ile çoklu dezavantajlılık, toplumda dezavantajlılığı ortaya çıkaran faktörlerin farklı kombinasyonları ile gerçekleşmektedir. Örneğin; bir birey bedensel engelliği yanı sıra mülteci aynı zamanda kadın ve afetzede olabilmektedir. Bu durum

onun yoksulluk, yoksunluk, travma, istismar, ihmal vb. tehlikelere daha fazla açık olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bir bireyde bulunan dezavantajlılık faktörleri arttıkça çoklu dezavantajlılığın boyutu artmakta sonuç olarak daha özel sosyal politikaların geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bireysel olmanın ötesinde sistemik bir sorun özelliği taşıyan çoklu dezavantajlılık, sosyal politikaların tek boyutlu değil çok boyutlu ve daha özel geliştirilmelerini zorunlu kılmaktadır. Aynı zamanda bu politikalar bütünü; daha fazla uzman personel, daha etkin ihtiyaç tespit süreçleri ve daha geniş bütçeler anlamına gelmektedir.

2.Çoklu Dezavantajlılık, İhtiyaç ve Yoksulluk

Tehlikelere karşı geliştirilen sosyal politikaların kapsamını ve derinliğini belirleyen faktörlerin başında ihtiyaç faktörü, idari faktör ve mali faktör gelmektedir. Yeterli sayıda ve vasıfta uzman personelin bulunmaması durumunda ihtiyaç faktörünün kapsam ve sınırlarının belirlenemeyeceği dolayısıyla bütçenin yersiz ya da yetersiz tahsis edileceği gerçeğinden dolayı idari faktörlerin diğerk faktörlere kıyasla önceliği bulunmaktadır. İlk aşamada yeterli sayıda ve vasıfta uzman personelin bulunmasına bağlı olarak ikinci aşamada gerek insan kaynaklı gerek doğal kaynaklı gerek biyolojik kaynaklı gerekse iktisadi kaynaklı uğradıkları tehlikelerin zararlarından kendilerini kurtarmakta en fazla zorluk çeken çoklu dezavantajlılarda ihtiyaç faktörünün belirlenmesi ve buna yönelik sosyal refah politikalarının geliştirilmesi gelmektedir. Üçüncü ve son aşamada ise gerekli mali kaynakların oluşturulması ve geliştirilen politikaların eşit ve adil uygulanması gelmektedir (Yazgan, 2011: 82-89).

Elde edilen refahın toplum nezdinde her açıdan (ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi vb.) adaletli dağıtılması; eşitlik ilkesi, asgari yaşam seviyesinde asgari gelir hakkı ilkesi, gelir farklılıklarının üst seviyede sınırlandırılması ilkesi, çalışma ilkesi, herkese eşit muamele ilkesi ve ihtiyaç ilkesi ile şekillenmektedir. Bu kapsamda eşitlik ilkesi, eşit işleri yapan bireylerin eşit düzeyde gelir elde etmesini ifade ederken asgari yaşam seviyesinde asgari gelir hakkı

ilkesi, insan onuruna yakışır bir hayat seviyesinin teminini esas almaktadır. Gelir farklılıklarının üst seviyede sınırlandırılması ilkesi, toplumsal gruplar arasındaki refah uçurumunun önlenmesini dikkate alırken çalışma ilkesi; üretilen ürün, harcanan emek ya da gösterilen verimlilik doğrultusunda refahın dağılımını esas almaktadır. Herkese eşit muamele ilkesi; elde edilen refahın dil, din, ırk, mezhep, siyasi görüş vb. ayrımı yapmadan dağıtılmasını ifade ederken ihtiyaç ilkesi, elde edilen toplam refahın (ya da gelirin) bireylerin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde dağıtılmasını ifade etmektedir. Özellikle toplumun ihtiyaç ve arzularının genel mal arzından fazla olması ve ihtiyaca göre paylaşım yapmanın (malların kıtlığı nedeniyle) yakın bir gelecekte mümkün görünmemesi, refahın dengeli dağılımını etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Dolayısıyla herkesin ihtiyaçlarını kendiliğinden belirlemesi ve kısıtlaması gerekmektedir. Ancak bu durum uygulamada mümkün olmadığından tıpkı asgari yaşam düzeyi ile ilgili kavramın somutlaştırılmasında olduğu gibi devlet veya bir organın hangi toplumsal grubun neye ihtiyacı olduğunu belirlemesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda bireylerin farklı ölçülerde farklı risklerle karşılaşması ve bu risklerin beklenmeyen gelir azalmalarına ve gider artışlarına neden olması belirleyici rol oynamaktadır (Aksu, 1993: 44-45).

Öte yandan ihtiyaç kavramının tanımlanmasında dikkate alınan kavramların başında yoksulluk ve yoksunluk kavramları gelmektedir. Yoksulluk; ekonomik, insani, siyasi, sosyo-kültürel ve koruyucu boyutlarıyla literatürde çok boyutlu ele alınmaktadır. Ekonomik anlamda yoksulluk; gıda güvencesi, maddi refah, statü temelli gelir ve servet sahibi olamamayı tanımlarken insani anlamda; eğitim, sağlık, beslenme, temiz içme suyu ve barınma ihtiyacını karşılayamama durumunu ifade etmektedir. Siyasi anlamda yoksulluk; kamu politikalarında söz sahibi olamama ve diğer insan haklarından faydalanamamayı karşılarlarken sosyo-kültürel yoksulluk; toplumsal gruplara aidiyet, statü, onur ve diğer kültürel faaliyetlere katılamamayı tanımlamaktadır. Koruyucu yoksulluk ise ekonomik ve sosyal şoklara karşı dayanamamayı ifade etmektedir. Buna göre

yoksunluk kavramı, yoksulluk olgusunun toplumsal ve siyasal açıdan daha geniş bir çerçevede ele alınmasını esas almaktadır (Mack, 2011).

Aynı şekilde yoksulluk; mutlak, göreceli, subjektif, aşırı ve kronik olarak da tanımlanabilmektedir. Mutlak yoksullukta asgari bir geçim düzeyine ulaşamama ya da asgari ihtiyaçlarını karşılayamama durumu ön plana çıkarken subjektif yoksullukta kişinin kendisinin tanımladığı ihtiyaçları dikkate alarak kendisini yoksul hissedip hissetmemesi belirleyicidir. Göreceli yoksullukta ise bireyin diğer birey ya da toplumsal gruplara kıyasla refah düzeyi dikkate alınmaktadır. Aşırı yoksulluk kişinin hayatta kalabilmesi için gerekli gıda miktarını dikkate alırken kronik yoksulluk, uzun süreli temel ihtiyaçlarını karşılayamama hatta yoksulluk içinde ölme durumunu esas almaktadır (Arabacı, 2017: 145-146). Türkiye’de ise özellikle asgari geçim şartlarının tanımlanması ve buna göre refah düzeyinin belirlenmesi sürecinde en çok mutlak yoksulluk kavramı dikkate alınmaktadır. Mutlak yoksullukta açlık sınırı, dört kişilik bir ailenin aylık gıda harcamasını ifade ederken yoksulluk sınırı, gıda ile birlikte daha geniş çerçevede diğer tüm temel giderler için haneye girmesi gereken toplam harcamayı ifade etmektedir (TÜRK-İŞ, 2023a). Diğer bir ifade ile yoksulluk; gıda, giyim, barınma, ulaşım, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim hizmetlerine erişim, siyasal haklara erişim, kültürel faaliyetlere erişim vb. olmak üzere en geniş daireye kadar farklı düzeylerde tanımlanabilen ihtiyaçların karşılanamaması durumu ile anlam kazanmaktadır.

3.Tehlikeler Bağlamında Türkiye’de Çoklu Dezavantajlılık Boyutları

TÜİK’e göre 1990’lı yılların başında 56 milyon civarında olan Türkiye nüfusu 2022 yılı itibariyle 85 milyon düzeyini aşmıştır. Kırsal nüfus oranı 1990’lı yılların başında %48,7 iken bu oran yıllar itibariyle keskin bir şekilde düşerek 2021 yılında %10,9’a gerilemiştir. Aynı yıllarda kentsel nüfus keskin bir şekilde yükselerek %51,3’den %89,1’e yükselmiştir. 0-14 yaş nüfus oranı %35’den %22,4’e düşerken 65 yaş üzeri nüfus %4,3’den %9,7’ye

yükselmiştir. Toplam doğurganlık hızı %2,9'dan %1,7'ye gerilemiştir. Aynı şekilde 2040 yılı itibariyle Türkiye nüfusunun 100 milyon eşiğini aşması beklenmektedir. Yaşlı nüfus oranının 2040 yılında %16,3 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir. 0-14 yaş nüfus oranının ise 2040 yılında %19,3 2060 yılında %16,9 ve 2080 yılında %15,7 olması beklenmektedir. Aynı şekilde kentsel nüfusun artmaya ve doğum oranlarının azalmaya devam edeceği öngörülmektedir (TÜİK, 2022a). Buna göre tehlikeler bağlamında Türkiye'de dezavantajlılık boyutları şu şekilde örneklendirilebilir:

— *İnsan kaynaklı tehlikeler:*

- *İnsan iradesi ile meydana gelip başkasına zarar veren tehlikeler* kapsamında örneğin; 2012 yılında 136.638 olan hükümlü sayısı yıllar itibariyle sürekli artarak 2019 yılında 291.546'ya ulaşmıştır. 2020 yılında 266.831 olarak gerçekleşen bu rakam 2021 yılında 297.860, 2022 yılında ise 341.294 olarak gerçekleşmiştir. 31 Aralık 2022 tarihinde bu rakam 2021 yılının aynı ayına kıyasla %14,1 artmıştır. Bu sayının %87,6'sını hükümlüler %12,4'ünü ise tutuklular oluşturmaktadır. Aynı şekilde tutuklu ve hükümlülerin %95,9'unu erkekler %4,1'ini kadınlar oluşturmaktadır. Hükümlülerden %24,4'ü hırsızlık, %8,6'sı konut dokunulmazlığı ihlali, %7,3'ü kasten yaralama, %6,7'si uyuşturucu madde bulundurma, imal etme ve ticaretini yapma, %5,6'sı mala zarar verme ve diğer kategori suçlarından hüküm giymiştir. Hükümlülerin önemli bir bölümünü 12-24 yaş grubu (40.960) ve erkekler oluşturmaktadır. 65 yaş üzeri kişilerin sayısı 5.769 olup bunların 209'unu kadınlar oluşturmaktadır. Aynı şekilde 2016 yılında 382 olan ceza infaz kurumu sayısı 2022'de 399 sayısına yükselmiştir (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2022). Öte yandan Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) resmi verilerine göre geçici koruma

kapsamındaki Suriyeli mülteci ve sığınmacı sayısı 2013 yılından beri sürekli artış göstermiştir. 2021 yılında 3,7 milyon düzeyine ulaşan bu sayı 2023 yılında 3,2 milyona gerilemiştir. Bu sayı Türkiye işgücü piyasalarını etkileyecek düzeyde olup yeni sosyal politika sorunlarına yol açma potansiyeli taşımaktadır. Aynı şekilde geçici koruma kapsamındaki Suriyeli mülteci ve sığınmacı nüfusunun 1,6 milyonu 18 yaş altındadır. Yaklaşık 1 milyonu 18-35 yaş grubunda, 460 bini 35-50 yaş grubunda, 228 bini 50-60 grubunda, 70 bini ise 65 yaş ve üzerindedir. Bunun yanında 500 bin civarında bir nüfusun 0-5 yaş grubunda olması potansiyel dezavantajlı gruplar açısından büyük önem taşımaktadır (GİB, 2023).

- *İnsan iradesi dışında meydana gelip kendisine ve başkasına zarar veren tehlikeler* kapsamında örneğin; 2012 yılında iş kazalarının sayısı 74.871 iken bu sayı 2013 yılında 191.389 olarak gerçekleşmiş sonrasında ise sürekli artış göstererek 2019 yılında 423.551'e yükselmiştir. Covid-19 döneminde kısmen düşüş trendine giren bu sayı (2020 yılında 384.262) 2021 yılı itibariyle artışını sürdürmüştür. 2021 yılında iş göremezlik sürelerine (gün) göre iş kazası geçiren sigortalı sayısı (5510 sayılı kanun 4-1/a kapsamı) 511.084 olarak gerçekleşmiştir. Bu sayının %81,61'ini erkekler %18,39'unu kadınlar oluşturmaktadır. Meslek hastalığına tutulanların sayısı ise 1.207 olarak gerçekleşmiştir. Bu sayının %77,30'unu erkekler %22,7'sini kadınlar oluşturmaktadır. İş kazası sonucu ölenlerin sayısı 1.382 iken bu sayının %97,68'ini erkekler oluşturmaktadır. Aynı şekilde 2022 yılında iş göremezlik sürelerine (gün) göre iş kazası geçiren sigortalı sayısı (5510 sayılı kanun 4-

1/a kapsamı) 588.823 olarak gerçekleşmiştir. Bu sayının %79,10'unu erkekler oluştururken %20,9'unu kadınlar oluşturmaktadır. Meslek hastalığına tutulan sigortalı sayısı ise 953 olarak gerçekleşmiştir. Bu sayının %80,90'nını erkekler oluştururken %19,1'ini kadınlar oluşturmaktadır. İş kazası sonucu ölenlerin sayısı 1.517 iken bu sayının %97,43'ünü erkekler oluşturmaktadır. Daha fazla yapı sektöründe yoğunlaşan iş kazalarını kara ve boru hattı taşımacılığı ve madencilik sektöründe yaşanan kazalar takip etmektedir. Meydana gelen kazalar en fazla yaralar ve yüzeysel yaralanmalar şeklinde gerçekleşirken bunu çıkıklar, burkulmalar, incinmeler, kemik kırıkları, yanıklar ve donmalar takip etmektedir. Bu kapsamda özellikle ölümlü iş kazaları sayısı bakımından Türkiye, AB üyesi ülkeler arasında birinci sırada yer almaktadır. 2021 yılı itibariyle AB düzeyinde ölümlü iş kazaları (100.000 kişi başına) 1,76 iken bu oran Türkiye'de 7,7 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile gerçekleşen oran AB ortalamasının yaklaşık 4,4 katına denk gelmektedir (SGK, 2023).

- *Doğal kaynaklı tehlikeler*; seller, dalgalar, depremler, aşırı sıcaklık, aşırı kuraklık, fırtınalar vb. tehlikeleri kapsamaktadır. Bu kapsamda 1880'den bugüne her on yılda 0,14 F (0,08 °C) artan dünya sıcaklığı 1981'den bugüne her on yılda (iki katından daha fazla artarak) 0,32 F (0,18 °C) artmıştır. Bu gelişme; gıda ve su kıtlığı, artan sıcak hava dalgalarına bağlı olarak aşırı sıcaklar, genişleyen çölleşme, artan orman yangınları, buzulların erimesi ve diğer iklimik riskleri (Hengeveld, 2019: 270-273) beraberinde getirmektedir. Özellikle Türkiye'nin iklim krizinden öncelikli etkilenen Akdeniz Havzasında yer alması ve Akdeniz Havzasının küresel ısınmadan 1,5 kat daha fazla ısınması bu coğrafyadaki doğal afetleri birinci derecede

tetiklemektedir. Bu bölgede yaşanan 2 °C'lik bir sıcaklık artışının beklenmeyen hava olayları, sıcak hava dalgaları, kuraklık, orman yangını sayılarında ve etkilerinde artışlar, biyolojik çeşitlilik kayıpları, turizm gelirlerinde azalmalar, tarımsal verim kayıpları, turizm gelirlerinde azalmalar vb. sorunları tetikleme potansiyeli her geçen gün artmaktadır. Ayrıca CISCO 2021 Dijital Hazırlık Endeksine göre Türkiye; güvenli içme suyu konusunda sorun yaşayan ve su fakiri olma yolunda ilerleyen bir ülkedir (CISCO, 2022). Öte yandan Türkiye'nin en etkin deprem kuşaklarından biri olan Akdeniz-Alp-Himalaya kuşağında yer alması *deprem risklerini* de her zaman öncelikli hale getirmiş ve getirmeye de devam etmektedir. Değişen iklim şartları ve fay hatları birlikte ele alındığında AFAD verilerine göre 2020 yılında Türkiye'de 11 çığ, büyüklüğü 4.0'ın üzerinde 321 deprem, 270 fırtına, dolu, aşırı kış koşulları vb., 107 heyelan, 17 kaya düşmesi, 2 obruk oluşumu, 177 sel ve su baskını olmak üzere toplamda 905 doğal afet meydana gelmiştir. 2022 yılında ise 18 çığ, farklı büyüklüklerde 21.054 deprem, 451 fırtına, dolu, aşırı kış koşulları vb., 859 heyelan, 137 kaya düşmesi, 13 obruk oluşumu, 450 sel ve su baskını olmak üzere toplamda 22.982 doğal afet yaşanmıştır. Örneğin 6 Şubat 2023 tarihinde dokuz saat arayla meydana gelen 7.8 ve 7.5 büyüklüğünde yaşanan depremlerde Türkiye'de en az 59.259 kişi hayatını kaybetmiş, 107.204 kişi yaralanmış, 297 kişi kayıp olarak kayda geçmiştir (AFAD, 2022).

- *Biyolojik kaynaklı tehlikeler*; yaşlılık, çocukluk, engellilik, ölüm, virüs ve mikropların neden olduğu hastalıklar vb. tehlikeleri kapsamaktadır. Buna göre Türkiye'de 2022 yılı için genç nüfus oranı (%15,2) AB-27 ortalamasının (%10,6) üstünde ve hemen hemen dünya ortalaması (%15,5) seviyesindedir. Yaşlı nüfus oranı (%9,9) AB-27 ortalamasının (%21,2) çok çok altında hemen hemen dünya ortalaması (%9,8) seviyesindedir. Bu tablo demografik açıdan kısa vadede her ne kadar avantaj sunuyorsa da

demografik açıdan orta ve uzun vadede dengelerin önemli oranda değişeceğini göstermektedir (TÜİK, 2022a).

BM tanımına göre 0-17 yaş grubunu içeren *çocuk nüfus*; toplam nüfusun; 1970 yılında %48,5 iken bu oran 1990'da %41,8'e düşmüş 2022 yılında ise %26,5 olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde bu oranın 2040 yılında %23,3 2060 yılında %20,4 2080 yılında ise %19'a gerileyeceği öngörülmektedir. Çocuk nüfus oranı 2022 yılı için değerlendirildiğinde AB ortalamasının (%18,1) oldukça üstündedir. 0- 17 yaş grubunda en az bir çocuk bulunan hanehalkı oranı 2022 yılı için %44,3'tür. Çocuk nüfusun %25,1 0-4 yaş grubunda iken %29,4 5-9 yaş, %28,5'i 10-14 yaş, %17'si 15-17 yaş grubundadır (TÜİK, 2022a).

2001 yılında 91 bin düzeyinde olan *boşanma vakaları* Covid-19 döneminde kısmen düşmüş olsa da 2022 yılı ile kıyaslandığında günümüzde yaklaşık 2 kat artarak 181 bin düzeyini aşmıştır. Diğer bir ifade ile kaba boşanma hızı (1.000 nüfus başına düşen) 2022 yılında 2,13 olmuştur. Bu durum çocuk nüfusu dezavantajlı kılan en önemli faktörlerden birini oluşturmaktadır. Örneğin 2022 yılında 180.954 çift boşanmış 180.592 çocuk velayete verilmiştir (%75 Anne, %25 Baba) (TÜİK, 2022a).

Okullaşma oranı erkeklere kıyasla kızlarda daha azdır. Eğitim kademesi arttıkça okul tamamlama oranı düşmektedir. 5-17 yaş grubunda konsantre olamama oranı %1,4'tür. Aynı yaş grubu için işlevsel zorlukta kaygı faktörü en temel sorundur. Bunu depresyon takip etmektedir. 6-17 yaş grubunda arkadaş zorbalığına uğrayan çocukların oranı %13,8'dir. Zorbalık sorununda; alay edilme, kasıtlı dışlanma, dedikodu, vurulup-itilme, tehdit edilme, eşyalarına zarar verilme sorunları ön plana çıkmaktadır. 13-17 yaş grubunda kendini okuldan dışlanmış hisseden çocukların oranı %6,8'dir. Aynı yaş grubunda çocuk hakları sözleşmesini duymayanların oranı %54,9'dur. Babası vefat eden çocukların sayısı 266.532'dir. Koruyucu aileye verilen çocukların sayısı 9011'dir. Boşanma davalarında velayeti anneye verilen çocukların oranı

%75'dir. 2020 yılında binde 8,7 olan bebek ölüm hızı 2022'de binde 9,2 yükselmiştir (TÜİK, 2022a).

Mart 2023 itibariyle toplam *Covid-19 vaka sayısı* 17 milyon bandını aşmış toplam vefat sayısı ise 102 bini bulmuştur. Özellikle Covid-19'un 65 yaş üzeri nüfus için ölümcül özellikler taşıması bu yaş grubunu (oluşabilecek salgınlar dikkate alındığında bile) dezavantajlı kılmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023b).

2021 yılında 4-1/a kapsamında geçici iş göremezlik ödeneğine neden olan *hastalık* olay sayısı toplamda 6.414.830 olarak gerçekleşmiştir. Bu sayının %64,15'ini erkekler %35,85'ini kadınlar oluşturmuştur. 2022 yılında geçici iş göremezlik ödeneğine neden olan hastalık olay sayısı toplamda 7.424.415'e yükselmiş bu sayının %59,72'sini erkekler %40,28'ini kadınlar oluşturmuştur (SGK, 2023).

2019 yılında %21,1 olan *obezite oranı* 2022 yılında %20,2 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı için kadınların %23,6'sı obez, %30,9'u ise obez öncesidir. Erkeklerin ise %16,8'i obez %40,4'ü ise obez öncesidir. 0-6 yaş ve 7-14 yaş çocuklarda *üst solunum yolu enfeksiyonu* ve ishal öncelikli hastalık/sağlık sorunu olarak görülürken bunu alt solunum yolu enfeksiyonları takip etmektedir. 15 yaş üzeri nüfusta *bel ve boyun bölgesi rahatsızlıkları* öncelikli iken bunu *hipertansiyon* ve *şeker hastalığı* takip etmektedir. Özellikle 2016-2019-2022 yılları itibariyle şeker hastası olan kişi sayısındaki yükseliş dikkat çekicidir ve bu trend yükselmeye devam etmektedir. 2022 yılı için 15+ yaş üzeri *tütün mamulleri kullanımı* (her gün kullanım) artmaktadır. 2014 yılında %49,8 olan bu oran 2022 yılı itibariyle %59,2'ye yükselmiştir. Aynı şekilde türün mamulleri kullanma 2014 yılına kıyasla erkeklerde kısmen sabit kalma eğiliminde olması dikkat çekerken kadınlarda yükselme (%13,12den %15,5'e) eğiliminde olması dikkat çekicidir. Aynı şekilde *alkol kullanımı* 2014 yılında %67,1 iken bu oran 2022 yılında %83,3 yükselmiştir. Bunun yanında yıllara göre kanser insidansı (100.000 nüfusta) yükselme eğilimindedir. 2016 yılında 221,1 olan bu sayı 2018'de 225,2 yükselmiştir.

Öte yandan dezavantajlılık durumu tetikleyen en önemli konulardan birini *engellilik* oluşturmaktadır. Engellilik durumu; zihinsel engellilik (down sendromu, fenilketonüri, mental retardasyon vb.), işitme engelliliği (tek veya iki kulakta tam veya kısmen işitme kaybı vb.), görme engelliliği (görme bozukluğu, renk körlüğü, gece körlüğü vb.), ortopedik engellilik (kol, ayak, bacak, parmak vb. uzuvlarda uzunluk, kısalık, felç, serebral palsi vb.), dil ve konuşma engelliliği (kekemelik, dil, dudak, damak, çene bozukluğu vb.), ruhsal ve duygusal engellilik (depresyon, şizofreni vb.) ve süregelen hastalık (kalp, damar, solunum, sindirim sistemi bozuklukları vb.) şekillerinde görülebilmektedir. Türkiye genelinde yapılan sağlık araştırmalarında engellilik; görme, duyma, konuşma, yaşlılarına göre öğrenme/basit dört işlem yapma, hatırlama, dikkatini toplama, hareket güçlüğü (yürüme, taşıma, merdiven inip çıkma) alanlarında tanımlanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023a).

Engelli nüfusta çoklu dezavantajlılık riskini arttıran nedenlerin başında; görmede zorluk, yürüyememe, merdiven inip çıkma zorluk, dört işlem yapma ve dikkatini toplamada zorluk, işitmede zorluk ve konuşmada zorluk gelmektedir. Bu durum sahip olunan engelliğe bağlı çoklu dezavantajlılık riskini (yaş grupları yükseldikçe) arttırmaktadır. Bu durum erkeklere kıyasla kadınlarda daha fazladır. Örneğin 2022 yılı için görme engeli, yürüyememe engeli, merdiven çıkma engeli, yaşlılarına göre hatırlama ve öğrenmede zorluk çekme engeli kadınlarda erkeklere nazaran iki kat düzeyindedir (Tablo 1).

Tablo 1: Türkiye Sağlık Araştırmaları (2014-2022)

	2014			2016			2019			2022		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Görme Engeli	6,9	5,1	8,6	6,9	5,3	8,6	5,8	4,4	7,2	5,1	3,7	6,5
İşitme Engeli	5,3	4,8	5,8	4,5	3,9	5,0	4,4	3,8	5,0	3,4	3,1	3,7
Yürüyememe	7,3	4,1	10,4	6,5	4,0	8,9	5,5	3,1	7,9	4,9	2,9	6,8
Merdiven inip çıkamama	9,0	5,1	12,8	8,7	5,0	12,4	7,9	4,6	11,1	6,6	3,7	9,4
Yaşıtlarına göre hatırlama ve öğrenmede zorluk	6,7	3,6	9,7	6,7	3,3	10,0	5,4	3,3	7,4	4,5	2,9	6,1

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023a; T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023

Sahip olunan engelliğin yanı sıra yaşlılık faktörü de çoklu dezavantajlılık riskini arttıran en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Tablo 2'ye göre görme engeli yaşayan bireylerin oranı yaş grubu yükseldikçe artmaktadır. Bu oran kadınlarda erkeklere kıyasla daha fazla seyretmektedir (Tablo 1). Bu durum en başta görme sorunu yaşayan yaşlıların cinsiyete göre kadınların erkeklere kıyasla çoklu dezavantajlılık riskini arttırmaktadır. Aynı şekilde işitme engeli yaşayan bireylerin oranı yaş grubu yükseldikçe artmaktadır (Tablo 2). Bu oran kadınlarda erkeklere kıyasla 65-74 yaş grubu haricinde daha yüksek seyretmektedir (Tablo 1). Bu durum en başta işitme sorunu yaşayan yaşlıların, cinsiyete göre kadınların erkeklere kıyasla çoklu dezavantajlılık riskini arttırmaktadır.

Tablo 2: Engellilik Faktörlerinin Yaşa Göre Dağılımı (2022)

Yaş	Görme Engeli	İşitme Engeli	Yürüyememe	Merdiven inip çıkamama	Yaşıtlarına göre hatırlama ve öğrenmede zorluk
15-44	1,8	0,7	0,9	1,4	1,8
45-54	5,7	2,6	3,0	5,7	3,2
55-64	8,4	3,3	6,8	10,3	5,3
65-74	10,8	10,0	15,4	18,9	10,5
75+	25,1	27,8	37,3	43,4	29,8

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023a; T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023

Yürüyememe sorunu yaşayan bireylerin oranı yaş grubu yükseldikçe artmaktadır (Tablo 2). Bu oran kadınlarda erkeklere kıyasla daha yüksek seyretmektedir. 45-64 grubunda bu fark dört kata kadar ulaşmaktadır. Bu durum en başta yürüyememe sorunu yaşayan yaşlıların cinsiyete göre kadınların erkeklere kıyasla çoklu dezavantajlılık riskini arttırmaktadır. Aynı şekilde merdiven inip çıkamama sorunu yaşayan engellilerin oranı yaş grubu yükseldikçe artmaktadır (Tablo 2). Bu oran kadınlarda daha yüksek seyretmektedir (Tablo 1). 55-64 yaş grubunda bu fark üç kattan daha fazladır. Bu durum en başta merdiven inip çıkma sorunu yaşayan engelli yaşlıların cinsiyete göre kadınların erkeklere kıyasla çoklu dezavantajlılık riskini arttırmaktadır. Aynı şekilde yaşlılarına göre hatırlama ve öğrenmede zorluk çekme sorunu yaşayan engellilerin oranı yaş grubu yükseldikçe artmaktadır (Tablo 2). Bu oran cinsiyete göre değerlendirildiğinde kadınlarda daha yüksek seyretmektedir (Tablo 1). Bu fark 55-64 yaş grubunda üç kat seviyesine ulaşmaktadır. Bu durum yaşlılarına göre hatırlama ve öğrenmede zorluk çeken yaşlı engellilerin cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkeklere kıyasla kadınlarda çoklu dezavantajlılık riskini arttırmaktadır. Aynı şekilde T.C. Sağlık Bakanlığı verilerine göre engelliler açısından en fazla çoklu dezavantajlılık riskine zemin hazırlayan faktörlerin başında süregelen hastalık faktörü gelmektedir. Bu faktörü; zihinsel engellilik, ortopedik engellilik, görme engelliği, işitme engelliği, ruhsal ve duygusal engellilik, dil ve konuşma engelliği ve diğer faktörler takip etmektedir. Yaş grubuna göre

engelliler en fazla 40-60 yaş grubunda yığılmıştır. Aynı şekilde 2019 yılı Türkiye Sağlık Araştırmasına göre engelli bireylerde kişisel bakım faaliyetleri açısından dezavantajlı oldukları unsurlarının başında yatağa girme/kalkma ve sandalyeye oturma gelirken bunu banyo yapma/duş alma, giyinme/elbiselerini çıkarma, tuvalet kullanımı ve kendi kendine beslenme faaliyetleri gelmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023a).

- *İktisadi kaynaklı tehlikeler*; enflasyon, işsizlik, iflaslar, gelir dağılımı adaletsizliği sonucunda ortaya çıkan açlık, yoksulluk vb. tehlikeleri kapsamaktadır. Bu kapsamda TCMB verilerine göre 2022 yılı sonunda yıllık enflasyonda değişim %84, 2023 Temmuz ayında yıllık ortalama %47,83 düzeyinde gerçekleşmiştir. TCMB, 2023 yılı sonu enflasyonunu %58, 2024 yılı sonu enflasyonunu %33 ve 2025 yılı sonu enflasyonunu %15 seviyesinde hedefleyerek azaltacağını belirtmiştir (TCMB, 2022). Buna bağlı olarak Temmuz 2023 TÜRK-İş hesaplarına göre; Ankara’da yaşayan dört kişilik bir ailenin gıda için yapması gereken asgari harcama tutarındaki artış bir önceki aya göre % 12,38 oranında artmıştır. Yedi aylık değişim oranı %43,38 son on iki ay itibariyle % 70,44 ve on iki aylık ortalamalara göre değişim oranı ise % 107,54 artmıştır. 2023 8. ay TÜFE’nin bir önceki yılın aynı ayına göre gıda enflasyonu %72,86 lokanta enflasyonu %89,31 konut enflasyonu %24,97 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönem ücret ve maaş artışları (rneğin asgari ücretteki artış %34) enflasyonun gerisinde kalmıştır. TÜRK-İş hesaplamalarına göre Aralık 2023 itibariyle açlık sınırı 14.025 TL ve yoksulluk sınırı 45.686 TL olarak hesaplanmıştır. Buna göre asgari ücret, açlık sınırının altında kalmıştır (TÜRK-İş, 2023). Benzer şekilde kira ve gıda fiyatlarındaki fahiş artışlar aynı dönemin (Temmuz 2023) belirleyicileri konumundadır. Kira fiyatlarındaki artışlar 01.07.2023 tarihinde 6098 sayılı kanun geçici 1. maddenin düzenlenmesini (bir önceki kira yılına ait kira payının %25 aşmaması) zorunlu kılmıştır. Bunun yanında TÜİK verilerine

göre genel enflasyon ile gıda enflasyonu arasındaki fark Ağustos 2021’de ilk kez %10, Nisan 2022’de % 21 ve sonrasında Ağustos 2023’te fark %14,7 puan olarak hesaplanmıştır.

Öte yandan TÜİK 2022 verilerine göre işsizlik oranı %10,4 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönem OECD verilerine göre bu oran; AB-27’de %6,10 OECD ülkelerinde ortalama %5,31 olarak gerçekleşmiştir. Yine aynı yıl genç işsizliği (15-24 yaş grubu) %19,4’tür. AB-27 ortalaması %14,5 iken OECD ortalaması %10,7’dir. Buna göre hem genel işsizlik oranı hem de genç işsizliği oranı AB-27 ve OECD ortalamalarının oldukça üstünde seyretmektedir (TÜİK, 2022a).

Kadınlarda işsizlik oranı %13,4 iken erkeklerde %8,9’dur. Genç işsizliği ise kadınlarda %25,4 iken erkeklerde %16,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu kapsamda kadınlarda işsizlik oranı yüksek seyretmektedir. İstihdamın sektörel dağılımı; hizmet sektörü %56,6 sanayi sektörü %21,7 tarım sektöründe %15,8 ve inşaat sektöründe %6’dır. İnşaat sektörünün istihdamda önemli bir ağırlığa sahip olması ve inşaat sektörünün iklim krizinden doğrudan etkilenen sektörlerin başında gelmesi bu alanda yapılacak olan düzenlemeler açısından büyük önem taşımaktadır. İşgücüne katılım oranı %53,1’dir. Bu oran OECD ortalamasının (%78,8) ve AB-27 (%81,2) ortalamasının oldukça altındadır. İşgücüne katılım oranı erkeklerde %71,4 kadınlarda ise %35,1’dir. Buna göre işgücüne katılım oranı kadınlarda oldukça düşük seyretmektedir. Potansiyel işgücü ve işsizlerin oluşturduğu atıl işgücü oranı %21,3’tür. TÜİK 2023 verilerine göre zamana bağlı eksik istihdam %24,2 iken zamana bağlı eksik istihdam ve işsizlerin oluşturduğu bütünsel oran %16,6’tür. Buna göre eksik istihdam halen önemli bir problemdir (TÜİK, 2022b). Aynı şekilde 2022 yılı itibariyle en düşük gelire sahip %20 ile en yüksek gelire sahip %20 arasında 8 kat fark bulunmaktadır (TÜİK, 2022c). Bu kapsamda Türkiye’de ön plana çıkan tehlike örnekleri dezavantajlılık açısından incelendiğinde sonuçlar şu şekilde özetlenebilir :

— *İnsan kaynaklı tehlikeler:*

- *İnsan iradesi ile meydana gelip başkasın zarar veren tehlikeler;* TCK kapsamında açılan dosya dikkate alındığında en fazla malvarlığına karşı işlenen suçlar, vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar ön plana çıkmaktadır. Aynı şekilde tutuklu ve hükümlüler açısından; hırsızlık, kasten yaralama, uyuşturucu madde bulundurma, satma ve kabul etme, tehdit, trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçları ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında Orta Doğu’da yaşanan siyasi gerilimler ve savaşlar sonucunda yerinden edilen mülteci ve sığınmacı sayısının artması tehlikeleri ağır basmaktadır.
- *İnsan iradesi dışında meydana gelip kendisine ve başkasına zarar veren tehlikeler* kapsamında iş kazaları ve meslek hastalıklarının AB ortalamasının çok üstünde seyretmesi ağır basmaktadır.

— *Doğal kaynaklı tehlikeler;* Türkiye’nin iklim krizinden öncelikli etkilenen Akdeniz Havzasında yer almasının bir sonucu olarak; seller, aşırı sıcaklık, aşırı kuraklık, fırtınalar, heyelanlar etkili olmaktadır. Aynı şekilde Türkiye’nin Akdeniz-Alp-Himalaya deprem kuşağında yer almasına bağlı olarak yaşanan ve yaşanması beklenen depremler ön plana çıkmaktadır.

— *Biyolojik kaynaklı tehlikeler;* demografik açıdan kısa vadede çocuk ve genç nüfusa bağlı tehlikeler ön planda iken orta ve uzun vadede yaşlı nüfusa bağlı tehlikelerin ağır basması beklenmektedir. Aynı şekilde salgın hastalık tehditleri, boşanma oranlarının artmasına bağlı olarak direkt etkilenen çocuk nüfusa ait tehlikeler, kız çocuklarında okullaşma oranlarının istenilen düzeyde olmaması, okul çağındaki çocuklarda konsantre olamama, akran zorbalığı, okulu tamamlayamama oranları, babası vefat eden çocuk nüfusa ait tehlikeler ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında geçici iş

göremezliğe neden olan hastalık vakaları, obezite, hipertansiyon, şeker hastalığı ve kanser oranlarının artması, çocuklarda üst solunum yolu enfeksiyonları ve ishal sorunlarının yüksek seyretmesi, tütün mamulleri ve alkol kullanımının yaygınlaşması, görme ve işitme engelliliği, yürüyememe, merdiven inip çıkamama, yaşlılarına göre hatırlama ve öğrenmede zorluk çekme engellilikleri, engelliğinin yaş faktörüne ve cinsiyete (kadınlarda) bağlı artması büyük önem taşımaktadır.

- *İktisadi kaynaklı tehlikeler*; yüksek düzeyde seyreden enflasyon ile birlikte alım gücünün düşmesi, işsizliğin özellikle genç nüfusta önemli bir sorun olması, ekonomik kriz dönemlerinde iflas eden şirket sayıları, gelir dağılımı adaletsizliği sorunları ön plana çıkmaktadır.

Tablo 3: Tehlikeler Boyutunda Dezavantajlı Gruplar

		Çocuklar	Gençler	Yaşlılar	Engelliler	Kadınlar	Mülteciler	Eski Hükümlüler
İnsan Kaynaklı Tehlikeler	İnsan İradesi	+	+	+	+	+	+++	+++
	İnsan iradesi Dışında	+	+	+	+	+	+	+
Doğal Kaynaklı Tehlikeler		++	++	++	++	++	++	++
Biyolojik Kaynaklı Tehlikeler		+++	++	+++	+++	+++	++	+
İktisadi Kaynaklı Tehlikeler		+	+++	+++	++	+++	++	++

+: Daha az ya da dolaylı etkilenme; ++: Orta düzeyde ya da eşit düzeyde etkilenme; +++: Daha çok ya da doğrudan etkilenme

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'e göre tüm tehlike türlerinin toplumun her kesimini etkilemesi ya da bu potansiyelin bulunması gerçeği sosyal politikaların ana var olma sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Tüm

bu gelişmeler olasılıklar dahilinde işlediğinden hangi tehlike türlerinin hangi gruplara ne kadar etkileyeceği ve yaşanan tehlikeler sonucunda nelere ihtiyaç duyulacağı konusu oldukça karmaşık bir süreci tanımlamaktadır. Bu kapsamda insan kaynaklı tehlikelerden insan iradesi ile gerçekleşen tehlikelerin çoğunlukla mültecileri (savaşlar ve siyasi gerilimler nedeniyle) ve eski hükümlüleri etkilediği söylenebilir. Diğer grupların ise çok az ya da dolaylı etkilendiği söylenebilir. Aynı şekilde insan iradesi dışında gerçekleşen tehlikeler çoğunlukla hata, ihmal ve kusur sonucunda gerçekleştiği için dezavantajlıları orta düzeyde ya da eşit düzeyde etkileme potansiyeli taşımaktadır. Örneğin iş kazası geçiren ve meslek hastalıklarına tutulan bireylerin hemen hemen hepsinin erkeklerden oluşması ancak erkeklerin dezavantajlı gruplar arasında doğrudan yer almaması konusu dikkat çekicidir. Öte yandan doğal kaynaklı tehlikeler her ne kadar bireylerin yaşadığı bölgeler itibariyle farklılık gösterse de tüm dezavantajlılar için orta düzeyde veya eşit düzeyde tehlike potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Biyolojik kaynaklı tehlikeler; çocuklar, yaşlılar, engelliler ve kadınlar için daha çok ya da doğrudan etkili iken diğer gruplarda daha az ya da dolaylı veya orta düzeyde ya da eşit düzeyde potansiyel taşımaktadır. İktisadi kaynaklı tehlikeler; özellikle genç işsizliğin yüksek seyretmesi, enflasyon oranlarının emekli maaşlarının alım gücünü hızla düşürmesi ve kadınlar arasında işsizliğin daha yüksek olmasından dolayı gençler, yaşlılar ve kadınlar arasında daha baskın etkilidir denilebilir. Kısmen yasal düzenlemeler ile engellilerin ve eski hükümlülerin istihdamı mümkün olsa da bu grupların orta ya da eşit düzeyde etkilendiği söylenebilir. Çocukların ise iş hayatında olmaması onların bu süreçten dolaylı etkilenmesine yol açmaktadır.

4. Çoklu Dezavantajlılarda İhtiyaç Düzeyinin Belirlenmesi: Mülakat Tekniği

Evrende var olan hareket ve olaylar, neden-sonuç ilişkisi içerisinde birbirine bağlı olduğundan *bilimin* başta gelen amaçlarından birini evreni anlamak oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşmak için bilim, *betimleme (tasvir)* ve *açıklama (izah)* yollarına

başvurmaktadır. Betimleme bütün bilim dallarında ilk aşamayı oluşturmaktadır. Amacı *olgular* arasındaki ilişkileri saptama, sınıflama ve kaydetmektir. Bilim, betimleme aracı olarak gözlem, deney, ölçme vb. işlemleri kullanmaktadır. Açıklama ise daha üst düzeyde yer almaktadır. Amacı betimlenmiş olguları ve bu olgular arasındaki ampirik genellemeleri bazı kuramsal kavramlar çerçevesinde anlaşılır hale getirme amacı taşımaktadır (Yıldırım, 2012: 56-57; Aslantürk & Aslantürk, 2010: 13; Güven, 2013: 4-5). Bu kapsamda *bilimsel araştırma ya da araştırma*, birbirini izleyen ve etkileyen adım ya da etkinliklerden oluşan sistematik bir süreci ifade etmektedir. Sosyal bilimler açısından bakıldığında bu sürecin başlangıç noktasını *sosyal ilişkiler* oluşturmaktadır. İlişki kavramı, koşul ya da olay hakkındaki fikirleri göstermektedir. *Fikirler*; bir kuramdan, araştırma bulgularından veya günlük yaşamdan esinlenerek oluşturulmaktadır. Araştırmacının test edeceği *hipotez* de bu fikirleri yansıtmaktadır. Bu kapsamda olaylar veya değişkenler arasındaki ilişkiye dayanan fikirlerin ya da hipotezlerin, (soyut kavramlar yerine) ölçülebilir ve gözlemlenebilir değişkenler ile *formüle* edilmesi gerekmektedir. Bu aşama araştırma sürecinin ikinci adımını oluşturmaktadır. Sonrasında hipotezi test etmek için *uygun araçlara* (gözlem, anket, test, mülakat, arşiv araştırması vb.) ihtiyaç duyulmaktadır. Belirlenen araçlarla amaçlar doğrultusunda elde edilen bilgiler ise *verileri* oluşturmaktadır. Verilerin çözümlenmesi bir yandan olaylar ya da kavramlar arasındaki ilişkileri anlamamızı sağlamakta bir yandan da yeni araştırmaların yapılmasına zemin hazırlamaktadır. Veriler, *nicel (sayılabilir, ölçülebilir)* olabileceği gibi *nitel (belirli bir nitelik, özellik)* de olabilmektedir (Büyüköztürk, 2018: 1-2).

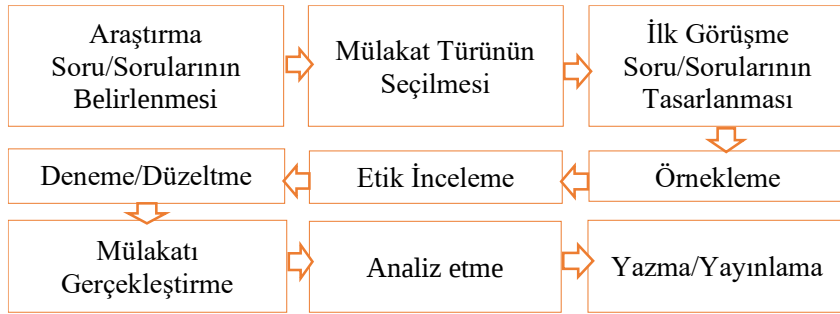
Öte yandan veriler *birincil* ve *ikincil* olmak üzere iki farklı şekilde elde edilmektedir. *Birincil veriler*; anket, deney, gözlem, mülakat vb. teknikler ile elde edilmektedir. Bu tekniklerle elde edilen veriler, özgün ve değerli olduğu için daha fazla tercih edilmektedir. Diğer bir ifade ile bu tür verilerde araştırmacı, incelenen probleme özgü veriler toplamaktadır. Toplanan verilerin kalitesi hakkında şüphe yoktur. Çalışma süresince elde etmek

mümkündür. Ancak birincil verilerde araştırmacı, veri toplamanın güçlükleriyle mücadele etmek zorundadır. Süreç uzun ve maliyetlidir. Verilerin neden, nasıl, ne zaman toplanacağına karar vermek gerekmektedir. Rıza, izin vb. etik hususlar ön plandadır. Fon sağlayan kurum ve kuruluşlarla iletişime geçme durumu söz konusu olmaktadır. *İkincil veriler* ise daha önce başkaları tarafından oluşturulmuş verileri kapsamaktadır. Kitaplar, biyografiler, kayıtlar, gazeteler, istatistiksel veriler, arşivler, internet makaleleri, veri tabanları vb. kaynaklardan elde edilmektedir. Bu gruptaki verilerde veri toplama problemi yaşanmamaktadır. Daha az maliyetlidir. Araştırmacı verileri kendisi elde etmediği için araştırmanın kalitesinden kendisini sorumlu tutmaz. Ancak bu tür veriler güvenlik açısından sorun taşıyabilmektedir. Belirli bir lokasyonda yapıldığı için değişiklik gösterebilir. Çok kısa bir sürede de olsa demode olabilmektedir. Özgünlük ve telif hakları sorunlarını da beraberinde getirmektedir (Kabir, 2016: 204-206).

Öte yandan sosyal bilimlerde araştırma sürecinin tanımlanmasında *yöntem* ve *teknik* kavramlarının anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Araştırma yöntemi, araştırmanın amacına ulaşabilmek için kullanılan genel bir yaklaşımı ifade ederken araştırma tekniği, araştırma yönteminin gerçekleştirilmesi için kullanılan bilgi toplama araçlarını karşılamaktadır (Aslantürk & Aslantürk, 2010: 59-60). Bu kapsamda; laboratuvar deneyleri, alan deneyleri, doğal deneyler, alan araştırmaları, survey (tarama), arşiv araştırmaları vb. yöntemler araştırma yöntemlerinden bazılarını oluştururken hazır bilgilerden faydalanma (örneğin ses kayıtları, günlükler, gazete haberleri, istatistikler), soru sorma (örneğin anketler, mülakatlar), davranış gözlemleri yapma ve diğer modern teknikler araştırma sürecinde kullanılan tekniklerdendir (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2016: 44-45; Hogg & Vaughan, 2021: 32-33).

Günlük hayatta bilgi alışverişi yapmak amacıyla birçok kişiyle görüşme yapmamız oldukça olası ve sıradan bir uygulamadır. Bu yönüyle mülakat, biçimsel olmayan özelliği ile ön plana çıkmakta yaşamamızın merkezinde yer almaktadır. Ancak bilimsel anlamda mülakat büyük bir sorumluluk çerçevesinde ve belirli bir

sistematiikte gerçekleşmektedir (Mishler, 1991: 8). Ayrıca mülakat tasvir yöntemini gerçekleştirmede kullanılan tekniklerden biridir. Mülakat sözlü iletişim yoluyla uygulanabildiği gibi farklı teknolojik araçlar kullanılarak ses ve resim ileticileriyle de gerçekleştirilebilmektedir. Yazı tekniğinde; yanlış anlaşılmanın olabileceği, ek açıklamalarda bulunma olasılığının kısıtlı olması, verilen bilgilerin belgelenmiş bir sorumluluk içerisinde gerçekleşmiş olması vb. nedenler çoğunlukla mülakat tekniğini daha fazla tercih edilir hale getirmektedir (Aslantürk & Aslantürk, 2010: 112; Güven, 2013: 169; İslamoğlu & Alniaık, 2014). İki ya da daha fazla kişi arasında belirli bir amaç çerçevesinde gerçekleşen görüşmeler çerçevesinde şekillenen mülakatların (Aslantürk & Aslantürk, 2010: 113) uyarlanabilir olması; fikirleri takip etme, duyguları ve güdüleri ortaya çıkarma fırsatı sunması açısından önemli avantajlar sağlamaktadır (Altunışık & ark., 2007: 82). Başlıca mülakat aşamalarını Şekil 3'te gösterildiği gibi özetlemek mümkündür.

Kaynak: Young, ve diğerleri, 2018: 12

Şekil 3: Mülakat Sürecinin Temel Aşamaları

Şekil 3'e göre mülakat süreci, araştırma soru veya sorularının belirlenmesi ile başlamaktadır. Sonraki aşamada mülakat türü seçilmektedir. Mülakat sürecinin belirlenmesinden sonra ilk görüşme soru veya soruları tasarlanmakta ve sonrasında örneklem belirlenmektedir. Etik inceleme gerçekleştirilmekte sonrasında yapılacak olan pilot çalışma ile deneme ve düzeltmeler yapılmakta

ve mülakat gerçekleştirilmektedir. Son aşamada ise elde edilen veriler analiz edilerek rapor haline dönüştürülmektedir.

4.1. Araştırma Tasarım Aşaması

Mülakat sürecinin ilk aşamasını araştırma tasarım aşaması oluşturmaktadır. Bu aşamada öncelikle araştırma soru/soruları belirlenmektedir. Yine bu aşamada yapılacak olan araştırmaya en uygun tekniğin mülakat tekniği olup olmadığı, diğer tekniklerle desteklenmesinin gerekli olup olmadığı, öngörülen yönde veri sağlanıp sağlanmayacağı dolayısıyla diğer tekniklerin daha uygun olup olmadığı sorgulanmalıdır (Young & ark., 2018: 12; Kabir, 2016: 215). Aynı şekilde mülakatın içeriği araştırmanın amaçları ve soruları doğrultusunda oluşturulduğundan bazı durumlarda (özellikle alana uzak ve yeni uzmanlaşan araştırmacılar için) soruların hazırlanması aşamasında bile mülakat gerekebilmektedir (Altunışık & ark., 2007: 83).

Sosyal bilimlerde mülakatlar çok farklı şekillerde yapılabilmektedir. Bu kapsamda örneğin; bireysel mülakatlar, odak grup mülakatları, klinik mülakatlar, telefon görüşmeleri ya da online canlı mülakatlar, yönlendirici olmayan mülakatlar, komite mülakatları, test mülakatları, davranış temelli gerçekleştirilen mülakatlar vb. şeklinde gerçekleştirilebilmektedir. Farklı tekniklerle gerçekleştirilen mülakatların türünün belirlenmesinde ulaşılmak istenen amaç büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında farklı şekillerde uygulanan mülakatlar; yüz yüze iletişim, titiz inceleme, farklı şekillerde soru sorabilme, katılımcının bir soru argümanına sıkıştırılması ve maliyetler açısından farklılıklar göstermektedir (Buriro & ark., 2017: 251-252; Mathers & ark., 2002: 2-4). Gerek yüz yüze gerek uzaktan ya da farklı bir şekilde yapılabilen mülakatlar temelde; yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış olmak üzere üç farklı şekilde gruplandırılabilir (Kabir, 2016: 211).

Yapılandırılmış mülakat, önceden belirlenmiş sabit bir dizi soruyla gerçekleştirilmektedir. Her ayrı görüşmede aynı sorular

kullanılmaktadır. Bu yöntem araştırmacının süreci yönlendirmesine imkân tanımamaktadır (Young & ark., 2018: 12; Kabir, 2016: 211-212). İlk kez mülakat yapacaklar için uygun bir teknik olarak görülmektedir. Zaman kaybını önleme açısından avantaj sağlamaktadır. Ayrıca yapılandırılmış mülakatta sorular ne kadar standardize ise elde edilen veriler de o kadar kolay tasnif ve analiz edilebilmektedir (Altunışık & ark., 2007: 83). *Yapılandırılmamış mülakatlar*, Yapılandırılmış mülakatların aksine bir görüşme senaryosu çerçevesinde ilerlememektedir. Diğer bir ifade ile görüşmenin seyri görüşülen kişinin yanıtlarına göre şekillenmektedir. Verilen yanıtlara göre sorular sorulmaktadır (Young & ark., 2018: 12; Kabir, 2016: 213). Ayrıca bir alanda var olan bilgiyi açığa çıkarmak için yapılmaktadır. O alanda var olan bir anlayışın geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Önceden belirlenmiş bir veri seti yoktur. Konunun hangi boyutları açığa çıkartılmak isteniyor ise mülakatın o alanda yürütülmesi yeteneği gösterilmelidir. Bu şekilde *kelebek dokunuşu (üstün körü)* yerine *balarısı dokunuşu (derinlemesine)* uygulanmış olur. Katılımcılar konu hakkındaki görüşlerini belirli bir çerçeveye bağlı kalmadan aktarabileceklerdir. Bu yöntem yetenekli bir mülakatçı için önemli bir veri toplama tekniği olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca katılımcı kendi açısından önemli gördüğü konuları ifade etme ve uygulama fırsatı yakalar (Altunışık & ark., 2007: 83). *Yarı yapılandırılmış mülakatlar*, yapılandırılmış ve yapılandırılmamış mülakatların sahip olduğu eksik yönler nedeniyle araştırmacıların orta bir yol benimsemelerine olanak sağlayan bir mülakat türüdür. Hazırlanan standart soru dizini karşılaştırmaya ve veri kalitesinin korunmasına olanak tanımaktadır. Bunun yanında mülakat esnasında hiç beklenmeyen konular gündeme geldiğinde ek sorular sorma imkânı sunmaktadır. Bu esnek yaklaşım özellikle karmaşık sorunların irdelenmesi için büyük önem taşımaktadır (Young & ark., 2018: 12; Kabir, 2016: 212). Araştırmacı bu teknikte kaba bir haritaya sahiptir. Katılımcılığın ilgi ve bilgisine göre genel bir çerçeve içinde farklı sorular sorulmakta konu ile ilgili daha geniş bir perspektif ortaya konulmaktadır (Altunışık & ark., 2007: 83).

Görüşme türü belirlendikten sonra hazırlanan soruların formüle edilmesi gerekmektedir. Bu noktada özellikle incelenecek olan konu ile ilgili önceden yapılan araştırmalar ve ilgili kurumlardan bilgi alınarak soru tasarımı yapılmalıdır. Hazırlanan soruların kolay ve anlaşılır olması iletişimin kurulmasında ve güvenin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır. Aynı şekilde bu aşamada tasarlanan sorular kişiyi yönlendirecek, zorlayacak ve sıkacak tarzda olmamalıdır (Young & ark., 2018: 12).

4.2. Veri Toplama Aşaması

Veri toplama aşaması, görüşülecek olan kişilerin belirlenmesiyle başlamaktadır. Sonrasında üzerinde araştırma yapılacak grubun tüm özelliklerini yansıtacak tarzda bir örnekleme stratejisinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu aşamada; kartopu örnekleme, teorik örnekleme, ana bilgi kaynağı örnekleme, temsili örnekleme ve rastgele örnekleme şeklinde farklı yöntemler kullanılmaktadır (Young & ark., 2018: 12; Güven, 2013: 143-145):

- *Kartopu örnekleme*: İlk bilgi verenlerden hareketle elde edilen tavsiyeler doğrultusunda örneklem oluşturulur.
- *Teorik örnekleme*: Birkaç bilgi kaynağı, röportaj, yazı ve analiz bilgiler çerçevesinde ortaya çıkan temalara dayalı örneklem oluşturulur.
- *Ana bilgi kaynağı örnekleme*: Konu hakkında bilgi sahibi olan uzman kişiler hedeflenerek örneklem oluşturulur.
- *Temsili örnekleme*: Bir örneğin toplam katılımcı grubunu temsil edecek şekilde seçilmesi ile oluşturulan örneklemedir.
- *Rastgele örnekleme*: Belirlenen grupta rastgele görüşmeler yaparak yapılan örnekleme türüdür.

Örneklemin oluşturulmasından sonraki aşamayı etik izin başvurusunda bulunma oluşturmaktadır. Bu aşamada katılımcıların; araştırmanın amacı ve verilerin nasıl kullanılacağı ile ilgili konularda bilgilendirilmesi, bilgi verenlerin kimliklerinin korunması, soruların

hassasiyeti, tazminat (örneğin katılımcının zaman kaybının telafi edilmesi gibi durumlarda) vb. konular önem kazanmaktadır. Günümüzde özellikle üniversiteler bünyesinde faaliyet gösteren etik inceleme komisyonları bu açıdan büyük önem taşımaktadır. İlk soru listesinin hazırlanması ile birlikte araştırmanın uzunluğu, dil uygunluğu, önyargı kaynakları ve yeterli veri üretilip üretilmediği konularında izlenim edinilmektedir. Beklenilenin aksine gelişen durumlarda düzenleme yapılmaktadır (Young & ark., 2018: 12). Sonrasında mülakat; yüz yüze, telefonla, video vb. yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmektedir.

4.3. Analiz ve Yazma Aşaması

Özellikle yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmelerin analizi için kodlama yapılması gerekmektedir. Bu aşamada kodlar; bir çalışma sırasında derlenen tanımlayıcı veya çıkarımsal bilgilere anlam birimleri atamak için kullanılan etiketlerdir. Anlamın yorumlanmasına yardımcı olabilmek için kelimelere, deyimlere, cümlelere veya paragraflara kod atanabilmektedir. Analiz aşamasında yapılan kodlama mantığı temelde kelimelerin önemli olmadığı bunun yerine anlamların daha önemli olduğu fikrine dayandırılarak açıklanmaktadır. Ayrıca kodlama kilit konuların kümelenmesini sağlamaktadır (Young & ark., 2018: 13-14).

Mülakat sürecinin hazırlanması büyük oranda anket sürecinin hazırlanması ile benzerlik göstermektedir. Konunun tanımlanması, kaynakların incelenmesi, hipotezlerin geliştirilmesi aynı ilerlemektedir. Ancak örnekleme sürecinde mülakat için ana kütlenin çok küçük olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile ana kütle mülakatta görece daha az denekten oluşmaktadır. Aynı şekilde bu aşamada dikkatten kaçan soru riskini azaltmak amacıyla mülakat rehberi hazırlanması gerekmektedir. Gerekliyse ek sorular bulunarak mümkün olduğunca tep tip cümlelerden kaçınılmalıdır. Problem belirlenmeli, mülakattan önce düşünülmeli ve sorular belirli bir akış içerisinde ilerlemelidir. İyi bir iletişim ile başlangıç yapılmalı ve öncesinde ayrıntılı kaynak taraması yapılmalıdır (Altunışık & ark., 2007: 87-88). Mülakata başlama sürecinde birçok

araştırmacı bir satış görevlisinin sahip olduğu başlangıç problemine sahip olmaktadır. Bu aşamada öncelikle katılma fikrini satma ve katılımcının dikkatini uzun süre koruma önem kazanmaktadır (Kabir, 2016).

Araştırmacı, yapacak olduğu mülakatı katılımcının konumuna ve zamanına uygun olarak yapmalıdır. Buna göre mülakat çoğunlukla katılımcının bulunduğu yerde gerçekleştirilmelidir. Mülakat esnasında görüşmenin kesintiye uğramaması, konsantrasyonun bozulmaması, görüşmenin zamanında yapılması telefonsuz ve ziyaretçisiz bir ortamın tercih edilmesi büyük önem taşımaktadır. Aynı şekilde zaman ve maliyet tasarrufu sağlamak adına birbirine yakın katılımcılar ile aynı gün görüşme düzenlemek faydalı olacaktır. Araştırmacının kendisini tanıtmaması, amacını belirtmesi ve önemli konularda güvence vermesi, mülakatın gerçekleşeceği ortalama zaman dilimini belirtmesi ve kayıt cihazı ya da kamera kullanılması durumunda katılımcıdan izin alınması büyük önem taşımaktadır (Altunışık & ark., 2007: 89-90; Kabir, 2016: 215-217). Mülakat sürecinde dikkat edilmesi gereken noktalar şu şekilde özetlenebilir (Kabir, 2016, s. 217-221), (Altunışık & ark., 2007: 87-88; İslamoğlu & Alnıaçık, 2014: 213-214):

- *Girişi kazanmak*: İzlenim oluşturma (takım elbise ve evrak çantası gibi), güvenilir olma ve tehditkâr olmadığını gösteren basit mesajlar kullanmak etkili olmaktadır. İlk izlenim önemli olduğundan katılımcıyı rahatlatacak bir tutum sergilenmeli hatta araştırmacı kendisini ve kurumunu abartıya kaçmayacak şekilde (karşılıklı güvenin oluşması amacıyla) övmelidir.
- *Kapı eşiği tekniğinden yararlanmak*: Kapı eşiğinde durduğumuzu düşündüğümüzde gülümsememiz gerekir. “Röportaj yapmak için gelebilir miyim?” şeklinde sormak yerine “Çok önemli bir çalışma için sizinle röportaj yapmak için birkaç dakikanızı almak istiyorum” gibi zorunlu yaklaşım benimsemek etkili olabilmektedir.

- *Giriş yapmak*: 20-30 saniye içinde ad-soyad bildirmek mümkünse kurum bilgileri ve kurum kartlarını göstermek etkili olacaktır. Aynı şekilde not defterindeki amblemin görünürde olması ya da yaka kartı takılması önem taşımaktadır.
- *Çalışmayı açıklamak*: Üç temel kural; kısa tutun, kısa tutun ve kısa tutun! 25 ya da daha az kelime ile araştırmayı açıklamak gerekmektedir. Kesinlikle detaylı, üstü kapalı ve bilimsel kavramlardan uzak durmak gerekmektedir.
- *Soruları sormak*: Mülakata başlamak üzere iken katılımcıyı birkaç dakika beklemek (örneğin telefon görüşmesi yapıyor ise) gerekebilir. Sorular dikkatli ve gayriresmi bir çerçevede yöneltilmelidir. Sürekli kâğıttan okumak profesyonellikten uzak ve ilgisiz bir tablo oluşturmaktadır. Katılımcı ile göz teması kurarak ara sıra soruların bulunduğu dokümana bakmak daha uygun olacaktır. Aynı sorular aynı yazıldığı gibi ve belirlenen sıraya göre sorulmalıdır. Özellikle bu yöntem yapılandırılmış mülakatlar için büyük önem taşımaktadır. Sorudan soruya geçmek konu bütünlüğüne zarar vermektedir. Katılımcının davranışları yakından takip edilmeli ve buna uygun davranılmalıdır (Örneğin, esneyen ve sürekli saate bakan biriyle mülakat yapmak oldukça zor olacaktır). Katılımcının hoşlanmadığı konular üzerinde fazla durulmamalı oldukça samimi bir tavır takınılmalıdır. Sorular kısa, açık, öz ve anlaşılır olmalıdır. Yönlendirici sorulardan kaçınılmalıdır. Zaman yönetiminin araştırmacının sorumluluğunda olduğu unutulmamalıdır. Katılımcı ne kovulmalı ne de esir alınmalıdır. Ayrıca sorular genelden özele (genel ve açık uçlu sorular, daha özel ikincil alt sorular ve özeline daha özeli, sorulabildiği gibi özelden genele (en derindeki sorular, bir üst kategori sorular ve genel alanla ilgili sorular) şeklinde sorulabilmektedir.
- *Sorulara yeterli düzeyde yanıt almak*: Her aşamada büyük önem taşımaktadır. Ancak katılımcı kısa ve üstü kapalı bir

cevap vermiş ise daha kapsamlı bir yanıt nasıl alınabilir sorusunu araştırmacı kendisine sormalıdır.

— *Soru sorma aşamasında farklı tekniklerden yararlanmak;*

- *Sessiz araştırma:* Detaylandırmayı teşvik etmenin en etkili yönlerinden biri olarak görülmektedir. Katılımcıyı sessizce beklediğimizde sonraki söylenecekleri bekleme imajı oluşmaktadır.
- *Açık teşvik:* “Hı... hı... tamam...” gibi basit ifadeler katılımcıyı teşvik edecektir.
- *Detaylandırma:* “Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı? Bunu detaylandırmak ister misiniz?” gibi sorular etkili olacaktır.
- *Açıklama isteme:* “Yaşadığınız olayından bahsettiniz. Bunun hakkında daha fazla bilgi verebilir misiniz?” şeklinde sorular etkili olacaktır.
- *Tekrar etme:* “Anladığım kadarıyla konusunu daha önemli görüyorsunuz” şeklinde bir cümle ile o konunun tekrar açıklanmasını sağlamak sağlanabilir.

— *Yanıtları hemen kaydetmek:* Yanıtlar belirtildiği gibi kaydedilmelidir. Her kelime yazılmak zorunda değildir. Ancak anahtar kavramlar ve kelimeler kesinlikle yazılmalıdır. Bunun yanında yazım sürecinde kısaltmalardan (Örneğin; Araştırmacı “A”, Katılımcı “K”, Cevap “C”, Soru “S” gibi) faydalanmak etkili olacaktır. Bunun yanında yavaşlatma riski göz önüne alınmalıdır. Başka birisi not alıyor ise konsantrasyon bozukluğu sorun oluşturabilmektedir. Bu nedenle araştırmacı; el ile not alınması durumunda kodlama geliştirmeli ya da mülakat sonunda (hafızasına güvenerek) görüşmenin toplu özetini çıkarmalıdır (Altunışık & ark., 2007: 89-90; Kabir, 2016: 215-217).

Mülakat tekniği ile elde edilen verilerin analiz edilmesi, oluşturulan hipotezlerin sınanması diğer bir ifade ile oluşturulan hipotezleri destekleyip desteklemediğinin anlaşılması araştırmanın sonuçlandırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda yapılan analiz temelde; elde edilen verinin türüne, veri toplamak için kullanılan tekniğin türüne ve ulaşılmak istenen amaca göre şekillenmelidir (Hogg & Vaughan, 2021: 34). Analiz aşaması mülakatın türüne göre farklılaşmaktadır. Bir form şeklinde (yapılandırılmış mülakat şeklinde) gerçekleşen mülakatın analizi oldukça kolay iken yarı yapılandırılmış ve özellikle yapılandırılmamış mülakatların analizleri için ek araçlar ve teknikler gerekebilmektedir. Örneğin herhangi bir kayıt cihazı ile gerçekleşen mülakatların analizi zaman almaktadır (Altunışık & ark., 2007: 90).

Öte yandan mülakat tekniği; anketlerin yapılamadığı durumlarda istenilen derinlikte bilgi sunması, katılımcıların görüş ve açıklamalarını dikkate alması, anketlere kıyasla daha güvenilir veriler sunması, araştırmacı ve katılımcının yüz ifadeleri, mimikler ve beden dilini kullanabilme fırsat tanınması, katılımcının önemli gördüğü ancak kimsenin farkına varamadığı konuları gündeme taşıma fırsatı sunması, ilave sorular ile açıklanamayan konuları gündeme taşıma fırsatı sunması, araştırmacının istediği konularda zengin materyaller elde etmesi, katılımcının deneyimlerini, algılarını, yorumlarını, görüş ve önerilerini sunma fırsatı tanınması açısından avantajlar taşımaktadır (Tablo 4).

Tablo 4: Mülakat Tekniğinin Avantajları ve Dezavantajları

Avantajları	Dezavantajları
*Anketlerin yapılamayacağı durumlarda istenilen derinlikte veri sunar *Katılımcıların görüşleri ve açıklamaları doğrultusunda yeni fikirler ve görüşlerin önünü açar *Doğru ve etkili bir iletişim tekniği ile anketlere kıyasla daha güvenilir veri sunar *Hem araştırmacı hem de katılımcı yüz ifadelerini, mimiklerini ve beden dilini sürece dahil etme fırsatı yakalar. *Katılımcının önemli gördüğü konuların gündeme taşınması sağlanır. *Yanlış anlaşılma, verilerin geçerliliği gibi konularda yapılabilecek hatalar en aza indirilir *İlave sorular sorma imkânı sunar ve tamamen açıklanamayan konuların gündeme gelmesinin önünü açar. *İstenilen konularda zengin materyaller elde edilir. *Katılımcılar; farklı bilgiler sunma, içsel deneyimlerini aktarabilme, olayları nasıl algıladıklarını ifade edebilme, nasıl yorumladıklarını, duyu ve düşüncelerinin nasıl etkilendiğini anlatma fırsatı yakalar.	*Çok zaman alması ve maliyetli olması *Anketlerle ulaşılabilecek katılımcılara mülakatlarla ulaşılamaması *Çoğunlukla bireysel görüşme esaslı olduğundan sübjektiflik ve önyargı ihtimalinin daha fazla olması (Örneğin: Üslup, giyim tarzı, davranış, siyasi görüş vb. konularda çıkarsama yapılması) *Araştırmacı ile katılımcının aynı savunmaları durumunda işbirlikçi tavırların zıt fikirleri savunmaları durumunda düşmanca tavırların ön plana çıkması ihtimali *Katılımcının, araştırmacıyı memnun etme eğilimine girmesi *Verilen cevapların analizlerinin zor olması *Belirlenen saat ve yerde bulunamama ihtimali dolayısıyla boşa çıkma riskinin oluşması

Kaynak: Kabir, 2016: 220-221; Altunışık & ark., 2007: 55-56'dan derlenmiştir.

Ancak mülakat tekniğinin; çok zaman alması, maliyetli olması, anketle ulaşılabilecek kesime ulaşılamaması, sübjektiflik ya da ön yargı riski taşıması, araştırmacı-katılımcı arasındaki işbirlikçi ya da düşmanca tavırlar oluşturabilmesi, katılımcının araştırmacıyı memnun etme eğilimi, mülakat sonuçlarının analizinin zor olması, her iki tarafa uygun bir randevunun oluşturulamaması vb. dezavantajları da bulunmaktadır (Tablo 4).

Bu süreçte araştırmacının tutumları, davranışları, görüşleri, bilgi düzeyi, görüşme sürecine hazırlanma derinliği, iletişim yeteneği mülakat sürecine önemli derecede etki etmektedir. Bu durum mülakat sürecinin bir takım tarafından yürütüldüğü durumlarda daha belirgin olmaktadır. Ancak araştırmanın bir birey tarafından yapılması durumunda *önyargının* (hem araştırmacı hem de katılımcı açısından) etkili olacağı da unutulmamalıdır. Ayrıca kayıt cihazı veya video kullanılıyorsa katılımcılar rahatsız olabileceklerdir. Dolayısıyla düşüncelerini değil daha resmi cevaplar vermeye gayret edeceklerdir. Katılımcıların araştırmacıyı memnun etme merakı oluşabilir. Katılımcı ve araştırmacı arasında fikir farklılığından kaynaklanan gizli çekişme oluşabilir. Araştırmacı inandığı doğrulara uygun cevap alma gayretine girebilir. Araştırmacının yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığı durumlarda katılımcıya uygun sorular sorulmayabilir (Altunışık & ark., 2007: 88; Aslantürk & Aslantürk, 2010: 114). Araştırma sonucunda ise katılımcıya mülakatı kabul ettikleri ve zaman ayırdıkları için katılımcıya teşekkür etmek ve katılımcılarla ilgili bütün bilgilerin gizli tutulacağı konusunda güvence vermek büyük önem taşımaktadır (Buriro & ark., 2017: 254-255).

Sonuç

Özellikle 21. yy.'ın ilk çeyreğinde yaşanan ekonomik, sosyal, siyasi, teknolojik ve iklim değişikliklerinin beraberinde getirdiği riskler, bugüne kadar var olan tehlikelere farklı bir boyut kazandırmıştır. Sosyal politikaların kapsam ve derinliğinin yeniden sorgulanmasına zemin hazırlayan bu gelişme özellikle tehlikeler ile çoğu zaman tek başına mücadele edemeyen çoklu dezavantajlı gruplar için hayati önem taşımaktadır. Bu kapsamda sosyal devlet ilkesi gereği elde edilen refahın toplum nezdinde eşit ve adil dağılımını sağlamak amacıyla tüm kesimlerin sürece dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Diğer bir ifade ile karar alma sürecine *dahil etme stratejisi* ile ihtiyaç düzeylerinin doğrudan tespiti, elde edilen refahın toplum nezdinde eşit ve adil dağıtılmasının ön koşuludur. Bu kapsamda mülakat tekniği çoklu dezavantajlı

grupların karar alma sürecine doğrudan katılmalarının önünü açmaktadır.

Mülakat tekniği; anketlerin yapılamadığı durumlarda istenilen derinlikte bilgi sunmakta, katılımcıların görüş ve açıklamalarını dikkate almakta, anketlere kıyasla daha güvenilir birincil veriler sunmakta, araştırmacı ve katılımcının yüz ifadeleri, mimikler ve beden dilini kullanabilme fırsat tanımakta, katılımcının önemli gördüğü ancak kimsenin farkına varamadığı konuları gündeme taşıma fırsatı sunmakta, ilave sorular ile açıklanamayan konuları gündeme taşıma fırsatı sunmakta, araştırmacının istediği konularda zengin materyaller elde etmesini sağlamakta, katılımcının deneyimlerini, algılarını, yorumlarını, görüş ve önerilerini sunma fırsatı tanımaktadır. Buna göre özellikle yarı yapılandırılmış mülakat türleri ve ilk bilgi verenlerden hareketle elde edilen tavsiyeler doğrultusunda oluşturulan kartopu örneklemesi, çoklu dezavantajlıların ihtiyaç düzeylerinin belirlenmesinde ideal görülmektedir.

Tehlikeler bazında çoklu dezavantajlılık potansiyelleri ve mülakat tekniğinin daha yoğun uygulanabileceği gruplar şu şekilde özetlenebilir: Özellikle hızlı kentleşmenin artması ile birlikte suç oranlarının artma eğilimi eski hükümlü dezavantajlılar grubunun büyümesine zemin hazırlamaktadır. Orta Doğu'da yaşanan siyasi gerilimlerin belirsizliği mülteci ve sığınmacı sayısının artmasına zemin hazırlamaktadır. İş kazaları ve meslek hastalıklarının sayısal artışı ve ölüm oranlarının yüksek seyretmesi özellikle erkek nüfus için dezavantajlılık riskini arttırmaktadır. Türkiye'nin iklim krizinden öncelikle etkilenen Akdeniz havzasında yer alması ve aynı zamanda Akdeniz-Alp-Himalaya deprem kuşağında yer alması doğal kaynaklı tehlike risklerini arttırmaktadır ve bu durum tüm nüfus için dezavantajlılık riski oluşturmaktadır. Özellikle kısa dönemde çocuk ve genç nüfus için orta ve uzun dönemde yaşlı nüfus için çoklu dezavantajlılık riskleri artmaktadır. Aynı şekilde kadınlara ve engellilere yönelik sosyal politikalara her zaman ve daha geniş kapsamlı ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca yüksek seyreden enflasyon ve işsizlik oranları iktisadi tehlikelere zemin hazırlamakta

dolayısıyla bu kapsamdaki dezavantajlılık riskleri artma eğilimi göstermektedir. Bunun yanında:

- Teknolojik ve iklim değışiklerinin çoklu dezavantajlı gruplar üzerindeki etkileri tam olarak bilinmemektedir.
- Çoklu dezavantajlı grupların sosyal gruplar içinde nispeten az olması dolayısıyla geliştirilen sosyal politikaların tek yönlü hazırlanması çoklu dezavantajlılık mağduriyetlerini arttırmaktadır.
- Yaşanan ulusal boyutta tehlikelerin sonucunda sosyal toparlanma politikalarının belirlenmesi ve uygulanması sürecine çoklu dezavantajlıların dahil edilmesi daha etkin sosyal politikalar için büyük önem taşımaktadır.
- Yaşanabilecek tehlike riskleri göz önüne alındığında her zaman yeterli düzeyde uzman personele ihtiyaç duyulmaktadır. Elde edilen sosyal refahın toplum nezdinde adil ve eşit dağılımının yapılması etkin ihtiyaç analizleri ile desteklenmelidir. Uzman personel ile gerçekleştirilen bu ihtiyaç analizleri mali kaynakların etkin ve yerinde işleminin ön koşuludur.

Kaynaklar

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2022). *Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri*.
<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cte-istatistikleri-bulteni29092022032841>.

AFAD. (2022). *Afet İstatistikleri*.
<https://www.afad.gov.tr/afet-istatistikleri>.

Aksu, Ö. A. (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı*. İstanbul: İ. Ü. Basımevi.

Altan, Ö. Z. (2021). *Sosyal Politikaya Giriş*. Eskişehir: Nisan Kitapevi.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı* (5. b.). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Arabacı, R. Y. (2017). Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi. Ç. Özdemir, & E. İslamoğlu içinde, *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk* (s. 143-159). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Aslantürk, Z., & Aslantürk, E. H. (2010). *Uygulamalı Sosyal Araştırma*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Buriro, A. G., Awan, J. H., & Lanjwani, A. R. (2017). Interview: A Research Instrument for Social Science Researchers. *International Journal of Social Sciences, Humanities and Education*, 1(4), 246-259.

Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum* (24. b.). Ankara: Pegem Akademi.

CISCO. (2022). *Digital Readness Index*.
<https://www.cisco.com/>.

Edges, H. (2015). *Mapping Severe and Multiple Disadvantages*. England: Lankelly Chase Foundation.

- GİB. (2023). *İstatistikler*. <https://www.goc.gov.tr/>.
- Güven, S. (2013). *Sosyal Politikanın Temelleri*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Hengeveld, R. (2019). *Atık Küre*. (N. Güder, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2021). *Sosyal Psikoloji* (7. b.). (İ. Yıldız, & A. Gelmez, Çev.) Ankara: Ütopya Yayınları.
- İslamoğlu, A. H., & Alnıaçık, Ü. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı)* (4. b.). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Kabir, S. M. (2016). *Basic Guidelines for Research: An Introductory Approach for All Disciplines*. Chittagong: Mohammad Javed Rahim Book Zone Publication.
- Kağıtçıbaşı, Ç., & Cemalcılar, Z. (2016). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş* (18. b.). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kessler, G. (1945). *İçtimai Siyaset*. İstanbul: Milli Mecmua Basımevi.
- Mack, J. (2011). *Deprivation and Poverty*. <https://www.poverty.ac.uk/definitions-poverty/deprivation-and-poverty>
- Mathers, N., Fox, N., & Hunn, A. (2002). *Trent Focus for Research and Development in Primary Health Care: Using Interviews in a Research Project*. Trent Focus Group. https://www.academia.edu/1079425/Using_interviews_in_a_research_project adresinden alındı
- Mishler, E. G. (1991). *Research Interviewing: Context and Narrative*. London: Harvard University Press.
- SGK. (2023). *İstatistikler*. <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/>.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni*.
https://www.aile.gov.tr/media/140662/eyhgm_istatistik_bulteni_temmuz_23.pdf.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023a). *Sağlık İstatistikleri Yıllıkları*.
<https://www.saglik.gov.tr/TR-84930/saglik-istatistikleri-yilliklari.html>.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023b). *Covid-19 Bilgilendirme Platformu*. <https://covid19.saglik.gov.tr/>.

TCMB. (2022). *İstatistikler*. <https://www.tcmb.gov.tr/>.

Tuna, O., & Yalçıntaş, N. (1999). *Sosyal Siyaset*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

TÜİK. (2022a). *Nüfus ve Demografi*.
<https://www.tuik.gov.tr/>.

TÜİK. (2022b). *İstihdam, İşsizlik ve Enflasyon Verileri*.
<https://data.tuik.gov.tr/>.

TÜİK. (2022c). *Gelir Dağılımı İstatistikleri 2022*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2022-49745>.

TÜRK-İŞ. (2023a). *Araştırmalar*. <https://www.turkis.org.tr/>.

TÜRK-İŞ. (2023b). *Türk-iş Kasım Açlık ve Yoksulluk Sınırı*. <https://www.turkis.org.tr/>

Yazgan, T. (2011). *İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları, 2. Baskı*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Yıldırım, C. (2012). *Bilim Felsefesi* (16. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Young, J. C., Rose, D. C., Mumby, H. S., Benitez-Capistros, F., Derrick, C. J., Finch, T., . . . Mukherjee, N. (2018). *A Methodological Guide to Using and Reporting an Interviews In*

Conservation Science Research. *Methods in Ecology and Evolution*, 9(1), 10-19.

BÖLÜM II

Afetlerde Sosyal Hizmet ve Türkiye’de Afet Yönetimi

Hesna KESEN¹
Harun CEYLAN²

Giriş

Afetler çoğu zaman insanların öngöremeyeceği şekilde gerçekleşerek bölgesel ve küresel boyutta etkiler ortaya çıkarabilmektedir. İnsan hayatını doğrudan etkileyen afetlerin ekonomik, sosyal ve psikolojik sonuçlarının önlenmesi ve/veya etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla uzmanlar tarafından müdahale planlarının hazırlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Afetlerin ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin azaltılması ya da afet riski bulunan yerler için önleyici faaliyetlerin gerçekleştirilmesi bireysel ve toplumsal ölçekteki yıkımların ortadan kaldırılmasına katkıda bulunabilir. Bu önleyici faaliyetler afet eğitimlerini, afet

¹ Doktora Öğrencisi, Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yalova, Orcid: 0000-0002-1118-4306

² Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Yalova, Orcid: 0000-0001-9047-2316

yönetim planlamalarını ve risk analizlerini içermektedir. Bunun yanı sıra afet öncesi hazırlıklar kadar afet sonrası yapılan müdahaleler ve afetlerden çıkarılan dersler sayesinde sonraki afetleri önleyici hazırlıklar da planlanabilir (Kadioğlu, 2017).

Zira toplum ve bireyler için önemli kayıplara neden olan afetler sonuçları itibariyle bireyleri dezavantajlı ve kırılgan hale getirebilmektedir. Bu noktada gerek koruyucu önleyici hizmetler açısından gerekse yaşanan travmanın sonuçlarını azaltmak adına afet sonrasında sunulan psikososyal destek hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Multidisipliner bir yaklaşımla ele alınması gereken afetlerle ilgili sosyal çalışmaların ve psikososyal müdahalenin yürütülmesinde görev üstlenen pek çok meslek dalından birisi de sosyal hizmettir. Bu anlamda afet ve acil durumlarla ilgili sunulan hizmetlerde multidisipliner ekibin bir parçası olarak sosyal hizmet bireyin ve toplumun afetin ortaya çıkardığı krizle başa çıkmasına ve dezavantajlı bireylerin psikososyal açıdan güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Buna göre afetlerde sosyal hizmet, “afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası olmak üzere üç aşamada” gerçekleşmektedir (Altun, 2014: 1). Özellikle afet öncesi ve sonrasında sosyal çalışmacıların sunduğu psikososyal destek hizmetleri Türkiye gibi deprem afetlerinin sıklıkla yaşandığı ülkelerde afetlere yönelik sosyal hizmetlerin önemini daha da artırmaktadır.

Afet öncesi, afet sırası ve afet sonrasında bireylerin özellikle psikososyal durumlarına müdahale edilerek kalıcı travma izlerinin önüne geçilmesi ve yeni normale uyum sağlanması bireysel ve toplumsal açıdan uzun vadede önemli sonuçlar vermektedir. Bu noktada koruyucu ve önleyici tüm adımlarda destekleyici konumda yer alan sosyal hizmetin afet öncesinden afet sonrasına kadar yapılan tüm planlama ve hazırlıklarda yer alması faydalı olacaktır (Acar & Çamur Duyan, 2003).

Özellikle afet sonrasında bireylerin yaşadıkları travmayı ve afetin psikososyal sonuçlarını atlatabilmeleri ve hayatın normal sürecine mümkün olan en kısa sürede dahil olabilmeleri için afet sonrası psikososyal desteğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle

çalışmada afetlerde sosyal hizmet nedir? ve Türkiye’de uygulanan afet yönetimi nasıldır? sorularına sosyal hizmet bakış açısı ile cevap aranmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet mesleğinin afet yönetimindeki etkinliği ile kullanılan kuramlar da detaylı olarak aktarılarak afetlerde sosyal hizmetin önemi ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Afet ve Acil Durum

Afet kavramı, Afet ve Acil Durum Başkanlığı’nın oluşturduğu Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü’nde (2023) *“Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay”* olarak tanımlanmaktadır. Tanımlamaya ilave olarak afetin olayın kendisi değil yaşanan olayın doğurduğu sonuçlar olduğu belirtilmektedir. Bu tanımlamadan hareketle farklı sebeplerle gerçekleşen olayların, bir toplumun yaşam alanını etkilemesi ve baş etme becerilerini aşması durumu afet olarak ifade edilebilir.

Afeti oluşturan iki temel unsur bulunmaktadır. Birinci unsur *“afeti meydana getiren olay”* ikinci unsur ise *“olayın meydana geldiği toplum yapısı”*dır. Bu açıdan bakıldığında bir toplumda afet olarak değerlendirilen olay başka bir toplumda afet olarak değerlendirilmeyebilir (Uluğ, 2009: 1). *“Bu durum olayın meydana geldiği toplumun gelişmişliği ile”* bağlantılıdır (Cömert, 2021: 8). Fakat afeti ortaya çıkaran olay şiddet ve kapsam olarak çok büyük ise en gelişmiş ülkelerde bile bu olayın afet olarak nitelendirilmesi mümkündür (Uluğ, 2009: 1).

Sıklıkla afet kavramı yerine kullanılan ve yakın anlamlı olan bir diğer kavram ise acil durum kavramıdır. Konunun daha anlaşılır olması açısından acil durum kavramının da tanımlanması faydalı olacaktır. Acil durum; *“büyük, fakat genellikle yerel imknlarla baş edilebilen çapta, ivedilik gerektiren tüm durumlar ve haller”* olarak ifade edilebilir (Açıklamalı Afet Yönetimi Sözlüğü, 2023). 5902

Sayıli Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun’da ise acil durum, *“Toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olaylar ve bu olayların oluşturduğu kriz hali”* olarak tanımlanmıştır.

Küçük çaplı yangınlar, trafik kazaları, sağlık problemleri, ev kazaları gibi günlük hayatta bireylerin sıklıkla karşılaştıkları ve baş etme becerileri ile üstesinden gelebildikleri sorunlar acil durum olarak ifade edilebilir. Bireylerin, kurumların ve toplumların ekonomik ve sosyal dengesini tamamen bozan afetler; sel, deprem, erozyon ve çığ gibi doğal sebeplerden kaynaklı olabileceği gibi kimyasal patlama, maden kazası ya da büyük yangınlar gibi teknolojik sebeplerden veya savaşlar ve terör olayları gibi insani sebeplerden de kaynaklanabilir (Özçelik, 2020). Bireylerin, kurumların, toplumların ve devletlerin baş edebilme becerilerinin sekteye uğramasına ve dezavantajlı durumların oluşmasına neden olan tüm bu olaylar nedeniyle afet sürecinde ve afet sonrasında insanların psikososyal açıdan desteklenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Afet Yönetimi ve Aşamaları

Afet yönetimi, *“afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonucunu doğuran olaylara zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edilmesi ve afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturulabilmesi için, toplumca yapılması gereken topyekûn bir mücadele süreci”*ni ifade etmektedir (Açıklamalı Afet Yönetimi Sözlüğü, 2023). Bu anlamda afet yönetimi doğadan veya insanlardan kaynaklanabilecek her türlü afete önceden hazırlık yapılmasını ve önleyici tedbirlerin hayata geçirilerek mümkünse afetlerin önlenmesini ya da olumsuz sonuçlarının en kısa sürede giderilmesini içeren planlı ve koordineli bir çalışmayı gerektirmektedir. Buna göre afet yönetim süreci *hazırlık, müdahale ve iyileştirme* olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır (Özçelik, 2020).

Hazırlık Aşaması

Afet yönetiminin en önemli evrelerinden ilkinin hazırlık aşaması oluşturur. Hazırlık aşaması, “afetlere yönelik acil durum müdahalesinde bulunacak ilgili kişi, kurum ya da organizasyonları bilgilendirme, planlama ve eğitim yoluyla afetlere karşı hazırlanma ve eğitim faaliyetleridir” (Özcan Alakara, 2018: 10).

Bir afete karşı hazırlıklı olmada temel amaç, olası bir afet ortaya çıktığında zararı minimize etmektir. Afetin büyüklüğüne göre hazırlık aşamasında alınması gereken tedbirler de farklılık göstermektedir. Küçük çaplı afetlerde bireysel tedbirler yeterli olabilirken, büyük çaplı bir afet için merkezi yönetimlerin hazırlayacağı politik tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır (Gülelçin, 2020).

Afete hazırlık aşamasında alınması gereken tedbirler ve yapılması gerekenler şu şekilde sıralanmaktadır (Erkal & Değerliyurt, 2011: 152):

- Meydana gelebilecek olaylardan toplumun en az zararlar ve fiziksel kayıplarla kurtulabilmesi için gereken teknik, idari ve yasal tüm önlemleri olaylar olmadan önce almak,
- Mümkün olan hallerde olayları önlemek, mümkün olmayan hallerde ise kurtarma, ilk yardım ve iyileştirme çalışmalarının zamanında, hızlı, verimli ve etkili bir şekilde yapılmasını sağlamak,
- Afet zararlarının azaltılması çalışmalarını kalkınmanın her aşamasına dahil etmek; böylelikle mevcut riskin artmasını önlemek ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlamak,
- Toplumun her kesiminin olayların etkilerinden en az zararlar kurtulabilmesi için gerekli bilgilerle donatılmasını sağlayacak eğitim programları uygulamak ve toplumda bir zarar azaltma kültürü oluşturmak.

Hazırlık aşamasında her ne kadar önleyici faaliyetler ağırlıklı görünse de özellikle yaygın bir afet durumunda önleyici tedbirler yetersiz kalabilmektedir. Bu durum bir kaosu ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla hazırlık aşaması önleyici faaliyetlerin yanı sıra afet anında ortaya çıkabilecek krizler için de gerekli ihtiyaçların karşılanması göz önüne alınarak kapsamlı olarak planlanmalıdır (Yavuz, 2013). Tüm hazırlıklara rağmen afetin ortaya çıktığı süreçlerde ise afet müdahalesi devreye girmektedir.

Müdahale Aşaması

Hazırlık aşamasından sonra gelen müdahale aşaması afet ortaya çıktığı andan itibaren başlamaktadır. Müdahale aşaması afetin büyüklük ve şiddetine göre afetin başlangıcından itibaren bir ya da iki aylık süreci kapsamaktadır. Müdahale aşamasında gerçekleştirilen çalışmaların temel hedefi, mümkün olan en kısa sürede afet yaşayan insanların hayatını kurtarmak, yaralı olarak kurtulanların tedavisini sağlayarak insanların güvenlik, barınma, giyecek ve yemek gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktır (Gülelçin, 2020; Yavuz, 2013).

Bu aşama diğer aşamalarla yakından ilgili olmakla birlikte ortaya çıkan afetin oluşturduğu ortamın sınırlı bilgisi ve stres nedeniyle bireylerin zorluk yaşadıkları bir aşamadır (Coppola, 2011).

Müdahale aşamasında afet yönetiminin hedefleri aşağıdaki gibidir (Özmen & ark., 2005):

- Arama-kurtarma ve ilk yardım çalışmalarını gerçekleştirmek,
- Afet bölgesinden tahliye işlemlerinin yapılarak bireylerin daha fazla zarar görmesinin engellenmesi,
- Ulaşım ve iletişim olanaklarının sağlanması,

- Afetten etkilenen insanlar için geçici iskân alanları oluşturarak bireylerin güvenlik, barınma, yakacak, yiyecek ve içecek gibi temel ihtiyaçlarını temin etmek,
- Hasar tespiti çalışmalarını planlamak ve başlatmak,
- Afet bölgesinde çevre sağlığını korumaya yönelik önleyici faaliyetleri başlatmak,
- İkincil afet olarak ifade edilen bulaşıcı hastalık, patlama ve yangın gibi riskleri önleme çalışmaları yürütmek.

Bu hedefler çerçevesinde müdahale aşaması, afetin ortaya çıkardığı sonuçların etkisini azaltmak ve afetten etkilenen bireylerin sorunlarına çözüm üretmek olarak değerlendirilebilir. Afetin bireysel ve çevresel etkilerine odaklanarak alternatif çözüm önerileri üretmek müdahale aşamasının en önemli unsurudur. Bununla beraber müdahale aşamasındaki başarının hazırlık aşamasında hayata geçirilen tedbirlerle doğrudan ilgili olduğu da unutulmamalıdır.

İyileştirme Aşaması

İyileştirme genel anlamda “*bireylerin, toplumun, kurum ve kuruluşların normal yaşam ve işleyişine dönerek kendi kendine çalışabilmeleri ve gelecekte karşılaşılabilecek tehlikelere karşı korunmalarını sağlamak amacıyla yeniden yapılandırılma süreci*” olarak ifade edilebilir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere iyileşme bireyi ve toplumu etkileyen yıkıcı bir olay sonrası yeni bir normal oluşturma ve bu normale bireylerin adaptasyonunu sağlamaktır (Kadioğlu & Özdamar, 2006). İyileştirme aşaması, afetten zarar gören bireylerin psikososyal açıdan desteklenerek normal hayat akışlarına yeniden dönebilmelerini sağlamak, afetin ortaya çıkardığı altyapı-üstyapı sorunlarını çözmek ve ekonomik faaliyetlerin yeniden etkinleştirilmesini sağlamak gibi faaliyetleri içeren aşamadır (Yavuz, 2013).

İyileştirme aşamasının hedefleri ise şu şekilde sıralanabilir (Erkal & Değerliyurt, 2011):

- Afet bölgesindeki hayatın en kısa sürede normal hale getirilmesini sağlamak,
- Afetten etkilenen birey ve toplumlar için güvenli ve gelişmiş yaşam çevresi oluşturmak,
- Afetin ortaya çıkarabileceği ek risklerden bireylerin can ve mallarını korumak,
- Afetin ortaya çıkarabileceği sosyal ve ekonomik kayıpların en düşük seviyede kalmasını sağlamak.

Bu hedefler etrafında iyileştirme aşaması bireysel ve toplumsal dinamiklerin farkına varılmasını gerekli kılmaktadır. Çevresel etkenlerin analizi ile en uygun yaşam alanlarının oluşturulması, bireylerin günlük aktivitelerine yeniden uyum sağlaması ve toplumsal dinamiklerin yeniden inşası amaçlanmaktadır.

Afetlerde Sosyal Hizmet

Bireylerin refahı, problem çözme ve baş etme becerilerini artırmaya çalışan, sorunlarına çözüm üreterek ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına bireyleri kaynaklar ile buluşturan ve sosyal politikaların geliştirilmesinde rol alan programlı ve sistemli hizmetler bütünü sosyal hizmeti tanımlamaktadır (Acar & Çamur Duyan, 2003). Sonuçları itibariyle insan refahı üzerinde olumsuz sonuçlar doğuran afetler farklı sorunlara çözüm üretme gereksinimini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, afetlere yönelik hizmetlerin sosyal hizmetler alanı içinde ve multidisipliner bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Afet yönetimi ve krize müdahale gibi konular, sosyal çalışmacıların ilgi alanına giren ve müdahale edebilecekleri konulardandır. Bu kapsamda, afetlerin yol açtığı psikolojik, ekonomik ve sosyal sorunlarla başa çıkmada sosyal hizmetin rolü ve katkısı önemlidir (Artan & Özkan, 2020).

Afet nedeniyle zarar gören birey, aile, grup ve toplumlara sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik kapsamında sunulan hizmetlerin tamamı “afetlerde sosyal hizmet” olarak ifade edilmektedir. Afetin

ortaya çıktığı ilk andan itibaren psikososyal destek ile sunulmaya başlanan sosyal hizmetler afet sonrası uzun yılları kapsayabilmektedir. Bu nedenle afet dönemlerinde sosyal hizmet uygulamalarının en kapsayıcı şekilde sunulması afete dirençlilik ve afet kültürünün oluşturulmasında anahtar rol oynamaktadır (Güllüoğlu, 2019). Buna rağmen afet konusu ve sunulan hizmetlerin tarihsel süreç içerisinde sosyal hizmet literatürünün merkezinde yer almadığı ve sosyal hizmet eğitiminde de afet müdahalesine yeterince yer verilmediği görülmektedir (Yanay & Benjamin, 2005).

Bununla beraber afet süreçlerinde bireylere psikososyal destek ve diğer müdahale modellerinin uygulanmasında sosyal hizmet ve sosyal çalışmacılar merkezi konumda yer almaktadır (Nikku, 2015). 19. yüzyılın son dönemlerinden günümüze sosyal hizmet meslek elemanları afetle karşılaşan bireylerin biyopsikososyal durumlarını ve yaşam alanlarını iyileştirmek adına mikro müdahale planları uygulamışlardır. Bunun yanı sıra koordinasyon hizmetleri, sunulan hizmetlerin sürekliliğinin sağlanması ve bireylerin hizmetlerden etkili şekilde faydalanabilmesi amacıyla hizmetlerin bir araya getirilmesinde afetlerde sosyal hizmet aktif olarak yer almaya devam etmektedir (Zakour & Harrell, 2003).

Afetler, maddi ve manevi sonuçlarıyla birlikte derin psikolojik etkiler bırakarak hayat mücadelesini daha da zorlaştıran sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle sadece afetten etkilenen bireyler değil aileler ve bölge sakinlerinin de sosyal hizmet müdahalesinin kapsamına dahil edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal çalışmacılar, afetlerin etki yelpazesinin genişliği nedeniyle “çok boyutlu planlama ve süreç yönetimine” (Özçelik, 2020: 51) girmek zorundadır. Bu kapsamda, sosyal hizmetler; afet öncesi kırılgan ve dezavantajlı gruplara hizmet sunumundan başlayarak afetin ortaya çıktığı andan itibaren afetzedelerin ihtiyaçlarının karşılanması ve son olarak afet sonrası yeni normale dönüş ve iyileştirme hizmetlerinin gerçekleştirilmesini kapsamaktadır. Afetlerde sosyal hizmet, alan çalışmaları başta olmak üzere şimdi ve

sonrası için de afetlere yönelik müdahale planları oluşturmayı gerekli kılmaktadır (Seyyar & Yumurtacı, 2016).

Afetlerde Uygulanan Sosyal Hizmet Kuramları

Kuramlar, sosyal çalışmacılara durumları ve olayları öngörebilmede, açıklamada ve değerlendirmede yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra kuramlar, meslek elemanlarının müracaatçıların durumlarına uygun tepki verebilmeleri ve müracaatçılara uygun müdahale planı oluşturabilmeleri için rehber niteliğindedirler (Teater, 2015). Buna göre var olan sorun ve alternatif çözüm önerileri çerçevesinde meslek elemanı kullanabileceği kuramı belirler. Afetlerde sosyal hizmet sunan meslek elemanları bu amaçla müracaatçılara en fazla faydayı en kısa sürede sunabilmek amacıyla “Kriz Müdahale” ile “Güçlendirme Yaklaşımı”nı kullanmaktadır.

Kriz Müdahale

Kriz müdahalesi, bireylerin, ailelerin ve toplumların karşılaştıkları zorlu durumlarla başa çıkmalarına yardımcı olmak amacıyla tasarlanmış kısa ve öz bir müdahale yöntemidir. Kriz süreci, her bireyin farklı bir şekilde algıladığı öznel bir dönemdir. Bir birey için sadece bir sorun olan bir olay, başka bir birey için krize dönüşebilir. Aynı olaya maruz kalan iki bireyin verdiği tepkiler ve başa çıkma mekanizmaları da farklılık gösterebilir. Bir birey etkili ve uygun bir savunma mekanizması geliştirirken, diğer birey ise savunma mekanizmasıyla harekete geçemeyebilir ve krizin içinde kaybolabilir. Bu nedenle, krizler bireyseldir ve çeşitlilik gösterebilir (Gülelçin, 2020).

Krizin ortaya çıkması için olay, bireyin krizi karşılama kaynakları, bireyin var olan diğer stres etkenleri ve bireyin olayı algılama düzeyi arasında bir kombinasyonun oluşması gerekir. Bu dört faktörün kombinasyonu bireyin direnç ya da travma durumunu ortaya çıkarmaktadır. Krize müdahale bu noktada bireylerin mevcut baş edebilme mekanizmalarını destekleyerek bireylerin kendi

hislerini yönetebilmeleri adına somut adımlar atmalarına yardım etme amacı taşımaktadır. Bu amaç çerçevesinde bireylerin baş edebilme ve problem çözme becerilerini yeniden kazanmaları adına müdahale planları geliştirilir (Teater, 2015).

Afetler, ortaya çıkardıkları etkiler nedeniyle bireylerin baş edebilmelerinde zorluk yaşadıkları kriz halleridir. Afetten etkilenen her birey bu durumdan belirli ölçülerde etkilenmektedir. Bu nedenle afetlerden sonra sosyal hizmet meslek elemanlarının yararlandığı kuramların başında krize müdahale gelmektedir. Bu kapsamda meslek elemanı krize müdahale sürecinde bireyin ihtiyaçlarını net olarak belirlemeli ve meslekî ilkeler doğrultusunda hizmetlerin sunumunu gerçekleştirmelidir (Gülelçin, 2020).

Sosyal hizmet mesleği afetten etkilenen bireylere etkili müdahale sunabilmek adına yedi aşamalı bir müdahale modeli uygulamaktadır. Modelin her bir adımında bireylerin ihtiyaç analizleri ve yeni normale dönmeleri adına müdahaleler gerçekleştirilmektedir. Bu model ve her bir adımda yapılması gerekenler şu şekilde açıklanabilir (Eaton & Roberts, 2009; Roberts, 2005):

Birinci Aşama (Planlama ve kriz yönetimi ve biyopsikososyal değerlendirilmesi): Bu aşamada afetten etkilenen bireylerin biyopsikososyal açıdan değerlendirilmesi yapılır. Bunun yanı sıra kriz yönetimine fayda sağlayacak çevre ve kaynak keşfinin yapılmasını içerir. Temel ihtiyaçlardan başlayarak bireyin psikolojik ve sosyal çevre sağlığının değerlendirmesinin yapılması bu aşamanın amacını oluşturmaktadır.

İkinci Aşama (Uyum ve bir ilişki kurma): Sosyal çalışmacı doğru bilgi toplayabilmek ve afetin ortaya çıkardığı kriz durumu üzerinde çalışmak için müracaatçı ile hızlı bir terapötik iletişim süreci geliştirmelidir. Burada sosyal çalışmacıdan beklenen kontrollü, sakin ve müracaatçı odaklı bir yaklaşım tarzı gerçekleştirmesidir.

Üçüncü Aşama (Mevcut problemin boyutlarını tanımlama):

Bu aşama müracaatçı ile kurulmaya başlanan iletişim geliştirilirken kriz durumu ve müracaatçıyı etkileyecek tetikleyici olayların keşfedilmesini içerir.

Dördüncü Aşama (Duygu ve hisleri keşfetme):

Bu aşama sosyal çalışmacının koşulsuz saygı ve empatinin kişi merkezli tekniklerinden faydalanarak müracaatçının duygu ve düşüncelerini doğrulamayı amaçlamaktadır.

Beşinci Aşama (Alternatif üretme):

Sosyal çalışmacı ve müracaatçı bu aşamada işbirliği içerisinde yaşanan olay için alternatif savunma mekanizmaları ve baş etme becerileri ortaya çıkarmaya çalışır. Bu aşamada ortaya çıkarılan alternatif yollar öncelikli olarak müracaatçının his ve duyguları göz önünde bulundurularak değerlendirilir.

Altıncı Aşama (Bir müdahale planı geliştirme):

Bu aşama diğer beş aşamada elde edilen veriler, müracaatçı ile kurulan iletişim ve oluşturulan alternatif savunma mekanizmaları çerçevesinde müdahale planı hazırlanması ve hazırlanan planın uygulamaya geçirilmesini amaçlamaktadır.

Yedinci Aşama (Takip planı ve anlaşma):

Son aşama olan takip planı ve anlaşma, meslek elemanının uygulama sonrası müracaatçıyı gözlemlemesi ve olumlu-olumsuz geri bildirimlerin alınması, sonradan ortaya çıkan problemlerin ele alınmasını ve çıktıların değerlendirilmesini içermektedir.

Güçlendirme Yaklaşımı

Müracaatçının problem ve kusurlarına odaklanma yerine sahip olduğu güç, beceri, kaynak ve başarılarla odaklanmayı prensip edinen güçlendirme yaklaşımı afet durumlarında müracaatçıların oto-kontrollerini sağlayabilmelerinde etkili bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım terapötik ilerleme için müracaatçının sınırlılık ya da eksikliklerine odaklanma yerine güçlerine odaklanmanın gerekliliğini savunmaktadır. Müracaatçıların sorun ve acılarını göz

ardı etmeksizin müracaatçının güçlerinin keşfedilmesinin yanı sıra bu güçlerin müdahale planında kullanılmasına önem vermektedir (Teater, 2015).

Güçlendirme yaklaşımı dört temel varsayıma dayanmaktadır (Teater, 2015):

1. Baskıya maruz kalmak bireyleri ve toplulukları etkileyen yapısal temelli bir olgudur.
2. Kişiler ve topluluklar ansızın ortaya çıkan sorunları çözmek için güçler ve kaynaklara sahiptir; aynı zamanda kurumsallaşmış baskının etkilerine ve onu sürdüren yapılara karşı dayanıklılık gösterir.
3. Güçlendirme bireylere ve çevrelerine odaklanmayı kapsar.
4. Güçlendirme hem bir süreç hem de bir sonuçtur.

Sosyal çalışmacılar, güçlendirme temelli yaklaşımı kullanarak müracaatçıların deneyimlediği baskı ve kaynak eksikliği ile mücadele etmeyi ve kendi yaşamları üzerindeki iktidar ve kontrolünü güçlendirmeleri için müracaatçılarla işbirliği yapmayı hedeflemektedirler. Bu yaklaşımın özünde, müdahalenin müracaatçının kendi hayat deneyimine dayanması ve birlikte çalışmanın sorunlar ve hedefler konusunda müracaatçının öncülüğünde gerçekleştirilmesi yatar. Böylece, sosyal çalışmacılar, müracaatçıların kendi güçlerini keşfetmelerine, kaynaklarını artırmalarına ve kendi hayatlarının yönetiminde daha fazla kontrol sahibi olmalarına yardımcı olur. Müdahale, müracaatçıların kendi hedeflerine ulaşmak için kendi kaynaklarını ve destek sistemlerini kullanmalarına odaklanır. Bu yaklaşımın amacı, müracaatçıların güçlenerek kendi sorunlarına etkin bir şekilde çözüm bulmalarını sağlamaktır (Teater, 2015).

Bireylere yönelik yapılan rehberlik çalışmalarında, sadece kişinin güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması yeterli değildir. Aynı zamanda, bireyin toplum içinde bulunduğu zor durumları aşmasına yardımcı olacak stratejilerin de ele alınması gerekmektedir. İnsanlar

sosyal varlıklardır ve bireysel hayatlarının yanı sıra sosyal bağlantıları da zorlukların üstesinden gelmelerinde önemli rol oynar. Afet durumları gibi kriz zamanlarında, toplum üyeleri bir araya gelerek dayanışma içinde hareket ederler. Afet bölgesine yakın olmayan kişiler bile, imkanları ölçüsünde, afetten etkilenen bireylere yardımcı olmak için ellerinden geleni yaparlar. Grup çalışmalarında güç perspektifi, bu bağlılığın kullanılmasına imkân tanımaktadır. Bu nedenle, rehberlik çalışmaları sırasında bireylerin güçlü yönleriyle birlikte toplumsal bağlantılarının da ele alınması önemlidir. Böylece, bireylerin zor durumlarda birbirlerine destek olmaları ve dayanışma içinde hareket etmeleri sağlanabilir (Yavuz, 2013).

Afetlerde Sosyal Çalışmacının Rolü

Büyüklikleri doğrultusunda birey ve toplumları farklı düzeylerde etkileyen afetlerde, sosyal hizmet meslek elemanları her aşamada sorumluluk üstlenmektedir. Bu sorumluluk afet öncesi dönemden başlayarak afetin ortaya çıktığı süreç ve akut dönem sonrasını oluşturmaktadır. Sosyal çalışmacılar mesleki rol, sorumluluk ve görevlerini kullanarak başarılı ve etkin planlamalar gerçekleştirip afetlere yönelik en etkili sosyal hizmet müdahalesini gerçekleştirmektedirler. Bu anlamda sosyal çalışmacılar savunucu, arabulucu, bağlantı kurucu, güçlendirici ve kolaylaştırıcı rolleri ile süreci daha sağlıklı yönetmektedirler (Tuncay, 2004).

Sosyal çalışmalar bu rolleri kullanarak afetin her aşamasında farklı sorumluluk ve görevleri üstlenmektedir. Afet öncesi dönemde meslek elemanlarının gerçekleştirdiği görevler birey ve toplumları afet durumlarına karşı hazırlayacak eğitimler planlamak ve afet öncesi risk yönetim çalışmaları düzenlemektir. Bunlar birey ve toplumların herhangi bir afetle karşılaştıklarında kaos yaşamamalarını ve şok anından çıkıp hızlı bir şekilde müdahaleye başlayabilmelerini sağlamaktadır. Afet konusuna yönelik sivil toplum kuruluşlarının kapasite güçlendirmeleri için makro çalışmalar ile kamuoyunun afet bilincini artıracak çalışmalar yürütmek de diğer görevler arasındadır. Bunların yanı sıra son olarak savunuculuk ilkesi ile hareket ederek meslek elemanlarını ve

kuruluşlarını afet sürecine katılma sorumluluğunda teşvik etmek sosyal çalışmacıların afet öncesi görevleri arasında yer almaktadır (Mathbor, 2007; Soliman & Rogge, 2002; Tuncay, 2004). Bu çalışmalar, afetlerin etkilerini azaltmaya ve afetlerin önceden tahmin edilerek müdahale edilmesine yardımcı olabilir. Ayrıca, toplumda afetlere karşı bir farkındalık oluşturulması ve afetlere hazırlıklı olunması sağlanarak, “afetlerin yol açtığı kayıpların en aza indirilmesi” (Özçelik & Özçelik, 2023) hedeflenmektedir.

Sosyal hizmet mesleğinin ve sosyal çalışmacıların afet öncesi sahip oldukları rolleri etkin bir şekilde yerine getirmesi afet ortaya çıktıktan sonra gerekli olan müdahale ihtiyacını azaltma ya da ortadan kaldırmaya yardımcı olabilir. Afet öncesi sahip olunan rol ve sorumluluklar sosyal çalışmacıların afet sırasında yerine getirmeleri gereken çalışma ve rolleri destekleyici konumdadır. Afet sırasında meslek elemanları öncelikle mesleki çalışmaları ile ihtiyaç sahiplerinin tespiti ve sosyal yardım sağlama üzerine çalışmalar yürütürler. Bu çalışmalar ile sahip oldukları savunuculuk ve aracı-bağlantı kuruculuk rolleri sayesinde insani yardımlara erişimi kolaylaştırırlar. Afet süreci birçok hizmetin ve ihtiyacın karşılanmasının sekteye uğradığı bir süreçtir. Bu nedenle meslek elemanları afetten etkilenen bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ile savunmasız “grupların koruma ve bakım altına alınması” işlemlerini yürütmektedir. Son olarak, afetin neden olduğu travmatik duruma müdahale ederek birey ve toplumların travma öncesi işlevselliklerine dönebilmeleri adına kriz müdahalesi uygulamak sosyal çalışmacıların afet sürecindeki rollerini ifade etmektedir (Erdener, 2019; Tuncay, 2004: 28; Zakour, 1997).

Sosyal çalışmacılar afet sırasında yerine getirdikleri bu rol ve görevler ile afetten etkilenen bireyler için ihtiyaç analizi yapılması başta olmak üzere temel ihtiyaçlara erişim sağlamayı hedeflemektedirler. Bunun yanı sıra temel ihtiyaçlar kadar önemli olan psikososyal durumun değerlendirilip psikososyal destek sağlayarak bireylerin kriz sürecini en sağlıklı şekilde atlatabilmeleri amaçlanmaktadır.

Meslek elemanlarının afet sırasında yerine getirdikleri rol ve sorumluluk ile afet sonrası döneme de hazırlık yapılmaktadır. Afet sonrası sosyal çalışmacıların ilk rollerinden birini bireyleri afet sonrası karşılaşılabilecekleri sorunlara karşı güçlendirme oluşturmaktadır. Güçlendirme ile beraber birey ve toplumun psikolojik iyileşme sürecini planlamak meslek elemanlarının rol ve görevleri arasındadır. Bunun yanı sıra toplum örgütlenmesi sağlayarak refahı yükseltmek amacıyla mikro ve makro müdahaleler yapmak önemli roller arasındadır. Afet sonrası dönemde afet sürecinin analizleri ile elde edilen bilgiler doğrultusunda olası afet olaylarına karşı birey ve toplumu hazırlayarak önleyici faaliyet planları hazırlamak bir diğer roldür. Son olarak terapötik müdahaleler ile afetten etkilenen bireylerin doğru psikososyal destek hizmetlerini alabilmesi adına yönlendirmeler gerçekleştirmek afet sonrası meslek elemanlarının rollerini ifade etmektedir (Javadian, 2007; Pyles, 2008; Tuncay, 2004; Yueh, 2003).

Sosyal hizmet araştırmaları müracaatçılar başta olmak üzere toplumsal yapı için afet hizmetlerine ulaşımı kolaylaştırıcı bazı sosyal hizmet yöntemlerine odaklanmıştır. Bunlar afet sürecinin yönetim aşamasında kullanılan vaka yönetimi başta olmak üzere savunuculuk, sosyal yardım, bilgilendirme ve gerekli durumlarda yönlendirme olarak sıralanabilir. Bu uygulama yöntemleri afetzede müracaatçıların mevcut durumlarının tespiti, kaynaklara ulaşımının sağlanması ve doğru müdahale sürecinin uygulanmasını içermektedir (Zakour & Harrell, 2003).

Türkiye’de Afet Yönetimi

Afet yönetim sistemi her ülkenin deneyimleri ve jeolojik yapısı gibi sahip oldukları özellikleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Ülkelerin özellikleri her ülkeyi farklı bir afete karşı diğerlerinden daha fazla önleyici tedbirler almaya sevk etmektedir. Kısacası her ülke geçmişte yaşadıkları afetlerden en çok zarar gördüğü ve zor durumda kaldığı afete karşı önleyici faaliyetlerde kendini hazırlamıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri (ABD), bir afet ya da olağanüstü hal durumlarına hazırlık ve durum yönetimi için

Amerika Birleşik Devletleri Federal Acil Durum Yönetim Kurumu’nu (Federal Emergency Management Agency-FEMA) kurmuştur. Bu kurumun önderliğinde ABD’de ulusal boyuttaki acil durum ve kurtarma çalışmaları katılımcı bir anlayış çerçevesinde federal ve yerel düzeyde resmi ve özel yapıların katılımını hedeflemektedir (Erkal & Değerliyurt, 2011).

Japonya Hükümetinin afet yönetim sistemi temelinde ise afetlerin önlenmesi amacıyla önceden tahmin ve haber alınabilmesi yer almaktadır. Bulunduğu jeolojik yapı nedeniyle deprem ve tsunami gibi olaylarla karşılaşma riski büyük olan Japonya önleyici faaliyetler için “Tokyo Japan Disaster Counter Measure” adlı bir örgütlenme kurmuştur. Türkiye’de jeolojik yapısı, topografik özellikleri, meteorolojik özellikleri ve tektonik oluşumu gibi etkenler nedeni ile özellikle doğal afet riskleriyle her zaman karşı karşıya olan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum afet konusunun ülkemizde çeşitli yönleri ile dikkatli bir şekilde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Ülkemiz tarihsel açıdan bakıldığında geçmişten bugüne kadar büyük can ve mal kayıplarına neden olan afetlerle sıklıkla karşılaşmıştır (Kemaloğlu, 2015). Bu nedenle 1940’lı yıllarda kurumsal ve yasal boyutlarıyla afet yönetim sisteminin temelleri atılmaya başlanmıştır. Ancak son dönemlerde yaşanan afetler bu sistemin henüz yeterince sağlıklı şekilde işlemediğini göstermektedir (Özmen & Özden, 2013).

Türkiye’de afet yönetimi 18.12.2013 tarihinde yürürlüğü giren Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği çerçevesinde yürütülmektedir. Yönetmelik çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalar temelde iki plan üzerinden yürütülmektedir. Planlardan ilkinin Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) oluştururken ikincisini ise Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP) oluşturmaktadır. TAMP, *“yaşanabilecek her tür ve ölçekteki afet ve acil durumlara etkin müdahale için görev alacak, kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve gerçek kişileri kapsıyor. Entegre planlama yaklaşımı ve modüler yapısıyla afet sırasındaki operasyon risklerini en aza indirecek bir sistem”* olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2023a; AFAD, 2023b).

UDSEP ise “*deprem riskini azaltmada ve depremlerle baş edebilmede hazırlıklı ve dirençli bir toplum yaratılması, bu amaca yönelik kurumsal alt yapının oluşturulması ve konuyla ilgili AR-GE faaliyetlerinin önceliklerinin belirlenmesini hedefleyen*” bir plan olarak tanımlanmaktadır. (AFAD, 2023b). Bu iki müdahale ve eylem planının birleşimi ile etkin bir şekilde afetler için önleyici ve koruyucu çalışmaların yapılması amaçlanmaktadır.

TAMP’tan farklı olarak UDSEP koruyucu faaliyetler yerine önleyici faaliyetlere yoğunlaşarak olası risk faktörlerini azaltmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda planın ana amacı “*depremlerin neden olabilecekleri fiziksel, ekonomik, sosyal, çevresel ve politik zarar ve kayıpları önlemek veya etkilerini azaltmak ve depreme dirençli, güvenli, hazırlıklı ve sürdürülebilir yeni yaşam çevreleri oluşturmaktır*” (AFAD, 2023b).

Bu planların yanı sıra afet müdahale ve önleme çalışmalarına ilişkin afet konularının ele alındığı kurumlar da bulunmaktadır. Afetin il sınırlarını aşması durumunda merkezde kurulması planlanan ve merkezi planlama-koordinasyon hizmetlerini yürütmesi amacıyla “Afetler Merkez Koordinasyon Kurulu”; kriz olaylarının ortaya çıkmasını önlemek ve milli menfaatleri korumak amacıyla da 1996 yılında “Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi” kurulmuştur (Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği, 1996).

2009 yılında ise 5902 sayılı kanun ile Başbakanlık’a bağlı Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) kurulmuştur. 2018 yılına gelindiğinde yapılan hükümet sistemi değişikliği ile İçişleri Bakanlığı’na bağlanana Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD, 2021):

“Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrasındaki iyileştirme çalışmalarının süratle tamamlanması amacıyla gereken faaliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi ve etkin uygulanması için ülkenin tüm kurum ve kuruluşları arasında işbirliğini sağlayan, çok yönlü, çok aktörlü, bu alanda kaynakların

rasyonel kullanılmasını gözeten, faaliyetlerinde disiplinler arası çalışmayı esas alan iş odaklı, esnek ve dinamik yapıda teşkil edilmiş bir kurumdur.”

AFAD’ın kurulması ile kriz yönetiminden risk yönetimine öncelik verilen bir anlayışa geçilmiştir. “Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi” olarak adlandırılan bu anlayış, temelde acil durum ve afetlerin neden oldukları zararların önlenmesi amacıyla risklerin önceden belirlenmesi için çalışmaktadır. Bunun yanı sıra afet gerçekleşmeden önce zarar önleyici ve zararı en aza indirici tedbirlerin alınmasıyla müdahale ve koordinasyon çalışmalarının bütünlük içinde yürütülmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda AFAD bünyesinde oluşturulan *Planlama ve Risk Azaltma Daire Başkanlığı*, *Müdahale Daire Başkanlığı*, *İyileştirme Daire Başkanlığı*, *Sivil Savunma Daire Başkanlığı*, *Deprem Daire Başkanlığı*, *Eğitim Daire Başkanlığı* ve *Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı* bütüncül müdahale ve planlama sisteminin temel unsurlarını oluşturmaktadır (AFAD, 2023a).

Sonuç

Sosyal hizmet, dezavantajlı birey, aile, grup ve topluluklara temel insan hakları çerçevesinde hizmet sunarak bireylerin iyilik hallerini geliştirmek için profesyonel olarak gerçekleştirilen çalışmaları içeren bir meslektir. Afetler ve krizler bireylerin iyilik hallerini olumsuz etkileyen ve bireyleri dezavantajlı hale getiren olaylar olduklarından bu dönemlerde sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal hizmet disiplini afetin her aşamasında afetzedeler için biyopsikososyal müdahale hizmetleri sunmaktadır. Afet sürecinde gerçekleştirilen sosyal hizmet müdahalelerinin yanı sıra afet öncesi ve afet sonrasında da meslek elemanlarına düşen görevlerin sağlıklı bir şekilde yerine getirilebilmesi birey ve toplum refahı açısından önemlidir.

Afetlerde sosyal hizmet müdahalesi afetin bireysel, toplumsal ve kurumsal etkilerini analiz ederek en sağlıklı müdahale sürecini oluşturmayı hedeflemektedir. Afetlerde sosyal hizmet

müdahalesi gerçekleştiren meslek elemanları afetzedelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması için bağlantı kurucu rolünün yanı sıra psikososyal olarak güçlendirme ve krize müdahale hizmetleri ile bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir. Böylece afetzedelerin en kısa zamanda yeni normallerini oluşturarak afeti en az hasarla atlattırmalarına destek olunmaktadır.

Afetin ortaya çıkardığı hasar ve yıkıma zamanında ve doğru müdahale edilememesi bireyler ve toplumlar üzerinde travmatik sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilirken; yerinde ve zamanında gerçekleştirilen doğru bir sosyal hizmet müdahalesiyle kısa, orta ve uzun dönemde yeni sorunların ortaya çıkmasının önüne geçmek mümkün olabilir.

Afetlerde sosyal hizmetin afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası belirlediği hedeflerin ve sorumlulukların politika ve uygulama boyutunda dikkate alınması afetten korunma ve afetin olumsuz sonuçlarının minimize edilmesi açısından önemlidir. Zira afetlerin sıkça yaşandığı bir coğrafyada afetlere yönelik sosyal hizmet müdahalesinin gerekliliği ortadır. Bu nedenle afetlerde sosyal hizmet konusunda daha fazla akademik ve mesleki çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

Acar H. & Çamur Duyan G. (2003). Dünya’da Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1), 1-19.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, AFAD (2021). *AFAD ve Tarihçesi*. (18/04/2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda> adresinden ulaşılmıştır.)

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, AFAD (2023a). *Türkiye Afet Müdahale Planı*. (27/04/2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani> adresinden ulaşılmıştır).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, AFAD (2023b). *USDEP 2023*. (02/05/2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/udsep-2023> adresinden ulaşılmıştır).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2023). *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğü* (15/02/2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu#> adresinden ulaşılmıştır).

Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanunu (Kanun No. 5902). Resmi Gazete 27261 (29 Mayıs 2009). Erişim 15 Mayıs 2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090617-1.htm>

Altun, F. (2014). *Afetlere Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Artan, T. & Özkan, A. O. (2020). Afetler ve Sosyal Hizmet. *Journal of ADEM*, 1(1), 47-54.

Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği (1996). (20/04/2023 tarihinde <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/160,ytkrizyonmerkyonpdf.pdf?0> adresinden ulaşılmıştır).

Coppola, D. P. (2011). *Introduction to International Disaster Menagement*, Second Edition, Butterworth Heinemann, USA.

Cömert, M. (2021). *Afet ve Acil Durumlarda Görev Almış Meslek Elemanlarının Psikososyal Müdahale Sürecini Değerlendirmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Eaton, Y. M. & Roberts, A. R. (2009). *Frontline crisis intervention, Social Workers' Desk Reference*, 2nd edn. New York, Oxford University Press.

Erdener M. (2019). *Afet Alanında Çalışan Profesyonellerin Psikolojik Dayanıklılık ve İkincil Travmatik Stres Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). Hacettepe Üniversitesi.

Erkal, T. & Değerliyurt, M. (2011). Türkiye’de Afet Yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 147-164.

Gülelçin, N. (2020). *Doğal Afetlerde Sosyal Çalışmacının Görevlerinin Değerlendirilmesi*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Güllüoğlu, M. (2019). Afet Yönetim Süreçlerinde Sosyal Hizmet, *SD (Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü) Dergisi*, 52, 28-29. <https://www.sdplatform.com/Dergi/1234/Afet-yonetim-sureclerinde-sosyal-hizmetler.aspx>

Javadian, R. (2007). Social work responses to earthquake disasters. *International Social Work*, 50(3), 334-346. <https://doi.org/10.1177/0020872807076047>

Kadioğlu M. & Özdamar E.(2006). "Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri; Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri", 1-34, JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2.

Kadioğlu, M. (2017). *Afet Yönetimi: Beklenmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek*, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul.

Kemaloğlu, M. (2015). Türkiye’de Afet Yönetiminin Tarihi ve Yasal Gelişimi, *Akademik Bakış Dergisi*, 52, 126-147. https://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/muhammet_kemaloglu_turkiyede_afet_yonetimi.pdf

Mathbor, G.M. (2007). Enhancement of community preparedness for natural disasters: the role of social work in building social capital for sustainable disaster relief and management. *International Social Work*. 50(3), 357–369. <https://doi.org/10.1177/0020872807076049>

Nikku, B.J. (2015). Living through and responding to disasters: Multiple roles for social work. *Social Work Education*, 34(6), 601-606. Doi: 10.1080/02615479.2015.1090942

Özcan Alakara, G. (2018). *Afetlerde Psikososyal Destek Hizmetlerinin Afad’da Çalışan Sosyal Çalışmacılar Tarafından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özçelik, E. (2020). Afetlerde Sosyal Hizmetler, *Afet ve Risk Dergisi*, 3(1), 46-55. Doi: 10.35341/afet.680665

Özçelik, E. & Özçelik, M. (2023). Afet Lojistiği Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *ieSBAD*, 3(1), 11-27.

Özmen, B. & Özden, T. (2013). Türkiye’nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49, 1-28.

Özmen, B., Nurlu, M., Kuterdem, K. & Temiz, A. (2005). Afet Yönetimi ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü. Deprem Sempozyumu 2005, 23-25 Mart 2005, Grand Yükseliş Hotel, İzmit.

Pyles, L. (2008). Community organizing for post-disaster social development. *International Social Work*, 50(3), 321-333. Doi: 10.1177/0020872807076044

Roberts, A. R. (2005). *Crisis Intervention Handbook: Assessment, Treatment, and Research*, 3rd edn. New York, Oxford University Press.

Seyyar, A. & Yumurtacı, A. (2016). Afet Odaklı Acil Manevi Sosyal Hizmet Uygulamaları Bağlamında Türkiye'ye Yönelik Bir Model Önerisi. *MANAS Journal of Social Studies*, 5(3), 1-24.

Soliman, H.H. & Rogge M.E. (2002). Ethical considerations in disaster services: A social work perspective. *Electronic Journal of Social Work*, 1(1),1-23.

Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*. (Abdullah Karatay, Çev. Ed.). Ankara: Nika Yayınevi.

Tuncay T. (2004). *Afetlerde Sosyal Hizmet: 1999 Yılı Marmara ve Bolu-Düzce Depremleri Sonrasında Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Uygulamaları*. Ankara: Özbay Ofset Matbaacılık.

Uluğ, A. (2009). *Nasıl Bir Afet Yönetimi*, TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, İzmir, 1-18.

Yanay, U. & Benjamin, S. (2005). The role of social workers in disasters: The Jerusalem experience. *International Social Work*, 48(3), 263-276. Doi: 10.1177/0020872805051704

Yavuz, Ö. (2013). *Afetler Sonrası Yapılan Yardımlar ve Sosyal Hizmetler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Yueh, C.C. (2003). Social Workers' involvement in Taiwan's 1999 earthquake disaster aid: Implications for social work education, *Online Journal of Social Work and Society*, 1(1), 14-36.

Zakour, M.J. & Harrell, E.B. (2003). Access to Disaster Services: Social Work Interventions for Vulnerable Populations,

Journal of Sozial Service Research, 30(2), 27-54. Doi:
https://doi.org/10.1300/J079v30n02_03

Zakour, M.J. (1997). Disaster research in social work.
Journal of Social Service Research, 22(1-2), 7-25. Doi:
https://doi.org/10.1300/J079v22n01_02

BÖLÜM III

Sosyal Medyanın Evliliklerde Oluşturduğu Dinamikler Ve Boşanma Üzerine Etkileri

Salih KARİP¹

1. GİRİŞ

Kadın ve erkeğin birbirlerine yönelik irade beyanlarını, hukuk düzenine uygun şekilde kurulmuş yasal birliktelik “evlilik” olarak; bu birliktelik için yapılan hukuki işlem “evlenme” olarak ifade edilmektedir (Erdem, 2019). Evlilik toplumlarında farklı biçimlerde ortaya çıkmış olsa da tarih boyunca var olan evrensel bir kavramdır. Basit anlamıyla evlilik; bir kadın ve bir erkeğin içinde bulundukları toplumun değerlerine uygun olarak aile kurması olarak ifade edilebilir. Evliliğin tanımı iki veya daha fazla insanın birbirlerine, yakın çevresine yönelik sorumluluklarını yerine getirdiği ve içinde bulundukları toplumun kültürel değerlerine uygun olan bir birliktelik şeklinde genişletilebilir (Haviland vd. 2017). Hünler ve Gençöz (2003)’e göre evlilik, kişinin hayatında olan en

¹ Dr, Konya İl Sağlık Müdürlüğü, salihkarip@gmail.com, ORCID ID: ORCID: 0000-0002-0911-3904

önemli yakın ilişkilerden biridir. Evlilik çiftler için her zaman mutluluk getirmeyebilir. Bazı bireyler için doyum ve mutluluk sağlarken, bazıları içinse olumsuz olayları beraberinde getirebilmektedir. Dolayısıyla boşanma, birden fazla bireyi etkileyen, karmaşık, psikososyal sonuçları uzun süre devam eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Uçan vd. 2006).

Türk aile yapısında yaşanan en önemli sorunlardan birisi boşanmadır. Aile bağlarının güçlülüğü ve dini inanışların etkisiyle Türkiye’de 20. Yüzyılın son dönemlerinden önce boşanmalara az rastlanmakla birlikte, boşanan kadınlara ise önyargılı bir yaklaşım bulunmaktaydı (Arıkan, 1992). Teknolojik gelişmelerin ve internetin yaygın olarak kullanılmasının aile ilişkileri etkilediği belirtilmektedir. Mobil cihazlar ve internet kullanımının artması eşlerin fiziksel ve duygusal anlamda aldatmasını kolaylaştırırken aynı zamanda yakalanmayı da kolaylaştırmaktadır. Boşanma davalarında yoğun bir şekilde teknolojik sadakatsizlikten bahsedilmekte ve boşanma davalarında internet tabanlı veriler (tarama geçmişi, kısa mesajlar, sosyal ağlar vb.) kanıt olarak kullanılabilir (Frey, 2010). İletişim teknolojilerinde meydana gelen değişimler aile bireylerinin iletişim kurma şekillerini de etkilemiştir. Özellikle internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte yüz yüze iletişimin yerini daha çok bilgisayarların aracılık ettiği sanal iletişim almıştır. İnsanlar internetin sağlamış olduğu imkânlar sayesinde farklı iletişim kanallarıyla yeni bağlar kurmakla birlikte bu durum insanların çekirdek aile yapısına dönmesine ve daha da yalnızlaşmasına sebep olmaktadır (Bakan 2017).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Medya

Literatürde sosyal medyaya ilişkin farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Araştırmacıardan bazıları sosyal medyayı; “kişiler arasındaki karşılıklı etkileşimi destekleyen, ortak ilgi alanlarına sahip bireylerin paylaşımını arttıran ve herkesin kendi kişisel profilini ve iletişim kurmak istediği arkadaş listesini oluşturma şansı

veren web tabanlı ortamlar” şeklinde ifade edilmektedir (Vural ve Bat, 2010). Sosyal ağ; “kullanıcıların kendilerini tanımlayarak her kültürden farklı kullanıcı ile iletişime geçtiği, bunun yanında normal sosyal yaşamda kullanılan jest ve mimik hareketlerini simgeleyen sembollerle duygu ve düşüncelerini sanal olarak ifade ettiği, bu şekilde sosyal iletişim kurduğu ortamlar” olarak tanımlanmaktadır (Tektaş, 2014). Eldeniz (2010) de sosyal medyayı; “Kullanıcıların kendileri ile ilgili kişisel haberleri verebileceği, arkadaş edinebileceği ya da arkadaşları ile etkileşimli bir şekilde iletişim kurabileceği, resimlerini, videolarını paylaşabilecekleri, çeşitli etkinlikler düzenleyebilecekleri web siteleri” şeklinde tanımlamaktadır.

Sosyal medya romantik ilişkilerin sürdürülebilmesi sürecinde önemli bir hale gelmiştir. Öyle ki bazen ilişkiler bu platformlar aracılığıyla da başlayabilmektedir (Marshall ve ark, 2013). Tektaş (2014); gün geçtikçe sosyal medya kullanım oranının internet kullanımında büyük bir bölümü oluşturacağını ifade etmektedir. Bireyler sosyal medya aracılığıyla diğer bireyler ile iletişim kurarken istedikleri biçim ve çeşitlilikte farklı kimlikler oluşturabilmektedir (Güz ve Yeğen 2017).

Sosyal medya kullanımının bireyler üzerinde psikolojik yansımalarının olabildiği belirtilmektedir. Bu hususta internet kullanımının aile üyelerinin psikolojisi üzerine etkilerini inceleyen Kefee ve Pearson (2011); sosyal medyayı aşırı kullanmanın bireylerin psikolojisini olumsuz etkilediğini, depresif etkilerinin olduğunu belirlemişlerdir.

2.2. Sosyal Medyanın Özellikleri

Mayfield (2008); sosyal medyanın özelliklerini şu şekilde belirtmektedir;

Açıklık; Sosyal medya herkes tarafından kullanılabilir. Erişimde kısıtlamalar genellikle nadirdir. Sosyal medya platformlarında bilgi aktarımı ve yorumda bulunma kullanıcılar tarafından sıklıkla yapılmaktadır.

Katılımcılar; Katılımda herhangi bir kısıtlama yer almamaktadır.

Konuşma; Geleneksel medya iletişimin aksine çift yönlü iletişime fırsat sunmaktadır.

Toplum; Grup iletişimine ve yapılanmalarına imkân sağlamaktadır. Sanal gruplarda resimler beğenilmekte, televizyon yapımları ve siyasi alanda fikir aktarımı yapılabilmektedir.

Bağlantılılık; Sosyal medya aracılığı ile farklı internet siteleri ile bireyler ile ve bilgi kaynakları ile bağlantılar kurulabilmektedir.

Teknolojik ve bilimsel gelişmeler ile birlikte hayatımızda da yeni değişimler meydana gelmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan bu yana artan internet kullanımı sadece günlük yaşantımızı değil aynı zamanda aile hayatımız üzerinde de önemli etkileri beraberinde getirmiştir. İnternet kullanımının topluma sağladığı en önemli yeniliklerden birisi mekân ve zaman sınırlarının ortadan kaldırılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Ekşi, 2018). Sosyal medya aracılığıyla ile insanlar uzakta olsalar bile yüz yüze görüşebilmekte, kolaylıkla sanal gruplar oluşturulmaktadır (Hazar, 2011).

Dijital medyada meydana gelen ilerlemeler bireylerin yaşam biçimi üzerinde değişimleri de beraberinde getirmiştir. Yeni medya diye ifade edilen bu medya türü iletişimi karmaşık bir düzeye getirmiştir (Chen, 2012). Sosyal medya bireyselliği öne çıkarmakta, sansür oranını en aza indirmekte ve kullanıcılarına sınırsız bir etkileşim alanı sunmaktadır (Kırık, 2012). Sosyal medya platformları bireylere geleneksel tanışma imkânlarından daha fazla olanak sunmaktadır. Sosyal medya insanlara statü, yaş, cinsiyet ayrımı olmaksızın birlikte zaman geçirme olanağı sağlamaktadır (Öztat, 2019).

Bireyler sosyal medya kullanımı ile günlük hayatta karşılaşmayacakları kişilere kendilerini fiziki, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan olduğundan farklı şekillerde tanıtabilmektedir (Güleç, 2018). Akçay (2011) da sosyal medyanın bireyleri cezbeden

bir diğ er y  n  n , sosyal medyanın  evrimi i iletişime olanak sağlaması ve y  z y  ze iletişimin yerine internet tabanlı olarak farklı yerlerdeki insanlarla iletişim sağlığı olarak ifade etmektedir.

Sosyal medyanın içinde barındırdığı sanallık içerisinde bireyler kendilerine sanki ger ekmi  gibi yaşanılan bir alan oluşturmaktadır. İnternet  leminde bulunan paralel dünya adeta günlük hayatın ikinci bir gerçekliği haline d n   m   t r. Gerçek hayatta yer alan ilişkiler bütünü sosyal medya aracılığıyla sanal gerçekliğe yansıtılmaktadır. İletişimin sanal hale gelmesi ve gerçek temasa dayanan iletişimin önüne geçmeye ba laması sosyal medya platformları aracılığıyla olmuştur (Uslu, 2012). Sosyal medyanın bireyler üzerindeki etkisi o kadar fazla hale gelmiştir ki insanlar sosyal ağlarda kendilerine istedikleri biçim ve çeşitlilikte kimlikler dahi oluşturmaktadır (G  z ve Yeğen, 2017).

2.3. Sosyal Medyanın İlişkiler  zerine Yansımaları

Bilindiği üzere iletişim ve etkileşim dinamik bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda iletişim bireyin sahip olduğu unsurların yanında dolaylı faktörlerden de etkilenebilmektedir. Bu anlamda sosyal medya kullanımı ilişkiler üzerinde önemli yansımaları olabilecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çiftlerin kıskançlık duygusu ile de bağlantılı olarak sosyal medyayı partnerlerini kontrol etmek amacıyla kullandıklarını ifade edilebilir. Özellikle farklı yerlerde yaşayan çiftler partnerlerinin profillerini sıklıkla takip ederek kimlerle arkadaşlık kurduklarını, nerelerde vakit geçirdiğini takip ederek uzakta olsalar dahi ilişkiyi canlı tutma adına çaba sergiledikleri belirtilmektedir (Tokunaga, 2011).

Zaman zaman teknolojik gelişmelerin aile içi ilişkilere olumsuz yansımaları olabilmekte; çiftlerin ve aile üyelerinin birbirlerine ve ortak faaliyetlere ayırdıkları zamanda değişiklikler olmaktadır (Yıldırım, 2021). İrlanda'da 2010 yılında Facebook  zerine yapılan bir araştırmada; Facebook'un kullanıcılar üzerinde duygusal etkide bulunduğu, çiftlerde kıskançlık ve sahiplenme duygularını artırdığı belirlenmiştir (Bove 2010). İnternet ve sosyal

medyanın toplumsal çevrenin süregelen kalıplarını etkilediği ve insani ilişkilere yeni bir boyut kazandırdığı belirtilmektedir. Lee ve Chae (2007), aile ilişkileri ve internet üzerine yapılan araştırmaların farklı sonuçları olduğunu ifade etmekte; çalışmalardan bazıları internet kullanımının aile içi ilişkileri olumsuz etkileyerek aile bağlarının zayıflamasına neden olduğunu savunurken, bazı çalışmalar ise internet kullanımının aile içi ilişkileri etkilemediği yönündedir.

Teknolojik gelişmeler insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimi bir yandan güçlendirirken diğer yandan da azaltabilmektedir. Bu durumun oluşmasında iletişimin sanal ortamlara aktarılmasının etkisi büyüktür. Ayrıca teknolojinin insanları yalnızlaşmaya sürüklediği, ailesi ve yakın çevresi ile ilişkilerini koparmaya neden olduğu, bununla birlikte psikolojik sorunların yaşanmasına da neden olduğu bilinmektedir (Özkul, 2019). İnternetin yaygın olarak kullanılması aile içerisinde farklı problemlerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle internet kullanımında aşırılığın olması nedeniyle aile içi ilişkilerin olumsuz etkilenmesi araştırmacıların sıklıkla ifade ettikleri hususlardan birisi olmuştur (Karakoç ve Taydaş, 2013). Çiftlerin her birinin sosyal medyada fazla zaman harcamasının da gerek çiftler arası ilişkinin gerekse de aile üyelerinin iletişim ve etkileşimlerinin sağlıklı yürütülebilmesine olumsuz yansılarda bulunduğu belirtilmelidir. Bu bağlamda Andreassen ve Pallesen (2014) sosyal medya kullanımının yararları olmakla birlikte; sosyal medya kullanımının artması ile birlikte bireylerin paylaşıma dayalı günlük faaliyetlere yeterince vakit ayıramadığını ifade etmektedir. Yine İtalya’da hazırlanmış olan bir raporda internet ortamının sağlamış olduğu eş zamanlı sanal etkileşimin ilişkilerde güvenin sarsılmasına neden olduğu, geçen dönemlere göre yetişkinlerin de sosyal medyayı çok fazla kullandıkları, sosyal medya aracılığıyla aldatma ve kandırmaya ilişkin ilişkiler kurdukları belirtilmektedir (Aydoğmuş, 2014; akt. Cerrah 2016).

Sosyal medya kullanımının bağımlılık boyutuna ulaşması ile kişilerin sosyal ilişkilerinde önemli ölçüde değişiklikler olmakta,

çevre ile bağları zayıflamaktadır. Ayrıca sosyal medya bağımlılarında başkalarının onay ya da reddine ihtiyaç duyma ihtiyacı da yoğun yaşanan bir durumdur. Jakob Nielsen tarafından 2000 yılında yapılan bir araştırmada, bireylerin diğer kişiler ile geçirdikleri zamandan daha fazlasını internette geçirdikleri belirlenmiştir (Demir 2006). Romantik ilişkilerin yönetilmesi sürecinde çiftlerin ilişkilerini yaşarken karşıdaki kişinin sosyal medyası hakkında; şifrelerini öğrenme isteğinde bulundukları, arkadaş listelerini kontrol etme ihtiyacı hissettikleri görülmektedir. Bu ve benzer talepler sosyal medyanın çiftlerin ilişkilerinin yönetimi sürecinde ne denli önemli olduğunun görünürlüğü açısından önemlidir (Alikılıç ve ark. 2019).

2.4. Sosyal Medya ve Boşanma

Boşanmaya ilişkin nedenler bireyden bireye, toplumdan topluma, zamandan zamana farklılık gösterebilmektedir. Geçmiş dönemlerde aşk ve sevgi üzerine oluşturulan ilişkiler bilinmemekte, dahası geçmiş dönemde Hindistan'da evlenmeden aşık olmak antisosyal bir eylem olarak değerlendirilmekteydi. Zamanla aşk ve romantizme dayalı ortaya çıkan birliktelikler ile birlikte bireylerin evliliğe ilişkin beklenti ve algılarında değişimler oluşturmuş, modern boşanma olgusu da bu algı ve beklentiler kapsamında değişikliğe uğramıştır (Coontz, 2007). Amato ve Previti (2003) de boşanmanın karmaşık bir olgu olduğuna; sosyal araştırmaların ilk dönemlerde sosyal sınıf, evlenme yaşı ve ırk gibi süreci etkileyen toplumsal ve bağlamsal unsurlara odaklandığını; psikolojik araştırmaların ise çatışma yönetimi gibi etkileşimin boyutlarına odaklandığını vurgulamaktadır.

Bireylerin boşanma nedenlerindeki belirsizliklerden dolayı araştırmacılar boşanmanın gerçek nedenleri üzerine araştırmalar yapmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre en önemli boşanma nedenleri arasında; evlilik doyumunun düşük olması, sadakatsizlik, kişilik özelliklerinin çiftler için uyumsuz olması, davranış problemleri ve ilişkisel çatışmanın yer aldığı belirtilmektedir (Amato ve Previti, 2003; Amato ve Rogers, 1997; De Graaf ve

Kalmijn, 2006). Yine araştırma sonuçlarına göre boşanmanın farklı nedenleri arasında; eşlerin aile ve akrabalarının aileye yönelik olumsuz etkileri, cinsel problemler, çocuk yetiştirme tutumundaki farklılıklar, evlilikten beklentilerin karşılanmamış olması, aile içi şiddet, kıskançlık ve sorumsuzluk gibi unsurların yer aldığı belirtilmektedir (Sürerbiçer, 2008). Ailelerin parçalanmasındaki en önemli nedeler yoksulluk, aile içi şiddet, suça bulaşma, alkol ve madde bağımlılığı gibi sosyal sorunlardır (Tekin ve Tekin, 2021).

Ülkemizde boşanma üzerine yapılan araştırmaların daha çok boşanmanın nedenleri ve sonuçları, boşanma süreci sonrası karşılaşılan güçlükler, boşanmanın çocuk, ergen ve yetişkinler üzerindeki yansımaları gibi konular üzerine yapıldığı görülmektedir (Arıkan, 1996; Keskin, 2007; Sürerbiçer, 2008; Tatlıoğlu ve Demirel, 2016). Ülkemizde boşanma üzerine yapılan alan yazın incelendiğinde gerek mahkeme kayıtlarında gerek de istatistiki verilerde en sık karşılaşılan boşanma nedeni “aile birliğinin sarsılması” olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım, 2004). Yıldırım (2004) boşanmayı; eşlerin aralarında herhangi bir bağ kalmayacak şekilde birbirlerinden ayrılarak, başka kişiler ile yeniden evlilik yapabilecek duruma gelmesi olarak ifade etmektedir. Boşanmanın nedenlerine bakıldığında; boşanmaya bakışa ilişkin dönüşümler, partnerler arası iletişim sorunları, çiftlerin evlilikten beklentilerinin karşılanmamış olması ve çiftler arasındaki kültürel farklılıkların boşanma sürecine yansımalarının olduğu ifade edilebilir (Erbay ve ark. 2015). Sosyal medya kullanımının aile kurumunda değişimlerin yaşanmasına neden olduğu ve boşanma oranlarının artmasında da etkili olduğu belirtilmektedir (Subaşı ve Urtekin 2014). Bireyler sosyal medya aracılığı ile artık daha fazla etkileşimde bulunmakta, sosyal ağlar aracılığıyla romantik ilişkiler kurmakta, özel iletişim ağları oluşturmaktadır. Bununla birlikte ilişkisi bulunan kişiyi izlemekte, kıskanma gibi pek çok duyguyu da sanal ağlar üzerinden yaşamaktadırlar. (Marshall ve ark. 2013).

Boşanmaların artmasında pek çok unsur etkili olabilmektedir. Bireyselleşmedeki artış, aldatma gibi unsurların yanında eşlerin sağlık durumları, çocuk sahibi olamama, teknolojik

gelişime bağlı iletişimde meydana gelen değişiklikler de boşanma üzerinde etkili olabilmektedir (Kaya K ve Tan Eren G, 2020). Sosyal medya evliliğin her aşamasında çiftlerin ilişkisini etkileyen, ilişkiye zaman zaman yön veren önemli bir unsur halini almıştır (Can ve Hovardaoğlu 2015). Nielsen (2000) tarafından yapılan bir araştırmada, bireylerin diğerleriyle iletişim kurmada geçirdikleri zamanın daha fazlasını sosyal medyada geçirdikleri belirlenmiştir (Demir, 2006). Amerikan Boşanma Avukatları Akademisi'nin yaptığı bir araştırmaya göre; sosyal medya aracılığıyla flört içeren mesajların atılması ve fotoğrafların paylaşılması boşanma nedenlerinin başında yer almaktadır. Yine İtalya'da hazırlanmış olan bir raporda internet ortamının sağlamış olduğu eş zamanlı sanal etkileşimin ilişkilerde güvenin sarsılmasına neden olduğu, geçen dönemlere göre yetişkinlerin de sosyal medyayı çok fazla kullandıkları, sosyal medya aracılığıyla aldatma ve kandırmaya ilişkin ilişkiler kurdukları belirtilmektedir (Aydoğmuş, 2014; akt. Cerrah 2016).

Bireylerin sosyal medyayı kullanım amaçları farklılık gösterebilmektedir. Bazıları sosyal medyayı eğlence amacıyla kullanırken bazıları da yalnızlık duygusundan kurtulmak için bir araç olarak kullanmaktadır (Karaçor, 2018). Günlük hayatta iletişim kurmakta zorlanan bireylerin sanal dünyada iletişim kurmada zorlanmadıkları ve sanal ortamda kendilerini oldukça rahat hissettikleri ve daha kolay iletişim kurabildikleri tespit edilmiştir (Caplan, 2002). Sosyal medya kullanımında aşırılığa kaçmak, kullanım amaçlarına dayanan problemler ve paylaşılan içerikler bizzat boşanma kararına zemin oluşturmaktadır (Akıntürk, 2019). Teknoloji ile birlikte iletişim bir taraftan kolaylaşırken diğer taraftan da azalmaktadır. Çünkü sanal âlem ile birlikte yüz yüze konuşma, iletişim ve samimiyet azalmıştır. Teknolojinin olumlu yönleri olmakla birlikte diğer yandan insanı yalnızlaştırmakta ve çevresiyle ilişkilerini de zedeleyebilmektedir. Hatta psikolojik yıpranmalara bile neden olabildiği ifade edilebilir (Özku, 2019).

Zaman ve mekân sınırının olmaması ile birlikte insanlar yüz yüze iletişimden uzaklaşarak sanal iletişime yönelmişlerdir. Sanal

iletişim yolu bir taraftan bireylerin kolaylıkla sosyalleşmesini sağlarken bir taraftan da evlilik birlikteliğini tehdit altına almaya başlamıştır. İçeriklerin hızlı bir şekilde paylaşılabilmesi, sohbet odalarının oluşturulması, oyun platformlarının olması, e posta ve sosyal paylaşım ağlarının hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmesi, hem maliyetinin düşük ve kolay erişilebilir olması hem de sunduğu anonimlik ile birlikte sanal sohbet odalarında arkadaşlık, flört ve cinselliğin paylaşılmasına kadar imkan sağlayan geniş çerçevedeki internet kullanımı evlilik birliğine zarar vermektedir (Ekşi, 2018).

Sosyal medyanın eşler arası iletişimi en çok etkilediği konular; öncelikle çiftlerin birlikte zaman geçirmek yerine daha çok sosyal medyada geçirmeleri, bir diğeri de sosyal medyanın bilinmezliğiyle birlikte sanal aldatmaların yaşanmasını ve çiftler arasında güvensizlik duygusu oluşturmasıdır. Çoğu birey telefonu ilk açtıklarında sosyal medya platformlarına bakmakta ve bu platformlarda fazla zaman geçirmektedir. Bu durumda eşler arasında ciddi anlamda iletişim kopmasına neden olmaktadır. Çünkü eşler en sağlıklı iletişim yolu olan yüz yüze iletişimin yerine sosyal medyada zamanlarını geçirmektedir (şentürk Dızman 2019).

Sosyal medya kullanımı ile birlikte bireyler bu platformlarda romantik ilişkiler kurmakta, özel iletişim kurulmakta, ilişki kurmak istediği ya da kurduğu kişiye izlemekte, kıskanma ve pek çok aktiviteleri ve duyguları sosyal medya üzerinden gerçekleştirebilmektedir (Marshall 2013). Sosyal medyayı romantik ilişkiler bağlamında ele almak gerekirse, eşlerin ilişki yaşama sürecinde sosyal medya kullanımında karşılıklı şifrelerini öğrenme, arkadaş listesini kontrol etme gibi taleplerinin olduğu görülmeye başlanmıştır. Bu durumların yaşanması sosyal medya kullanımının çiftlerin ilişkileri üzerinde ne denli önemli yansımalarının olduğunun görünürlüğü açısından önemlidir (Alikılıç vd. 2019). Ülkemizde Medeni Kanun başlığında düzenlenen ve boşanma için bir sebep olarak belirtilen aldatma, toplumsal tepkilerden dolayı boşanma sürecinde ne sürülen nedenlerin en önemlilerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (şentürk, 2019). Bu bağlamda Türkiye

Aile Yapısı tarafından 2011 yılında yapılan çalışmaya göre; kadınların %9,6'sı, erkeklerin ise %4,8'i boşanma sebebini aldatma olarak belirtmektedir. Yine araştırmada her iki cins için de; aldatma eyleminin bir kere olsa bile birinci derece boşanma nedeni olarak gördüğü belirtilmektedir (TAYA, 2014).

Bireyler sosyal medyadan sağladıkları doyum ile birlikte psikolojik olarak rahatlamakta ve gerginlikten uzaklaşmaktadır (Aktan, 2018). İlişki doyumu zayıf olan bireyler sosyal mecralara kaçış yapmaktadır. İlişkideki oluşan olumsuz durumlardan kurtulmak için sosyal medyanın da gizliliğinin doğasına kapılarak sosyal medyaya dâhil olmak kişiler için kolay olmaktadır (Güleç, 2018). Sosyal medyanın kullanılmasıyla birlikte mahremiyet algısı da değişime uğramıştır. Bu değişiklikler ile birlikte insanların davranışlarında da değişiklik olmuştur. Aldatma eğiliminde meydana gelen dönüşüm ile de güven unsuru zedelenmiş ve uygunsuz görsel paylaşımı insanlar için daha kolay hale gelir olmuştur (Cerrah, 2016).

Sosyal medya aracılığıyla oluşan ilişkiler genellikle gerçeklikten uzaktır. Sosyal medya ilişkileri bireylerin gerçek kimliklerini gizlediği ve kendilerine sanal karakterler oluşturduğu ilişki türleridir. Bu mecralardaki ilişkiler kişiler arasındaki gizliliğe bağlı olarak samimiyetten uzak şekilde sürdürülmektedir (Yıldırım, 2019). Sosyal medya kullanımı üzerine yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında sosyal medyanın daha çok çevrimdışı birlikteliğe yönelik kullanıldığına dair sonuçlar görülmektedir. Dolayısıyla bu birliktelikleri sürdürmek amacıyla kullanılan sosyal medya, kişilerde bağımlılığın gelişmesine neden olabilmektedir (Bayram- Saptır, 2020). Kılıç (2020) tarafından, ilişkisi bulunan bireylerin sosyal medya bağımlılıkları üzerine yapılan araştırmada; sosyal medya aracılığıyla flört yapan kişilerin sosyal medya kanalıyla flört yapmayan kişilerden daha fazla sosyal medya bağımlılıklarının olduğu tespit edilmiştir. Yine yapılan bir başka çalışmada da sosyal medya bağımlılığı ile aldatma arasında pozitif yönde güçlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (Yıldırım 2019). Güleç (2018)'in çalışmasında da sosyal medya kullanımının

aldatma, boşanma gibi olumsuz davranışlara neden olabildiği ifade edilmektedir. Tarhanacı (2017) da boşanma üzerinde en önemli faktörün teknoloji olduğunu belirtmektedir.

3. SONUÇ

Teknolojinin gelişmesi ve internetin insan hayatına dâhil olmasıyla birlikte öncelikle iletişim olmak üzere ilişkilerde de değişimler yaşanmıştır. Sosyal medya ve sanal âlemin gizli olması, uzaktaki kişi ya da kişiler ile görüntülü iletişim sağlaması, fotoğraf ve video paylaşımına imkân vermesi gibi kişiler için cazibesi olan bazı durumlar çiftlerin sosyal medyada ilişki yaşamasına zemin hazırlayan unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Sosyal medyanın aile içi ilişkilere yansımalarına bakıldığında; öncelikli olarak aile bireylerinin birlikte geçirdikleri zamanın yerini sosyal medya kullanımı ile geçirilen sürenin aldığı; ikinci olarak da sanal ortamın sağlamış olduğu esneklik ve bilinmezliğin etkisiyle flört ilişkilerin ve sanal aldatmaların yaşanmasına ortam hazırlamasından dolayı eşler arasında güven problemlerinin yaşanmasına neden olduğu bilinmektedir (Güleç 2018). Sağlıklı bir toplumun varlığının temel şartının sağlıklı iletişim kurmaktan geçtiği düşüncesinden hareketle aile içi iletişimin sağlıklı olmasının sağlıklı toplumun inşası için oldukça önemli olduğu ifade edilebilir (Güleç 2018).

Sosyal medya kullanımı günümüz ilişkilerinin sürdürülebilirliğinde önemli bir faktör haline gelmiştir. Çiftler arasındaki iletişimi kolaylaştırmasıyla olumlu yansımaları olmakla birlikte zaman zaman ilişki dinamikleri üzerinde olumsuz yansımaları da bulunabilmektedir. Ayrıca çiftler arasında anlaşmazlık ve güvensizliklerin yaşanmasında da sosyal medya etkili olabilmektedir. Bu bağlamda sosyal medya evlilik sürecini etkileyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İlişkilere zarar vermemesi ve evlilik birlikteliğinin sağlıklı yürütülmesi adına sosyal medyanın dikkatli bir şekilde kullanılması ve ilişkilerde özel alanının korunması oldukça önemlidir. Bu bağlamda sosyal medya

kullanımın gerek çiftler gerek de aile üyeleri üzerinde olumsuz yansımalarından korumak için teknolojinin doğru kullanımına ilişkin bireysel farkındalığın artırılması, ilişkilerin sürdürülebilirliğine katkı sağlama adına önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Akçay, H. (2011). Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı: Gümüşhane Üniversitesi Üzerine Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 33,137-61.

Akıntürk, T. , Ateş, D. (2019). Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, 21.Basım, Beta Yayınları.

Aksan, G. (2019). "Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi", Sistematik Aile Sosyolojisi (Ed.: M. Aydın), s. 145-166, Çizgi Kitabevi, Konya.

Aktan, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 405-21.

Alikılıç, Ö., Alikılıç, İ. ve Özer, A. (2019). Dijital romantizm: Y kuşağının romantik ilişkilerinde sosyal medyanın rolü üzerine bir araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı*, 1, 57-80.

Amato, P.R., Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course and adjustment. *Journal of Family Issues*, 24(5), 602- 26.

Amato, P.R., Rogers, S.J. (1997). A longitudinal study of marital problems and subsequent divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 59(3), 612-24.

Andreassen, C.S., Pallesen, S. (2014). Social network site addiction – An overview. *Current Pharmaceutical Design*, 20: 4053–61.

Arıkan, Ç. (1992). Yoksulluk Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma. Ankara: Şafak Matbaacılık.

Arıkan, Ç. (1996). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması*, Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.

Bakan, U., Bakan, U. (2017). Facebook'ta Aile İlişkileri ve Sosyal Medya Adanmışlığına Yönelik Bir İçerik Analizi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:20, 54-68. <https://doi.org/10.20875/makusobed.284457>

Bayram-Saptır, A. (2020). *Sosyal medya bağımlılığı ve kendini sansürleme: Bazı değişenler açısından incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Bowe, G., (2010). Reading Romance: The Impact Facebook Rituals Can Have On a Romantic Relationship [Elektronik Sürüm]. Journal Of Comparative Research, 1(2), 73-75. Erişim Tarihi:25.10.2023.https://www.researchgate.net/publication/49583198_Reading_Romance_The_Impact_Facebook_Rituals_Can_Have_On_A_Romantic_Relationship

Can, F. Hovardaoğlu, S. (2015). *Romantik ilişkilerde sosyal ağ etkileri*. Nesne, 3(5), 43-65. Caplan, S. E. (2002). *Problematic Internet Use And Psychosocial Well-Being: Development Of*

Cerrah, L. (2016). Sosyal Medya ve Bazı Kurumsal Etkileşimler ve Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4),1393-1414.

Chen, G. (2012). The impact of new media on intercultural communication in global context. *China Media Research*, 8(2), pp.1-16

Coontz, S. (2007). *The origins of modern divorce, Family Process*, 46(1), 7-16.

De Graaf, P. M., Kalmijn, M. (2006). Divorce motives in a period of rising divorce: Evidence from a Dutch life-history survey. *Journal of Family Issues*, 27(4), 483-505.

Demir, E., (2006). *"Birey ve Aile Yaşamına İlişkin Konularda İnternet Kullanımının Belirlenmesi"*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ekşi, Z. (2018). Siber @ldatma. Oktik, N., Reşitoğlu, Ü., H (Ed.). Aileyi Anlamak: Disiplinler Arası Yaklaşım içinde (s. 207-231). Ankara: Nobel.

Eldeniz, L. (2010). İkinci Medya Çağında Etkileşimin Rolü ve Web 2.0. F. Aydoğan ve A. Akyüz (Der.), İkinci medya çağında internet (ss. 18-35). İstanbul: Alfa Yayınları.

Erdem, M. (2019). Aile Hukuku, Seçkin Kitabevi, Ankara.

Frey, P. (2010). How Technological Advances Have Impacted Marriage in America. A Master's Thesis. Graduate School of Arts & Sciences of Georgetown University, Washington.

Güleç, V. (2018). Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2(2), 105-120.

Güz, N., Yeğen, C. (2017). Ölü Canlar'dan Instagram'a kimlik ve statü sahibi olmanın Allomorfizmi üzerine. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 45, 103-123.

Haviland, William A. vd. (2017); Kültürel Antropoloji, (Çev.: İ. D. E. Sarioğlu), Kaknüs Yayınları.

Hazar, M.T. (2011). Sosyal Medya Bağımlılığı-Bir Alan Çalışması, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 32.

Hünler, O.S. , Gençöz, T. (2003). Boyun eğici davranışlar ve evlilik doyumu ilişkisi: Algılanan evlilik problemleri çözümünün rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51): 99- 108.

Karaçor, F. (2018) *Üniversite öğrencilerinde internet ve sosyal medya bağımlılığı ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi.

Karakoç, E., Taydaş, O. (2013).“Toplumsal Dönüşüm Bağlamında Sosyal Medya ve Aile Kavramı”, (Editörler: Büyükaslan, A., Kırık, A..(2013). Sosyalleşen Birey- Sosyal Medya Araştırmaları-, Konya: Çizgi Kitabevi, 2013, 207- 24.

Karandashev, V. (2015). A Cultural Perspective on Romantic Love. Online Readings in Psychology and Culture, 5(4).

Kaya, K. Tan Eren, G. (2020). Boşanma ve Erken Boşanmaların Artış Nedenleri, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 3(9): 708-728.

Kefee, G. Pearson, K. (2011). Clinical Report-The Impact of Social Media on Children, Adolescents, and Families. American Academy of Pediatrics, 127, 800-804.

Keskin, I. (2007). *Boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenleri ve boşanmanın ortaya çıkardığı sonuçlar (Niğde ili örneği)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Niğde Üniversitesi.

Kılıç, S. (2014). *Kitle iletişim araçlarının gelişimi ve sosyal medyanın siyasal iletişimi etkileme rolü*. [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Gelişim Üniversitesi.

Kırık, A.M. (2012). Arap Baharı Bağlamı'nda Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 1(3), 87-98. *Kriz Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, s. 23-29.

Lee, S. , Chae, Y. (2007). Children's Internet Use in a Family Context: Influence on Family Relationships and Parental Mediation. *Cyberpsychology & Behavior*, 10(5), 640-644.

Marshall, T.C., Bejanyan, K., Castro, G.D. Lee, R. A. (2013). Attachment styles as predictors of Facebook-related jealousy and surveillance in romantic relationships. *Personal Relationships*, 20, 1-22.

Mayfield, A. (2008), What is Social Media, iCrossing, http://www.icrossing.co.uk/fileadmin/uploads/eBooks/What_is_Social_Media_Crossing_ebook.pdf, Acesso em, 3 (11).

Özkul, K. (2019). 21.Yüzyıl Teknolojisi Kaybettiğimiz Değerler ve Çözüm Yolları, (Editör) Şahin, H.: *VI. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Akademik Çalışmalar Sempozyumu* (ss.113-124).

Öztat, F. (2019). *Aile içi iletişim doyumu ve sosyal medya kullanım ilişkisi*. [Yüksek Lisans Tezi] Selçuk Üniversitesi. Konya.

Preeti, M. (2009). Use of social networking in a linguistically and culturally rich India. *The International Information & Library Review*, 41(3), 129-136.

Subaşı, E. Urtekin, M. C. (2014). Sosyal değişimin genç aileler üzerinde boşanmaya etkisi. *Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre, Samsun*.

Sürerbiçer, F. S. (2008). Boşanmış bireylerin deneyimlerine göre evlilik eğitimi gereksinimi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şentürk Dızman, Z. (2019). Sosyal medyanın boşanmaya etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*. 6,4, 548-555.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2013). *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması Tespitler ve Öneriler (TAYA) Araştırma ve Sosyal Politika Serisi*. Birinci Basım, 2014, İstanbul.

Tarhanacı, M. (2017). *Boşanma Avukatlarının Anlatısıyla Trabzon’da Aile ve Boşanma Olgusu*, İmgelem, 1(1): 89-120.

Tatlıoğlu, K. Demirel, N. (2016). Sosyal bir gerçeklik olarak boşanma olgusu: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(22), 59-73.

Tekin, H.H., Tekin, M. (2021). Toplumun koruyucu aile hizmet bakışı: Konya ili örneği. 1(2), SKHUD.

Tektaş, N. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağları Kullanımlarına Yönelik Bir Araştırma, *Tarih Okulu Dergisi*, 7 (15), 851-870.

Tokunaga, R.S. (2011). Social networking site or social surveillance site? Understanding the use of interpersonal electronic

surveillance in romantic relationships. *Computers in Human Behavior*, 27, 705-13.

Uçan, Ö. , Yazar, H. Sayıl, İ. (2006). Bir Boşanma Olgusunun Dört Kurama Bağlanarak Değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*, 14 (2) , 23-29. DOI: 10.1501/Kriz_0000000249.

Uslu, İ. (2012). Sosyal medya oyunlarında gerçeklik olgusunun yön değiştirmesi: Smeet oyunu örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3, 55-88.

Vural, Z. B., Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yaşar University*, 20 (5), 3348-3382.

Yıldırım, İ. (2021). “Sosyal Medya, Dijital Bağımlılık ve Siber Zorbalık Ekseninde Değişen Aile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 9, S: 5, s.1243.

Yıldırım, N. (2004). Türkiye’de boşanma ve sebepleri, *Bilig (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi)*, 1(28), 59-81.

Yıldırım, Y. (2019). *Romantik ilişkilerde aldatma eğiliminin yordayıcıları olarak sosyal medya kullanımı ve temel psikolojik ihtiyaçların doyumu* [Yüksek Lisans Tezi]. Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BÖLÜM IV

Türkiye'deki Sosyal Yardımların Değerlendirilmesi

Sinan BALCI¹

Giriş

Sanayi devrimi ile birlikte, sosyal yardımların şekli ve yapısı da değişime uğramıştır. Bu değişimle birlikte devlet, sosyal yardımların yükünü taşımaya başlamış ve bu alandaki sorumluluklarını artırmıştır. Devletin bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için çeşitli kurumlar oluşturulmuş ve sosyal yardımların dağıtımı ve yönetimi için bu kurumlar örgütlenmiştir. Belediyeler, il özel idareleri ve sosyal yardım vakıfları gibi yerel düzeydeki kurumlar, halkın ihtiyaçlarını karşılamak ve yoksulları korumak için görevlendirilmiştir. Bu kurumlar, yerel düzeydeki sosyal yardımların dağıtılması ve yönetilmesi konusunda önemli roller üstlenmişlerdir (Zengin, Şahin ve Özcan, 2012).

¹Öğretim Görevlisi; Bayburt Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü. sinanbalci@bayburt.edu.tr ORCID No: 0000-0002-1155-4696

Yerel düzeydeki bu kurumlar, genellikle bölgesel ihtiyaçları daha iyi anlayabilir ve halkın yerel düzeydeki gereksinimlerine daha yakın bir perspektiften yaklaşılabirler. Bu da sosyal yardımların daha etkili bir şekilde dağıtılmasını ve ihtiyaç sahiplerine daha hızlı ulaşmasını sağlayabilir (Şimşek ve Altun, 2020). Özellikle toplumun daha iyi tanındığı ve yerel ihtiyaçların daha kolay tespit edildiğı yerel kurumlar, sosyal yardımların daha etkili ve yerinde kullanılmasına imkan tanır. Bu nedenle devletin yanı sıra yerel düzeydeki bu kurumların da sosyal yardımların dağıtımında ve yönetiminde önemli bir rolü bulunmaktadır (Yay, 2015).

Modernleşme süreci ve sosyal politikaların gelişmesiyle birlikte sosyal yardımlar doğrudan devletin görev alanı olmuş ve çeşitlenmiştir. Sosyal yardımlar, geniş kitleleri etkileyen ve insanların yaşam koşullarının iyileştirerek onlara sosyal güvence sağlayan bir sisteme dönüşmüştür. Bu bağlamda düşünüldüğünde sosyal yardımların önemi ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada sosyal yardımlar ve tarihsel gelişimi, sosyal yardım mevzuatları, sosyal yardımların olumlu ve olumsuz yönleri üzerinde durulacaktır.

Sosyal Yardım

Sosyal yardım, sosyal güvenlik sistemlerinin bir parçası olarak değerlendirilen, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyler için devlet veya sosyal kurumlar tarafından sağlanan desteklerdir. Bu destekler, genellikle vergilerle finanse edilen ve çoğunlukla maddi yardımların yanı sıra ayni yardımları da kapsayan programlar aracılığıyla gerçekleştirilir (Şener, 2010). Sosyal yardımlar, belirli bir gelire sahip olmayan veya sosyal güvenlik sisteminden yeterli desteğı alamayan kişilere yöneliktir. Bu yardımlar, sosyal koruma programları içinde yer alır ve genellikle sosyal güvenlik sisteminin kapsamı dışında kalan bireylere yönelik bir koruma sağlar (Türkoğlu, 2013).

Sosyal yardım, birçok ülkede yoksullukla mücadele etmek ve ihtiyaç sahiplerine destek olmak amacıyla uygulanan bir sosyal politikadır. Temel amaç, temel ihtiyaçları karşılayamayan veya

yoksulluk içinde olan bireylere aynı veya nakdi yardımlar yaparak geçici veya sürekli bir destek sağlamaktır. Bu yardımlar, muhtaçlık tespitine dayanarak verilir ve kişinin veya ailesinin geliri belirli bir düzeyin altındaysa veya yaşadığı koşullar nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılayamıyorsa sağlanır (Taşkın ve Özel, 2011). Genellikle, kişinin kendini ve ailesini geçindirebilecek gelire sahip olmaması durumunda bu yardımlardan faydalanması mümkün olabilir. Sosyal yardımlar genellikle geçici veya sürekli olarak verilen yardımlardır ve amaçları kişileri kendi ayakları üzerinde durabilir duruma getirmektir. Bu yardımların aynı veya nakdi olabileceği ve çeşitli ihtiyaçları karşılamak için kullanılabileceği belirtilir (Başer ve Kırlioğlu, 2020). Örneğin gıda yardımı, barınma desteği, sağlık yardımları gibi farklı alanlarda sosyal yardımlar sağlanabilir.

Sosyal yardımlar, tarihsel olarak farklı toplumlarda, gelenekler, dini ve kültürel değerler ve sosyal koşullar çerçevesinde şekillenmiştir. İlk çağlarda aile ve komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışma temelinde gerçekleşmiştir. Dini inançlar ve ibadetlerin bir parçası olarak da sosyal yardımlar sunulmuştur. Örneğin, İslam dininde sadaka verme gibi kavramlar sosyal yardımların önemli bir parçası olmuştur. Ancak zamanla, bu geleneksel yardım mekanizmalarının yetersiz kaldığı ve devletlerin bu alanda daha kapsamlı bir rol üstlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır (Özdemir ve İnce, 2021). Modern anlamda, sanayileşme dönemiyle birlikte devletler sosyal yardımları kamu hizmeti olarak üstlenmiş ve sosyal güvenlik sistemlerinin bir parçası haline getirmiştir. Bu dönüşümle birlikte, sosyal yardımların yanı sıra devletin sosyal refah politikaları çerçevesinde eğitim, sağlık gibi alanlarda da geniş bir perspektifte hizmet sunma sorumluluğu ortaya çıkmıştır. Böylece sosyal yardımlar, devletin sosyal politikaları içinde önemli bir yer edinmiş ve toplumda ihtiyaç sahibi olan bireylerin korunması ve desteklenmesi için önemli bir araç haline gelmiştir (Özsoy ve Karataş, 2021).

Sosyal Yardımların Tarihçesi

Sosyal yardımların tarihi oldukça eskiye dayanır. İnsanlık tarihinin farklı dönemlerinde, toplumlarda yardımlaşma, dayanışma ve ihtiyaç sahiplerine destek olma kültürü var olmuştur. Ancak modern anlamda düzenlenmiş sosyal yardım sistemlerinin ortaya çıkışı, endüstrileşme ve sanayileşme süreciyle birlikte daha belirgin hale gelmiştir. Yoksullukla mücadelede resmi düzenlemeler, çoğunlukla 19. ve 20. yüzyıllarda şekillenmiştir (Karagöz, 2020). Özellikle sanayileşme dönemiyle birlikte kentlerdeki nüfus artışı, işçi sınıfının yaşadığı zorluklar ve sosyal adaletsizlik, devletlerin bu alanda daha aktif rol üstlenmesini zorunlu kılmıştır. Örneğin, 19. yüzyılın başlarında İngiltere'de yoksullukla mücadelede önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde, yoksullara yardım etmeye yönelik yasal düzenlemeler yapılmış ve yoksullara yardım etmek için farklı kurumlar ve programlar oluşturulmuştur. Ancak modern sosyal yardım sistemlerinin temeli, genellikle 20. yüzyılın başlarına dayanır. Birçok ülke, 20. yüzyılın başlarında sosyal güvenlik sistemlerini oluşturmuş ve sosyal refah devleti anlayışını benimsemiştir. Bu sistemler, sosyal yardımların yanı sıra sağlık, emeklilik, işsizlik sigortası gibi bir dizi sosyal hizmeti içermiştir (Dodurka, 2014).

Sosyal yardımlarla ilgili olarak I. Kraliçe Elizabeth'in 1601'de çıkardığı Yoksulluk Yasası, o dönemde önemli bir adım olarak kabul edilir. Bu yasa, yerel yönetimlerin yoksullukla mücadelede etkili bir rol üstlenmesini amaçlamıştır. Yasanın içeriği, farklı yoksulluk kategorilerini sınıflandırmış ve bu kategorilere göre yardım politikaları belirlemiştir. Bu sınıflandırmalar arasında, çalışabilen fakirler, çalışma imkanından yoksun fakirler ve bakıma muhtaç çocuklar gibi gruplar yer almıştır. Ayrıca, aile ve akrabalar tarafından bakılabilecek durumda olan bireylerin, sosyal yardımlardan faydalanmaları yasaklanmıştır. Bu yasa, devletin sosyal alanda aldığı önlemlerin temelini oluşturmuş ve endüstrileşme süreciyle birlikte daha da genişlemiştir (Türkoğlu, 2013).

Sanayi devrimiyle birlikte, kentler üretim merkezleri haline gelmiş, kırdan kente göçler hız kazanmış ve dünya nüfusu büyük ölçüde kentlerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Ancak, kırsal alanlardaki nüfus azalmış, tarımda mekanizasyon ve toprakların bölünmesi gibi değişimlerle birlikte kırsal alanların cazibesi azalmıştır. Sanayi devrimi sonrasında, fabrikalarda çalışan işçi sınıfı için zor koşullar oluşmuş, yoksulluk ve sosyal adaletsizlik artmıştır. Bu süreçte, devletin yoksullukla mücadelede aldığı önlemler ve sosyal yardım politikaları, toplumun değişen yapısına uygun olarak şekillenmiş ve genişlemiştir (Yay, 2015).

Osmanlı İmparatorluğu'nda yardımlaşma ve dayanışma kültürü oldukça derin bir köklere sahipti. Toplumun sağlıklı bir şekilde ayakta durmasında ve sosyal denge sağlanmasında önemli bir rol oynayan bu kültür, üç farklı yardımlaşma sistemi etrafında şekillenmiştir. Aile içi yardımlaşma, Osmanlı toplumunda önemli bir dayanışma biçimiydi. Bu sistem, kırsal alanlarda daha yaygındı ve sanayileşmenin henüz gelişmediği, tarımsal ekonominin baskın olduğu zamanlarda özellikle belirgindi. İnsanlar servetlerinin sadece kendilerine değil, aynı zamanda toplumlarına da ait olduğuna inanırlardı. Bu düşünce yapısı, yardımlaşma kültürünü güçlendirirken vakıf geleneğini de geliştirmiştir (Şimşek ve Altun, 2020). Nitekim vakıflar, Osmanlı İmparatorluğu'nda ikinci bir yardımlaşma ayağını oluşturuyordu. Eğitim, sağlık, sosyal yardım, şehircilik gibi çeşitli kamu hizmetlerini yerine getirirlerdi. Bu vakıflar, toplumun çeşitli kesimlerine hizmet sunmak üzere kurulmuş ve birçok insanın ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Üçüncü olarak, Osmanlı'da dini cemaatler ve kurumlar da yardımlaşma ve dayanışma kültürünü destekleyen önemli aktörlerdi. Bu kurumlar, toplumun farklı kesimlerine yönelik sosyal hizmetler sunar ve ihtiyaç sahiplerine yardım eli uzatırlardı. Bu sistemlerin bir arada var olması, Osmanlı toplumunda sosyal dengenin ve dayanışmanın güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Her biri farklı alanlarda ihtiyaç sahiplerine hizmet sunarak toplumun refahına katkıda bulunmuş ve uzun yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal yapısını şekillendirmiştir.

Türkiye'de Sosyal Yardımların Gelişimi

Türkiye'nin tarihi sürecinde yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik dalgalanmalar, toplumda gelir dağılımı adaletsizliği, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunları ortaya çıkarmıştır. Toplumda gelir durumu düşü olan, geçimini sağlayamayan kimsesiz, yetim ya da yaşlı gibi bakıma muhtaç kişiler arttıkça, bu kişilerin toplumsal bir sorun haline gelmesi, çeşitli çözüm yollarının geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum, geçmiş dönemlerde özellikle vakıf ve dernek gibi sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilmekte iken, son dönemlerde kamu politikalarının da bu yönde gelişmesi sağlanmıştır (Taşgın ve Özel, 2011). Özellikle 1980'lerde, dünya genelindeki neo-liberal politikaların etkisiyle Türkiye'de özelleştirme ve yerelleştirme faaliyetleri öne çıktı. Bu süreçte, sosyal refah devleti anlayışına bağlı olarak sosyal yardımların sorumluluğu belediyeler, valilikler, kaymakamlıklar ve sivil toplum kuruluşlarına yüklenmiştir. Sosyal yardımlar anayasanın 5. maddesinde kişilerin ve toplumun huzur ve refahının sağlanması, 60. maddede herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve 61. maddesinde ise dul, yetim, gazi ve engellilerin topluma kazandırılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmıştır (Akbaş, 2019). Bu bağlamda çeşitli kanunlar hazırlanarak çeşitli düzeylerde ve alanlarda muhtaç sahibi olanlara yapılacak sosyal yardımlardan bazıları aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023);

- 3294 sayılı kanun: Bu kanun sosyal yardım alanların istihdamı halinde uygulanan teşvik ile ilgilidir. Bu kanun kapsamında, teşvikten yararlanarak istihdam edilen kişilerin SGK prim tutarlarının tamamı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır.
- 2022 sayılı kanun: 1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve 65 yaş üzeri ile 18 yaşını doldurmuş ancak özürlü olan kişilere aylık bağlanmasını amaçlamaktadır.

- 2684 sayılı kanun: ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde ihtiyaç sahibi öğrencilerin parasız ve burslu okumasını sağlamayı amaçlamaktadır.
- 2828 sayılı kanun: Bu kanunla korunmaya muhtaç çocuklara sosyal yardımların yanında bakım barınma ve korunmalarının sağlanması amaçlanmaktadır.
- 227 sayılı kanun: Bu kanun ile vakıflar genel müdürlüğünün görevlerinde düzenleme yapılmış, ihtiyaç sahibi ve çeşitli özürleri olan kişilerin bu yardımlardan faydalanabilmesi amaçlanmıştır.
- 5263 sayılı kanun: Bu kanunla sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanması, sosyal adaletin sağlanması, Türkiye’de olan ya da dışarıdan gelen kişilere yardımlar yapılmasını amaçlamaktadır.
- Yeşil kart uygulaması: Bu uygulama, geliri çok az olan ya da hiç olmayan, sigorta sistemine de dahil olamayan kişilerin sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesini sağlamayı amaçlamaktadır.
- 5102 sayılı kanun: Bu kanunla yükseköğretim düzeyinde öğrenim gören, ihtiyaç sahibi kişilere burs ve kredi verilmesini amaçlamaktadır.
- 5302 sayılı kanun: Bu kanunla çocuk yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları, sosyal-kültürel-bilimsel etkinlikler, özürliülere yardımlar, yoksul ve muhtaçlara yardım gibi kredilerin sağlanmasını amaçlamaktadır.
- 5393 ve 5216 sayılı kanunlar: Bu kanunlar belediye ve büyükşehir belediyelerinin, belediye sınırları içerisinde ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesini ve bu kişilere ödenek ayrılmasını, beslenme ve barınma gibi ihtiyaçların karışlanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Sosyal yardımların devlet, belediyeler ve özel sektör arasında paylaşıldığı bu modelde, her bir aktörün kendine özgü bir rolü ve sorumluluğu bulunmaktadır. Devletin sosyal yardımlar konusunda azalan rolü, belediyelerin ve özel sektörün bu alandaki katkılarını ve sorumluluklarını artırmıştır. Bu, sosyal yardım politikalarının çeşitlenerek, farklı aktörlerin katılımıyla daha geniş kapsamlı bir şekilde uygulanmasına olanak tanımıştır. Sonuç olarak, Türkiye'de sosyal yardım politikaları, zaman içinde devletin yanı sıra belediyeler ve özel sektörün de katılımıyla çeşitlenmiş ve şekillenmiştir. Bu çoklu aktörlerin katılımıyla, sosyal yardımların daha etkili bir şekilde dağıtılması ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması amaçlanmaktadır.

Türkiye'deki Sosyal Yardım Türleri

Türkiye'de sosyal yardımlar engelli/malul, emekli/yaşlı ve dul/yetim maaşı olmak üzere çeşitli kategorilerde sunulmaktadır. Sosyal koruma kapsamında maaş alan kişi sayısına ilişkin istatistikler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanmaktadır. Bu istatistiklere ilişkin bazı veriler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Koruma Maaşı Alan Kişi Sayısı ve Harcamaların Dağılımı (TÜİK, 2021)

(Bin Kişi)

		Kadın	Erkek	Toplam
Sosyal Koruma Yardımları (2021)	Engelli/malul	333	521	854
	Emekli/yaşlı	2702	7551	10253
	Dul/yetim	3662	294	3956
	Toplam	6985	8376	15362
Harcamaların Dağılımı (%)	Hastalık/sağlık bakımı		%30,8	
	Engelli/malul		%3	
	Emekli/yaşlı		%45	
	Dul/yetim		%11,3	
	Aile/çocuk		%4,2	
	İşsizlik		%3,8	
	Sosyal dışlanma		%0,6	
	İdari harcama/masraflar		%1,3	

Türkiye’de sosyal yardımların dağılımı ve sosyal yardım alan kişi sayıları incelendiğinde 2021 yılı verilerine göre sosyal yardım alan kişi sayısı toplam 15 milyon 362 bin olarak gerçekleşmiştir. Bunun içerisinde 854 bini engelli/malul, 10 milyon 253 bini emekli/yaşlı, 3 milyon 956 bini dul/yetim olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu kişilere yapılan harcamaların dağılımı incelendiğinde ise toplam harcamaların GSYH’ya (Gayrisafi yurt içi hasıla) oranının %10,8 olduğu belirlenmiştir. Bu harcama içerisinde ise en fazla harcamanın %45 ile emekli/yaşlı ve %30,8 ile hastalık ve sağlık bakımına yönelik olduğu belirlenmiştir (TÜİK, 2021).

Aile ve Sosyal Hizmetler bakanlığı tarafından ihtiyaç sahibi olan çeşitli statülerdeki bireylere yardımlar yapılmaktadır. Bu yardımlarla ilgili olarak bazı yardım türleri ve yardımlar hakkında özet bilgiler aşağıda verilmiştir (ASHB, 2023);

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Türkiye’de sosyal yardım faaliyetlerini yürüten kuruluşlardan biridir. 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi ailelere kömür gibi yakacak yardımları yapma yetkisine sahiptirler. Bu yardımlar, genellikle kış aylarında soğuk iklim şartlarından etkilenen ve ekonomik olarak zor durumda olan ailelere yönelik gerçekleştirilir. Bu vakıflar, ihtiyaç sahiplerinin tespiti ve yardımın dağıtımını konusunda çalışır.
- Söz konusu yardımlar genellikle kaynak sıkıntısı yaşayan ailelere ulaştırılır ve bu tür programlarla sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın desteklenmesi amaçlanır. Kömür gibi yakacak yardımları, ihtiyaç sahibi ailelerin kış aylarında ısınmalarına yardımcı olmak için yapılan bir tür yardım olarak değerlendirilir. Bu tür sosyal yardımlar, devletin ve sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaç sahibi vatandaşlara destek olma çabalarının bir parçasıdır. Kanun kapsamında sosyoekonomik olarak dezavantajlı durumda olan kişilere yönelik barınma ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik yardımlar da

yapılmaktadır. Bu tür yardımlar, ihtiyaç sahiplerinin barınma sorunlarını çözmeye ve yaşam koşullarını iyileştirmeye odaklanır. Yardımlar genellikle konut desteği, kira yardımı veya barınma ile ilgili diğer mali destekler şeklinde olabilir.

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları gibi kurumlar, muhtaç durumdaki aileleri tespit ederek barınma konusunda destek olmaya çalışırlar. Bu destekler, konut sahibi olamayan veya kira ödemekte zorlanan aileler için büyük bir öneme sahiptir ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yardımcı olabilir. Bu tür sosyal yardımlar, dezavantajlı durumda olan bireylerin daha sağlıklı ve güvenli bir yaşam sürmelerine katkıda bulunmayı hedefler.
- Aşevleri, ihtiyaç sahibi olan kişilere yönelik olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından aşevi hizmeti verilmektedir. Bu hizmet, yaşlı, engelli, hasta veya evsiz durumda olan ve evlerinde yemek yapma imkanı olmayan kişilere yönelik olarak sunulur. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, ihtiyaç sahiplerini belirleyerek ve Mütevelli Heyeti kararıyla onaylayarak bu tür hizmetleri organize eder. Aşevi hizmeti genellikle ihtiyaç sahiplerine düzenli olarak sıcak yemek teminini içerir. Bu, günlük ihtiyaçları karşılamak ve beslenme konusunda destek olmak amacıyla gerçekleştirilir. Bu hizmet, ihtiyaç sahibi kişilerin temel beslenme ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir ve bu kişilerin yaşam kalitelerini artırmayı hedefler.
- Afet ve acil durumlarda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) gibi kurumlar, vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere yardım faaliyetlerini hızla başlatır. Bu yardımlar, doğal afetler, acil durumlar veya kriz durumları gibi

beklenmedik olaylarda etkilenen kişilere yöneliktir. Bu yardımlar genellikle gıda, giyim, barınma ve temel yaşamsal ihtiyaçları karşılamak için olabilir. Özellikle afetler sonrası, evsiz kalan veya malvarlıklarını kaybeden insanlar için bu tür yardımlar önemli bir destek sağlar. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, afet durumlarında hızlı bir şekilde ihtiyaç sahiplerini tespit eder ve yardım malzemelerini ulaştırır. Bu, kriz durumunda mağduriyeti azaltmak ve etkilenen insanlara acil yardım sağlamak amacıyla yapılır.

- Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik düzenli nakit yardım programı, eşini kaybetmiş ve maddi desteğe ihtiyacı olan kadınlara düzenli olarak nakit yardımı sağlayarak ekonomik olarak destek olmayı amaçlar. Bu yardımlar, ailenin geçimini sağlamakta zorlanan ve ekonomik olarak dezavantajlı durumda olan kadınlara yöneliktir.

Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet İlişkisi

Sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar, toplumda farklı ihtiyaçlara sahip olan bireylere ve gruplara yönelik destek ve hizmetler sunan önemli alanlardır. Sosyal güvenlik sistemi içinde yer alırlar ancak farklı temellere dayanırlar. Sosyal hizmetler, genellikle insanların yaşamlarını iyileştirmeyi, refahlarını artırmayı ve sosyal sorunlarla başa çıkmayı hedefler. Mesleki sosyal hizmet uzmanları tarafından sunulan bu hizmetler, rehberlik, danışmanlık, psikososyal destek, rehabilitasyon gibi alanları kapsar. Örneğin, engelliler, yaşlılar, çocuklar veya mağdur gruplara yönelik destek programları sosyal hizmetlerin bir parçası olabilir. Sosyal yardımlar ise genellikle ihtiyaç sahibi bireylere veya ailelere maddi destek sağlama amacı taşır. Bu yardımlar, gelir düzeyi düşük olanlara, işsizlere, engellilere veya kriz durumunda olanlara yönelik olabilir. Nakdi yardımlar, gıda yardımları, barınma yardımları gibi çeşitli destekler sosyal yardımların bir parçasıdır (Küçükali, 2015).

Sosyal güvenlik ise, genellikle çalışan bireylerin belirli durumlarda (işsizlik, hastalık, emeklilik gibi) karşılaşılabilecekleri risklere karşı korunmayı amaçlar. Sosyal güvenlik sistemleri genellikle sosyal sigorta primleri ve devlet katkıları yoluyla finanse edilir ve bu sistemler belirli bir gelir kaynağına dayanır. Sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar ise genellikle sosyal güvenlik sisteminden ayrı olarak devlet veya sosyal kurumlar tarafından sunulan hizmetlerdir. Temel amaçları sosyal refahın artırılması ve toplumdaki dezavantajlı veya ihtiyaç sahibi gruplara destek olmaktır. Ancak bazen sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler arasındaki sınırlar net olarak belirlenemez ve bazı durumlarda birbiri içine geçmiş olarak görülebilir. Bu alanların birbirleriyle etkileşim içinde olduğu ve birlikte toplumun refahını artırmaya çalıştıkları söylenebilir (Yay, 2015).

Sosyal hizmetler, genellikle sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek mensupları tarafından sunulan programlar ve etkinliklerdir. Bu hizmetlerin temel amacı, bireylerin, ailelerin, grupların veya toplulukların sağlık, refah, ve sosyal işlevlerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Bu kapsamda sosyal hizmetlerin amaçları şunları içerebilir (Akbaş, 2019):

- **Sağlık ve İyilik Halinin Geliştirilmesi:** Psikososyal destek, danışmanlık hizmetleri, terapi seansları gibi programlarla bireylerin zihinsel, duygusal ve ruhsal sağlığını iyileştirmeyi amaçlar.
- **Kişisel Gelişim ve Bağımsızlık:** Bireylerin kendi yeteneklerini geliştirerek bağımsız hale gelmeleri için destek sağlar. Eğitim, iş becerileri kazandırma ve günlük yaşam becerileri gibi alanlarda yardımcı olabilir.
- **Aile Bağlarının Güçlendirilmesi:** Aile içi ilişkilerin sağlamlaştırılması, ailelerin çocuklarına daha iyi bir ortam sağlamaları ve aile içi sorunların çözümüne yönelik destek programları bu kapsamda yer alabilir.

- **Bağımlılığı Önleme:** Bağımlılık riski taşıyan bireylere destek programları sunarak, madde bağımlılığı, alkolizm gibi sorunların önlenmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.
- **Sosyal İşlevlerin Geliştirilmesi:** Bireylerin, grupların veya toplulukların toplumsal yaşamda daha aktif ve verimli olmalarına yardımcı olur. Toplum içindeki sosyal rollerini daha etkin bir şekilde yerine getirmelerini destekler.

Sosyal hizmetler, genellikle farklı hizmet modelleri, terapiler, danışmanlık ve yönlendirme gibi çeşitli yöntemler kullanarak bireylerin ve toplumun refahını artırmayı hedefler. Bu hizmetler, sosyal hizmet uzmanları ve diğer uzmanlar tarafından bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak planlanır ve sunulur.

Sosyal Yardımların Olumlu ve Olumsuz Yönleri Üzerine

Sosyal yardımların doğru şekilde ve ihtiyaca göre dağıtılması önemlidir. Çünkü sosyal güvenlik politikalarının bir parçası olarak, sosyal sigorta ve işsizlik yardımı gibi sistemlerin yanında gelir. Eğer bu yardımlar ihtiyaçları karşılamıyorsa, insanlar gelir eksikliği nedeniyle farklı yollara başvurabilirler. Bu durum bazen hırsızlık, kapkaç ve gasp gibi olumsuz davranışları tetikleyebilir. Doğru şekilde planlanmış ve dağıtılmış sosyal yardımlar ise muhtaçlık hissini azaltabilir ve insanları olumsuz davranışlardan uzaklaştırabilir. Bu yardımlar, geçici olsa bile insanların yaşam kalitesini artırabilir, toplumda sosyal dengenin sağlanmasına katkıda bulunabilir ve ekonomik eşitsizlikleri hafifletebilir. Bu nedenle, sosyal yardımların etkili bir şekilde planlanması ve uygulanması toplumun genel refahı için önemlidir (Teber, 2017).

Sosyal yardımların bazı olumsuz yönleri gerçekten insanların onurunu zedeliyor olabilir. Yardım alan kişiler, bu yardıma muhtaç olduklarını kanıtlamak zorunda olabilirler ve bu durum, onların kendilerini eksik hissetmelerine ve onur kırıcı bir etki yaşamalarına neden olabilir. Sürekli yardım almak, bazı kişilerde iş bulma veya kendi başlarına geçim sağlama motivasyonunu azaltabilir. Uzun süreli yardımlar, bağımlılık oluşturabilir ve

kişilerin kendi kendilerine yeterli olma becerilerini zayıflatabilir. Yardım almak zorunda olmak, kişilerde utanma, özsaygı kaybı veya onur kırıcılığı hissi yaratabilir. Yardım almak istemeyen ancak ihtiyaç duyan insanlar, bu durumu olumsuz bir deneyim olarak yaşayabilirler. Bazı sosyal yardım sistemleri, hak sahiplerine ulaşmakta zorlanabilir veya hak edenlerin bu yardımlardan yeterince faydalanmasını engelleyebilir. Bürokratik engeller, yanlış değerlendirmeler veya yanlış hedeflenen politikalar sistematik sorunlara yol açabilir. Sosyal yardımların sürekli olarak finanse edilmesi, bütçe kaynakları üzerinde baskı yaratabilir. Uzun vadede sürdürülebilirlik sorunları ortaya çıkabilir ve bu da programların devamlılığını tehlikeye atabilir (Demir ve Canbay, 2013).

Yoksulluğun pek çok farklı kaynağı olduğu doğru; yerel, ulusal, bölgesel ve sosyo-ekonomik faktörler yoksulluğun oluşumunda rol oynar. Büyüme, yoksulluğun azaltılmasında önemli bir etken olabilir ancak tek başına yeterli değildir. İş gücü politikaları da yoksulluğun azaltılmasında kritik bir rol oynayabilir (Dodurka, 2014). Yeni iş kurma teşvikleri, mesleki eğitim programları, istihdam danışmanlığı gibi aktif iş gücü politikaları, iş gücünü artırıcı sübvansiyonlar ve kamu sektörünün yeni iş alanları oluşturması, sosyal yardımların yanında yoksulluğun yapısal nedenleriyle de mücadele etmek için önemli adımlardır. Bu tür politikalar, insanlara uzun vadeli ve sürdürülebilir gelir sağlamaya yönelik çözümler sunarak sosyal yardımların etkinliğini artırabilir ve toplumda daha geniş bir etki yaratabilir (Akbaş, 2019).

Sosyal yardımlar konusunda yaşanan sorunlar, sosyal yardım programlarının tasarımı ve uygulanması sürecinde dikkate alınmalı ve çözümleri için çeşitli stratejiler geliştirilmelidir. Örneğin, bağımlılık oluşturmayan, geçici ve eğitici yardım modelleri, bireylerin kendi kendilerine yetebilmeleri için destekleyici eğitim programları gibi. Aynı zamanda, sosyal yardımların daha etkili ve adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak için sistemlerin yeniden değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi önemlidir (Karagöz, 2020). Ayrıca sürekli sosyal yardım almanın insanları bu yardımlara bağımlı hale getirebileceği düşünülebilir. Bu durum, sosyal

yardımların tasarımı ve uygulanmasına bağılı olarak değişebilir. Geçici yardım programları veya bu yardımların koşullu olarak verilmesi, insanların bu yardımlardan sürekli olarak bağımlı olmalarını engelleyebilir.

Sonuç

Sosyal yardımları bir sosyal güvence istemi olarak düşündüğümüzde yoksul, geliri düşük ve istihdama dahil olamayan bireylere yönelik etkin bir mekanizma olduğu görülmektedir. Bu mekanizmanın etkin bir şekilde sürdürülebilmesi amacıyla devlet, yerel yönetimler, gönüllü ve özel kuruluşlarla sivil toplum örgütlerinin kolektif sorumluluk bilinciyle hareket etmesi hizmetin sunumu kolaylaştıracaktır. Bu açıdan sosyal yardımların ev içi dayanışma ve geleneksel yöntemlerle sınırlı kaldığı modern çağda, devletin ihtiyaçların çeşitliliğini karşılamak üzere yeni önlemler alması gerekmektedir. Çünkü günümüzde dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de çeşitli sosyal ve kültürel hareketlilikler, bireyler arasında gelir dağılımı eşitsizliğinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ayrıca deprem ve sel gibi doğal afetlerin yanında, bakıma muhtaç çocukların ve yaşlıların artması, boşanmaların artması gibi durumlara bağılı olarak sosyal yardıma ihtiyaç duyan bireylerin de sayısı hızla artmaktadır. Bununla birlikte küreselleşmenin getirdiği olanaklar sayesinde, devlet yardım mekanizmalarını yerelleştirerek uzak bölgelere kadar hizmet götürme çabası içerisine girmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde, Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar) merkezi ve yerel yönetimlerin sınırlı kaynakları sebebiyle sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi alanlarda sosyal yardım ve dayanışma esasına dayalı olarak devreye girmektedirler. Bu kuruluşlar, iş öncesi ve iş başında eğitimle insan gücünün gelişimine katkıda bulunurken, sağlık, eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunarak boş zamanların değerlendirilmesine destek olmaktadır.

STK’ların, yerel yönetimler ve devletle koordineli çalışması, sosyal yardımın etkin bir şekilde dağıtılmasına ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Bu tür gelişmiş bir

kurumsal kapasite, gelir dağılımının iyileştirilmesine, yoksullukla mücadelede istatistik ve araştırma faaliyetlerinin kalitesinin artmasına katkıda bulunabilir. Sosyal yardım uygulamalarında yaşanan sorunların çözümü için kurumlar arası bilgi paylaşımı ve ortak bir veri tabanı oluşturulması önemlidir. Ayrıca, işsizlik ve düşük eğitim düzeyinin sosyal yardıma başvuru etkilediği göz önünde bulundurularak, eğitim desteğine yönelik yardımın artırılması gerekmektedir. Eğitim, yoksulluk riskini azaltmada önemli bir faktördür.

İşgücü piyasasında niteliksiz bireylerin meslek edinmesi ve iş sahibi olması için yerel düzeyde İŞKUR gibi kurumların önemli bir rolü bulunmaktadır. Gelişmişlik düzeyinin eğitim seviyesiyle ilişkili olduğu göz önünde bulundurularak, eğitim ve meslek edindirme önemli bir öncelik olmalıdır. Birey ve ihtiyaç temelli hizmet sunumu, geniş kapsamlı standart yardım programlarından daha etkilidir. İhtiyaç duyulan alanlarda, çok amaçlı merkezlerin ve tesislerin kurulması ve farklı yaş ve ihtiyaç gruplarına hizmet sunabilecek yapıların oluşturulması da öncelikli olmalıdır. Bu sayede, yardıma en fazla ihtiyacı olan bireyler öncelikli olarak desteklenebilir ve hizmetler daha etkili bir şekilde sunulabilir.

KAYNAKÇA

Akbaş, A. (2019). *Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından günümüze sosyal yardım analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ASHB. (2023). *Sosyal yardım programları*. <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/> (01.11.2023).

Ayhan, A. (2012). Sosyal güvenlik kavramı ve sosyal güvenlik ilkeleri. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1).

Başer, D., & Kırlioğlu, M. (2020). Türkiye’deki sosyal yardım sistemine yönelik sosyal hizmet uzmanlarının deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1486-1513.

Demir, M., & Canbay, T. (2013). Türkiye’de sosyal güvenlik açıklarının azaltılmasında denetimin önemi (Manisa ili örneği). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 451-467.

Dodurka, B. Z. (2014). Türkiye’de merkezi devlet eliyle yapılan sosyal yardımlar-çalışma raporu. *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu*, 1-25.

Karagöz, S. (2020). Türkiye’de sosyal devletin sosyal yardım bağlamında değerlendirilmesi. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 146-169.

Küçükali, A. (2015). Engellilere uygulanan sosyal yardımlar. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16(35), 100-115.

Mevzuat Bilgi Sistemi. (2023). *Kanunlar*. <https://www.mevzuat.gov.tr/#kanunlar> (Erişim: 15.12.2023).

Özdemir, A., & İnce, G. D. (2021). OECD ülkelerinde sosyal yardımların yoksulluk üzerine etkisi. *Çalışma ve Toplum*, 4(71), 2633-2658.

Özsoy, D., & Karataş, K. (2021). Türkiye’de yoksullukla mücadelede uygulanan sosyal yardımlar. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 219-236.

Şener, Ü. (2010). Yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik, sosyal yardım mekanizmaları ve iş gücü politikaları. *TEPAV Politika Notu*, 2, 22.

Şimşek, G., & Altun, F. (2020). Sosyal belediyecilikte sosyal hizmetlerin ve sosyal girişimci faaliyetlerin rolü. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4(1), 55-61.

Taşğın, N. Ş., & Özel, H. (2011). Türkiye’de sosyal hizmetlerin dönüşümü. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2), 175-190.

Teber, V. (2017). *Sosyal yardımların çalışma hayatındaki olumsuz etkileri: Tembellik*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜİK. (2021). *Sosyal koruma istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2021-45744> (Erişim: 25.11.2023)

Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal devlet bağlamında Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275-305.

Yay, S. (2015). 1980’den günümüze Türkiye’de sosyal yardım alanındaki gelişmeler ve sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7(1), 18-33.

Zengin, E., Şahin, A., & Özcan, S. (2012). Türkiye’de sosyal yardım uygulamaları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2), 133-142.

BÖLÜM V

Clinical Social Work Practices for Battered Women¹

Melike YALÇIN²
Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN³

INTRODUCTION

Violence is one of the traumatic events created by human beings, which physically, psychologically, socially and emotionally harms women. Global estimates suggest that intimate partner violence affects 30% of women (Sardinha et al., 2018).

Women's shelters are essential institutions that provide accommodation for women who have experienced violence. They represent one of the most crucial organizations in the field of social

¹ This paper is based on the thesis completed by the first author under the supervision of Prof. Dr. Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN at Başkent University, Institute of Social Sciences, Social Work Master's Program

² Assist. Prof, Afyon Kocatepe University, Social Work, Orcid: [0000-0002-2312-276X](https://orcid.org/0000-0002-2312-276X)

³ Prof., Başkent University, Social Work, Orcid: [0000-0002-0033-564X](https://orcid.org/0000-0002-0033-564X)

work. Women's shelters provide psychosocial support and clinical services to overcome the traumatic effects of violence.

As is well known, violence causes negative effects on women's health, especially mental disorders (American Psychiatric Association, 2017). Problems such as post-traumatic stress disorder, depression, suicidal thoughts, self-blame, and low self-esteem can be seen in women subjected to violence. (Sullivan et al., 2017). In this context, the importance of studies at the clinical level becomes evident. The social work profession has an important place in clinical interventions.

Clinical social work uses the individual in his/her environment approach in solving emotional, mental and behavioral problems. To enhance the psychosocial functioning of women and provide them with personal and interpersonal resources for their benefit. Clinical social work uses a broad framework of knowledge from the biological, psychological, and social sciences for problem solving and assessment. Clinical social workers use cognitive, cultural and systems theories in their work. Clinical social work knowledge and skills based on psycho-dynamic theories, cognitive-behavioral theories, humanistic theories and postmodern theories are used in clinical social work practice with women subjected to violence (Hahn, 2013).

In this study, the importance of clinical social work interventions that can be applied in women's shelters for women subjected to violence is mentioned and the theoretical and practical basis is explained.

Clinical Social Work

Social work is a profession that integrates prevention, education, intervention, case management, supportive therapy, and research services within the framework of client needs and offers them to those in need in order to meet the needs and solve the problems of individuals, families, and society (Epple, 2007) and has its own mission, knowledge base, value system, ethical rules, and

skill repertoire. According to the American Association of Social Workers (2005), the primary mission of social work is the well-being of all people and to help the vulnerable, oppressed and disadvantaged to meet their needs.

Clinical social work, which has been in existence since the 1970s, has a number of definitions. According to the definition made by Virginia Commonwealth University School of Social Work, clinical social work is a practice that uses social work theory and methods to prevent and solve psychosocial problems of individuals, families and groups related. Clinical practice is founded upon the application of human development theories within a psychosocial framework, with a focus on multiculturalism and human diversity. Interventions consist of therapeutic, supportive, educational and advocacy activities. Integrates knowledge of needs and human behavior in the context of the clinical social work environment with specific social work concepts. Focuses on problems related to biopsychosocial functioning of individuals, families and groups. The goals of the clinical social worker are preventive and solution-oriented (Brandell,1997).

Clinical social work uses a broad range of knowledge derived from biological, psychological and social sciences to use problem solving and assessment. Although clinical social work practitioners emphasize various views and use different terminologies, they are more likely to use cognitive, cultural and systems theories. Whichever view they choose, they usually use the "individual in the situation" and "individual in his/her environment" approaches. In addition, clinical social workers use holistic methods for the emotional, psychological and behavioral healing of individuals, couples and groups and address the individual in the environment approach in the content of the practices. Decides which theory or approach to use, according to the client's problem. The goal of clinical social work is to provide personal and interpersonal resources to meet the needs of individuals, families, and groups for the benefit of the client and to enhance their psychosocial functioning. The topics of clinical social work include psychosocial

development theory, psychopathology, interpersonal relationships, social systems, the individual in his/her environment approach and cultural factors (Northen, 1994).

Clinical Social Work Practices with Women Subjected to Violence

In general, when working with women who have been subjected to violence, it is important to recognize that help is available, to provide information about resources, to value and understand their experiences in a supportive manner, and to respect the woman's right to make her own decisions. On the other hand, it may be necessary to intervene in some areas within the scope of clinical social work. These areas are psychoeducation, empowerment and support. Providing psychoeducation makes the woman feel that she is not alone. It is important to acknowledge that violence may escalate in the future, thus it is vital for offenders to receive suitable professional assistance (Woods, 1992; Kanel, 2021). In reinterpretation, the woman should be reminded that no matter what she does, the perpetrator may have an excuse for violence and the woman cannot prevent it. For example, a woman who thinks that she will not be subjected to violence when she does tasks such as preparing meals, keeping the child quiet, etc. may experience a contradiction at this point. It should be emphasized that the perpetrator of violence should receive professional support. Another part is related to making sense of women's coping behaviors towards the violence they are subjected to. The woman may need to be understood about her inability to leave the perpetrator because she is weak, or her alcohol or substance abuse behaviors. The social worker's support that the behaviors in question here are actually women's strong and survival-oriented behaviors is important. This perspective can help her to change her thinking and empower her to take action. This encourages the woman to take control of her life. In the area of empowerment and support, it starts with the recognition that the woman subjected to violence does not need someone else to make decisions on her behalf. Because decisions are usually taken by the perpetrator of violence on behalf of the woman.

In this context, it is important to give women a choice. However, when offering options, it is important to first encourage women to explore and utilize social support mechanisms such as family, friends, and formal sources of help. It is important to make the woman feel believed, to enable her to express her feelings, to let her know that help is always available, to tell her that violence is not deserved no matter what, to remind her that she is not alone, to gain her trust and to meet her basic needs, which may be urgent in the first place (Kanel, 2021).

However, violence is known to cause long-term psychological trauma to women. Violence affects women's mental, physical and emotional well-being, leading to acute and chronic illnesses (Hahn, 2013). Studies show that women who have experienced violence are at high risk of developing high levels of depression, suicide attempts and post-traumatic stress disorder (Heron, 2009; Lipsky & Caetano, 2007; Warshaw, Brashler & Gil, 2009;).

It is mentioned that there are three dimensions of violence experienced by women. These are post-traumatic stress disorder, learned helplessness and self-destructive coping responses. Symptoms of Post Traumatic Stress Disorder are caused by the traumatic effects of violence. Symptoms such as avoidance of trauma-related stimuli, anxiety, hyperarousal, decreased interest in the environment develop. *Learned helplessness occurs when previous attempts to leave a violent environment or to get help have failed.* Here, instead of permanently moving away from the environment of violence, the woman protects herself against the disappointment she has experienced by trying to learn to survive. Self-destructive coping responses are related to the fact that women who have to stay in an environment of violence due to fear of being killed, having nowhere to go, economic dependency, etc. may use alcohol, substances or attempt suicide (Kanel, 2021).

Social work practices for women subjected to violence generally work with the direct and indirect consequences of violence

on women as mentioned above. In this context, along with clinical work, advocacy, legal proceedings, health and mental health services, anti-violence programs, education system, community system, employment and family systems form the basis of intervention. (Hamilton & Coates, 1993). Social workers use their knowledge and skills to provide safe and appropriate interventions in a collaborative manner with women (Peled & Edleson, 1994).

Therefore, social workers are expected to provide emotional support and guidance to help women recover from the negative effects of trauma. At this point, it is important that social workers working in this field support women in creating a safety plan, setting healthy boundaries in interpersonal relationships, and developing self-esteem and self-confidence (Virginia Commonwealth University, 2023).

The emotional reactions of women due to violence are shown in Table 1.

*Table 1. Emotional responses to trauma caused by violence*⁴

Shock and denial	Isolation
Fear	Intensification of emotions
Crime or shame	Getting emotional
Rejection or minimization	Bewilderment
Anger, resentment	Decreased interest in activities
Panic	Increased sense of arousal
Anxiety	Reexperiencing trauma
Despair	Withdrawal
Hopelessness	Crying spells
Emotional detachment	Exaggerated startle reactions
Feeling lost or abandoned	Feeling of weakness
Need for control	
Emotional numbness	
Trust issues	
Mood swings	

Women survivors of violence may not feel understood or supported when they first encounter professionals in

⁴ Ferencik & Ramirez-Hammond, 2013 cited Yalcin, 2023

shelters Labelling women according to psychiatric diagnoses can make them feel alienated, resulting in a deficit of trust in professionals. It is therefore more appropriate to use a trauma-informed approach to initiate positive communication with the woman. A trauma-informed approach has some components. These are; (1) Acceptance, (2) Trust, (3) Belief, (4) Choice and control, (5) Compassion, (6) Cooperation and (7) Empowerment. In their work with women, social workers need to develop a therapeutic relationship based on respect, acceptance and trust. In this context, the following points can be taken into consideration.

- The interview should take place in a place where security and confidentiality can be ensured.
- Interpreter support should be sought when necessary.
- Be careful to ask questions and construct sentences with empathy and without judgment.
- Trauma should not be brought up too quickly
- Assessing the woman's risk of self-harm or suicide.
- Focus on a collaborative approach.
- Ensure culturally sensitive communication.
- Current information such as dissociative symptoms and substance use should be recorded (American Psychiatric Association, 2017).

Women who experience violence often have low self-esteem, weak ego and tend to blame themselves for the violence. This occurs as a result of repetitive and prolonged psychological violence, such as humiliation, emotional and physical distancing by the perpetrator (Berry, 2000). On the other hand, studies on post-traumatic stress disorder are the most commonly used method with women subjected to violence (Berg, 2002).

Intimate partner violence is not a psychiatric condition. Therefore, it does not seem possible to speak of only one approach

to meeting the needs of women who have been subjected to violence (Warshaw, Brashler & Gil, 2009). The theoretical approaches developed for clinical level studies with women who have been subjected to violence are mentioned below.

Theoretical Approaches that can be used in Clinical Social Work with Women Subjected to Violence

Under this heading, some theories and approaches that can be used in clinical social work practices with women subjected to violence, both in shelters and other support organizations, are explained.

The Trauma Recovery Model developed by Judith Herman (2017) for women who have been subjected to domestic violence focuses on ensuring women's safety, integrating the traumatic experience into daily life and enabling them to re-establish a positive connection with themselves and others. In Herman's model, a supportive and empowering relationship is at the centre of the intervention. Valuing the woman's experiences and accompanying her loss and pain related to the traumatic event and her experiences is another component of the intervention. Since this model has an approach that does not pathologise the symptoms of women subjected to violence, it has attracted attention both in feminist counselling and social work literature (Sands & Nuccio, 2001; Warshaw, Brashler & Gil, 2009).

Dutton (1992), in his Empowerment and Healing Model, presents a holistic approach including protection from violence, empowerment and recovery from the effects of trauma in his clinical studies with women subjected to violence. In this framework, trauma, cognitive behavioural approach and feminist theories are used together. Within the framework of an eclectic approach, the main intervention methods are physical and emotional safety, psychoeducation on violence, combating gender roles and advocacy. However, it also supports participation in social and political activism, which is considered to have an important place in social work, in terms of empowerment. Women's utilisation of social

support systems and resources is another component of Dutton's work.

Lenore Walker's clinical practice model is called Survivor Therapy and is a model for women who have been subjected to violence only (Ahn, 2013). This approach is largely based on a feminist, participatory perspective that emphasises women's empowerment and their role in determining the direction of therapy. Walker's model is similar to Dutton's model and is based on safety, re-empowerment and healing of trauma. What distinguishes this model from others is that it conceptualises the effects of violence as "learned helplessness" and "battered woman syndrome" (Walker, 1994).

While Herman, Dutton and Walker use advocacy to address their interventions more at the societal level, Mollie Whalen (1996) uses what she calls the " Subversive Model" which includes political activism based on radical feminism. This model emerged from Whalen's qualitative case studies of counselling models used by counsellors working with battered women and experts in feminist organisations. Emphasises the importance of trained mental health workers with a radical feminist approach in the movement to combat domestic violence. The aim of this model is based on women's collective empowerment, access to security and resources, and increased personal power and competences. This includes awareness raising and the development of a collaborative relationship between advocacy professionals and women, volunteer training and direct action against abusers. It focuses on the professional's participation in political action through lobbying and protest movements, social and cultural action through media and education. However, in this approach, there is no consideration of women's readiness or self-determination for the political and cultural actions mentioned (Ahn, 2013).

Table 2 shows the aims, theoretical foundations and intervention/technical points of the Trauma Recovery Model,

Empowerment and Recovery Model, Survivor Model and Transformative Model mentioned above.

Table 2. *Clinical practice models with women exposed to violence*⁵

Model	Amaçlar	Teorik Temel	Müdahale/Teknik
Travma Recovery Model (Judith Herman, 1992)	Building trust Mourning Reconnection	Post modern feminist theory Trauma theory	Supportive, empowering relationship Initial concern for safety issues Survivor controls her own recovery Listening to and validating the survivor's story Grief work Connection with others Individual and group therapy
Empowering and Healing Model (Mary Ann Dutton, 1992)	Protection and Safety Reempowerment through decision-making and problem-solving skills Healing the effects of psychological	Trauma Theories Cognitive Behavioral Theories Feminist Therapy Theories	Protection from suicide/homicide risk Ensuring emotional safety Validation and facilitating hope

⁵ Adapted from Ahn, 2013.

	trauma		Increasing knowledge about domestic violence Increasing social support and economic resources Challenging socialized sex-role beliefs Encouraging involvement in social political activism
Survivor Therapy (Lenore Walker, 1994)	Safety Reempowerment Healing trauma effects	Trauma Theories Feminist Psychology	Ensuring safety Validation Emphasis on strengths Understanding oppression Raising self-esteem Ending isolation Individual and group therapy

Subversive Model (Mollie Whalen, 1996)	Increased collective strengths of women Increased access to resources, safety, intimate opportunities Enhanced personal power, competence, and self-efficacy	Feminist radical therapy	Relationship building Collective power in counseling and shelter Consciousness raising Volunteer training Direction action against abuser Political action through lobbying and protest with client Social and cultural action through education and media protest with client
--	---	--------------------------	---

In addition, group work with women has a very important place in clinical social work practice. Clinical group work is a goal-orientated activity to meet the social and emotional needs of individual members and the group as a whole (Anderson, 1997). Group work is a social work method that enables group members to cope more effectively with personal, group, family and community problems by meeting their social and psychological needs; purpose-oriented activities are carried out through small groups (Bulut, 1999). Group work is an important method in terms of providing an environment where women who have been subjected to violence can

talk about their experiences that they cannot share with others, feel safe and not alone, and increase their self-worth (Martins, Viegras & Mimoso, 2009).

Psychoeducation-based group work involving life skills can be carried out with women subjected to violence in clinical social work (Maphosa, 2022). Group work can be structured in an interactive and experience-based way, including role plays, short stories, discussions and written activities to increase the level of knowledge and awareness. Participants can share their perceptions, perspectives, wishes and concerns within the framework of their own and group members' experiences without reaching any common conclusion. Group session themes may include communication, conflict resolution, decision making, self-development, gender issues. The aim of the group is to enable the participants to gain life skills, to gain awareness and empowerment about their current and future relationships and to reduce the risk of continuing a possible violent relationship and being subjected to violence in the future (An, et al., 2017; Barbour & Kitzinger, 1999; Holden et al., 2015).

Conclusion and Evaluation

Violence is a factor that contributes to the decline of women's psychosocial functioning. Therefore, interventions that will empower women both clinically and socially and enable them to build a life free from violence are necessary. At this point, clinical social work practices offer a holistic approach in terms of addressing women's problems and needs arising from violence at individual, group, community and society levels.

In addition to bringing together the services needed by women with clinical social work practices, efforts are also made to combat the effects of trauma caused by violence. In this context, there are models developed on the basis of clinical studies. The common points of these models are activities such as providing women with a safe environment away from violence, healing the traumatic effects that women have been subjected to, raising their self-esteem, empowering them, making them feel that they are not

alone, raising awareness about gender roles and oppression and discrimination in society and empowerment with other women at the collective level. Both individual and group work methods are used to work with women who have been subjected to violence. Collective work based on women's collective empowerment is prioritised in empowerment initiatives.

All of these studies can be utilised in the context of clinical social work within women's shelters, which are organisations providing secure housing and psychosocial support for women. In this context, it is considered that the use of clinical level studies, whose importance, usage techniques and theoretical approaches are mentioned in this study, in studies with women subjected to violence in women's shelters will be beneficial for women to get rid of the traumatic effects of violence and to empower them.

REFERENCES

American Psychiatric Association. (2017). *Treating women who have experienced*

intimate partner violence. (14.10.2023 tarihinde <https://www.psychiatry.org/File%20Library/Psychiatrists/Cultural-Competency/IPV-Guide/APA-Guide-to-IPV-Among-Women.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

An, S., Kim, I., Choi, Y. J., Platt, M. & Thomsen, D. (2017). The effectiveness of intervention for adolescents subjected to domestic violence. *Children and Youth Services Review*, 79: 132-138.

Anderson J. (1997). *Social work with groups*. Longman.

Barbour, R. & Kitzinger, J. (1999). *Developing focus group research: Politics, theory and practice*. Thousand Oaks: Sage.

Berg, S. H. (2002). The PTSD diagnosis: Is it good for women? *Affilia*, 17(1), 55-68. <https://doi.org/10.1177/0886109902017001004>

Berry, D. B. (2000). *The domestic violence sourcebook*. Lincolnwood, IL: Lowell House.

Brandell J. R., 1997. *Theory and practice in clinical social work*. The Free Press.

Dutton, M. A. (1992). *Empowering and healing the battered woman: A model for assessment and intervention*. New York: Springer publishing Company.

Epple D. M. (2007). Inter and intra professional social work differences: Social works challenge. *Clinical Social Work Journal*, 35, 267–276. <https://doi.org/10.1007/s10615-007-0098-0>.

Hahn S.A. (2013). *Bridging the Dichotomy between Micro and Macro Practice in Social Work: A Study of Clinical Social Work*

Practice with Domestic Violence Survivors. published Doctoral Thesis, Kansas University.

Hamilton, B., & Coates, J. (1993). Perceived helpfulness and use of professional services by abused women. *Journal of Family Violence*, 8, 313-324. <https://doi.org/10.1007/BF00978096>

Heron S.L. (2009), In C. Mitchell & D. Anglin (Eds.), *Intimate partner violence: A health-based perspective* (pp. 335-387). New York: Oxford University Press.

Holden, J., Bell, E. & Schauerhammer, V. (2015). *We want to learn about good love: Findings from a qualitative study assessing the links between comprehensive sexuality education and violence against women and girls*. London: Plan International UK and Social Development Direct, (13/10/2023 tarihinde <https://healtheducationresources.unesco.org/library/documents/we-want-learn-about-good-love-findings-qualitative-study-assessing-links-between> adresinden ulaşılmıştır).

Kanel, K. (2021). *Psikolojik krizler ve müdahale yöntemleri*. (Ş. Tutarel Kışlak, H. B. Kışlak, Çev. Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Lipsky, S. & Caetano, R. (2007). Impact of intimate partner violence on unmet need for mental health care: Results from USDUH. *Psychiatric Services*, 58(6), 822-829. <https://doi.org/10.1176/ps.2007.58.6.822>

Martins M.M., Viegras P. & R. Mimoso, (2009). The power to change: How to set up and run support groups for victims and survivors of domestic violence, *Womens Aids*. (12/10/2023 tarihinde <https://www.eldis.org/document/A44927> adresinden ulaşılmıştır).

National Association of Social Workers, (2005). *Standards for Clinical Social Work in Social Work Practice*. Washington: NASW.

Northern H., (1994). *Clinical social work knowledge and skills*. Columbia University Press.

Peled, E., & Edleson, J. L. (1994). Advocacy for battered women: A national survey. *Journal of Family Violence*, 9, 285-296. <https://doi.org/10.1007/BF01531952>

Sands, R. G. & Nuccio, K. (1992). Postmodern feminist theory and practice. *Social Work*, 37(6), 489-494. (25/09/2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/23716906> adresinden ulaşılmıştır).

Sardinha L., Maheu-Giroux M., Stöckl H., Meyer S.R., Garcia-Moreno C. (2018). Global, regional, and national prevalence estimates of physical or sexual, or both, intimate partner violence against women in 2018. *The Lancet*, 399(10327), 803-813. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)02664-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)02664-7)

Sullivan, C., Goodman, L., Virden, T. & Strom Ramirez, R. (2017). Evaluation of the effects of receiving trauma-informed practices on domestic violence shelter residents. *American Journal of Orthopsychiatry*. 88(5), 563–570.

Virginia Commonwealth University (2023). *What does a domestic violence social worker do?* <https://onlinesocialwork.vcu.edu/blog/what-does-a-domestic-violence-social-worker-do/>

Warshaw, C., Brashler, P. & Gil, J. (2009). Mental health treatment for survivors of intimate partner violence. In C. Mitchell & D. Anglin (Eds.), *Intimate partner violence: A health-based perspective* (pp. 335-387). New York: Oxford University Press.

Walker, L. E. A. (1994). Abused women and survivor therapy: A practical guide for the psychotherapist. *American Psychological Association*. <https://doi.org/10.1037/10153-000>

Whalen, M. (1996). *Counseling to end violence against women: A subversive model*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Woods, K. (1992). *Domestic violence fact sheet*. Presentation at California State University, Fullerton, CA.

Yalçın, M. (2023). Travma bilgisine dayalı yaklaşımın şiddete maruz bırakılan kadınlarla çalışmalarda kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(2), 513-526.
<https://doi.org.10.33417/tsh.1086574>

Sosyal Hizmet

Perspektifinden Güncel Konular:

Sorun Analizinden Çözüm Önerilerine

Ülkemizde ve dünyada, sosyal hizmet alanına olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. 21. yüzyıl, bireylerin, ailelerin ve toplumun refahını etkileyen sosyal sorunların derinleştiği, çeşitlendiği ve şiddetlendiği bir dönemi yansıtmaktadır. Bu nedenle, sosyal hizmet alanında sosyal sorunların analizi ve çözümüne yönelik politika ve uygulamaların geliştirilmesi için bilgi birikimine olan ihtiyaç artmıştır. Ayrıca, sosyal hizmet disiplini, sosyal gelişme, sosyal değişim, sosyal bütünleşme, sosyal refah düzeyinin yükseltilmesi, insanların güçlendirilmesi gibi amaçları gerçekleştirmek için tüm nüfus gruplarını kapsayan sosyal politikaların oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet konularında bilimsel çalışmalar yaparak bu alandaki bilgi üretiminin sağlanması da önem arz etmektedir. Bu kitap, sosyal hizmet alanındaki güncel sosyal konuları tanımlayarak ve çözüm önerileri geliştirerek sosyal hizmet disiplini çerçevesinde hazırlanmıştır.

Bu kitabın, sosyal hizmet alanında çalışan ve bu alana ilgi duyan herkes için faydalı olmasını temenni ederim. Kitap, sosyal hizmet alanındaki çalışmalara odaklanmanın yanı sıra ilgili konulardaki acil ihtiyaçlara ve uzun vadeli stratejilere odaklanarak, sosyal politika ve uygulamalarını da içeren geniş bir perspektif sunmaktadır. Bölüm yazma çağrımı olumlu cevaplayarak katkıda bulunan tüm yazarlara, kitabın her aşamasında yanımda olan BİDGE Yayınevi yetkililerine ve çalışanlarına teşekkür ediyorum.